

เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยกระบวนการการกำหนดนโยบายสาธารณะ
กับกลุ่มผลประโยชน์ : กรณีศึกษาโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น

นางศิริณา ปวโรฬารวิทยา

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-14-3865-6

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**POLITICAL ECONOMY OF POLICY FORMULATION AND INTEREST GROUP : A CASE
STUDY OF BANGKOK FASHION CITY.**

Mrs. Sirina Pavarolarvidya

**สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**
**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Political Economy**

**Faculty of Economic
Chulalongkorn University**

Academic Year 2005

ISBN 974-14-3865-6

หัวข้อวิทยานิพนธ์

เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยกระบวนการกำหนด
นโยบายสาธารณะกับกลุ่มผลประโยชน์ : กรณีศึกษา
โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น

โดย

นางศรินา ปวโรฬารวิทยา

สาขาวิชา

เศรษฐศาสตร์การเมือง

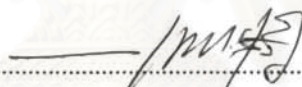
อาจารย์ที่ปรึกษา

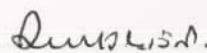
รองศาสตราจารย์ ดร. วรวิทย์ เจริญเลิศ

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

.....คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. โสติดิธร มัลลิกะมาส)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. วรวิทย์ เจริญเลิศ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ แล คิลกวิทย์รัตน์)

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศิริณา ปวโรฬารวิทยา : เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยกระบวนการการกำหนดนโยบาย
 สาธารณะกับกลุ่มผลประโยชน์ : กรณีศึกษาโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น (POLITICAL
 ECONOMY OF POLICY FORMULATION AND INTEREST GROUP : A CASE
 STUDY OF BANGKOK FASHION CITY.) อ.ที่ปรึกษา : รศ. ดร. วรวิทย์ เจริญเลิศ
 87 หน้า. ISBN 974-14-3865-6

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ
 กรณีศึกษาโครงการกรุงเทพฯเมืองแฟชั่น และเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของนโยบายสาธารณะ
 ของโครงการกรุงเทพฯเมืองแฟชั่นกับกลุ่มผลประโยชน์และผลกระทบ โดยศึกษาเอกสารจาก
 สำนักงานโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น ข่าวสารที่เกี่ยวกับโครงการ สัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
 ในการกำหนดนโยบายแบบเจาะลึก และจากประสบการณ์ตรงของผู้วิจัยในฐานะผู้ผลิตสินค้าเสื้อผ้า
 สำเร็จรูปรายแรกของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า การกำหนดนโยบายสาธารณะกรณีศึกษา
 โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นเกิดจากการเสนอ นโยบายของกลุ่มผลประโยชน์ซึ่งเป็น
 ผู้ประกอบการสิ่งทอที่ประสบปัญหาด้านการผลิตเนื่องจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ปี 2540 รัฐบาล
 ได้รับนโยบายนี้และอนุมัติงบประมาณเพื่อต้องการสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศให้
 เพิ่มขึ้น เมื่อโครงการได้รับการอนุมัติงบประมาณจึงเกิดกลุ่มผลประโยชน์อีกหลายกลุ่มเข้ามา
 แสวงหาผลประโยชน์จากโครงการ อาทิ เช่น กลุ่มอัญมณี กลุ่มพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ และกลุ่ม
 บริษัทรับจัดงาน ซึ่งกลุ่มที่ได้ผลประโยชน์มากที่สุด ได้แก่ กลุ่มพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ เพราะเป็น
 ศูนย์กลางการขายสินค้านานาชาติที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากและเป็นกลจักรสำคัญในการ
 สร้างให้เกิดการกระจายการผลิตสินค้าแฟชั่นไปยังประเทศอื่นๆ ในภูมิภาค ทำให้กลุ่ม
 ผู้ประกอบการสิ่งทอซึ่งเป็นผู้เสนอ นโยบายและแนวทางการดำเนินการของโครงการกรุงเทพฯ เมือง
 แฟชั่นต่อรัฐบาลไม่ได้รับการแก้ไขปัญห โดยเฉพาะการยกระดับการผลิตไปสู่การเป็นผู้ออกแบบ
 สินค้า

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง
 ปีการศึกษา 2548

ลายมือชื่อนิสิต.....
 ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

#4686013029 : MAJOR POLICAL ECONOMICS

KEY WORD: POLITICAL ECONOMY / POLICY FORMULATION / INTEREST GROUPS / BANGKOK FASHION CITY.

SIRINA PAVAROLARVIDYA : POLITICAL ECONOMY OF POLICY FORMULATION AND INTEREST GROUP : A CASE STUDY OF BANGKOK FASHION CITY THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. VORAVIT CHAREONLERT 87 pp. ISBN 974-14-3865-6.

This thesis is a case study of the public policy formulation process for the Bangkok Fashion City (BFC) project and the relationship between the project’s public policy and interest groups as well as how the policy affected different interest groups. Research tools included documentary analyses of information obtained from the BFC project and media coverage, in-depth interviews of officials involved in the policy formulation process, and observation based on the researcher’s experience as Thailand’s first manufacturer of ready-to-wear clothing. The study found that the project’s policy was the result of lobbying by textile manufacturers that suffered production problems in the country’s 1997 economic crisis. The government then approved a budget to boost the gross domestic product (GDP). After the BFC project’s budget was approved, many interest groups benefited by being involved in the project organization. Such interest groups included jewelers, real estate developers, and event organizers. The evidence showed that real estate developers stood to reap the most benefits as their assets became part of the international trade center that attracted tremendous tourism and they were the key factor that promoted fashion goods production in other countries in the region. The findings demonstrated that the problems posted by textile manufacturers, who initiated the BFC project, were not addressed according to their original intention, specifically as they wished to elevate their industry to the product design level.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Field of study Political Economy
Academic year 2005

Student’s signature.....
Advisor’s signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาของรองศาสตราจารย์ ดร.วริทธิ์ เจริญเลิศ รองศาสตราจารย์ ดร. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และ รองศาสตราจารย์ แด่ ดิลกวิทยรัตน์ ที่ได้ให้คำแนะนำที่ดีแก่ผู้วิจัย ตลอดจนตรวจสอบและแก้ไขวิทยานิพนธ์ทุกชั้นตอนจนบรรลุผลสำเร็จ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รับกำลังใจ และการสนับสนุนจากบุคคลอีกหลายฝ่าย อาทิเช่น บุคคลในครอบครัวอันเป็นที่รัก ซึ่งเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยตลอดมา

ขอขอบคุณ คุณอนุชญา แสงรุ่ง คุณเฉลิมรัฐ ศุภนิธยารักษ์ และคุณกนกวรรณ มากัน ที่ให้ความช่วยเหลือในการสัมภาษณ์ และเก็บข้อมูล คุณสมชัย ส่งวัฒนา คุณประติษฐ์ รัตนวิจิตรศิลป์ คุณสุพจน์ ลาภปรารณา ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ และคุณปณิธาน ปวโรฬารวิทยา ที่กรุณาให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ

บทที่

1	ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
	วัตถุประสงค์การวิจัย.....	5
	ขอบเขตในการวิจัย.....	5
	ประชากรที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย.....	5
	กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	5
	วิธีดำเนินการวิจัย.....	6
	นิยามศัพท์.....	6
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
2	แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	
	ทฤษฎีนโยบายสาธารณะ.....	7
	แนวคิด.....	7
	องค์ประกอบของนโยบายสาธารณะ.....	11
	ประเภทของนโยบายสาธารณะ.....	11
	ผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ.....	15
	กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของประเทศ.....	24

	โครงสร้างส่วนบนในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ.....	25
	อุปสงค์ในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ.....	27
	อุปทานในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ.....	33
	ทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์.....	36
	ประเภทของกลุ่มผลประโยชน์.....	36
	บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์.....	36
	วิธีการบีบบังคับของกลุ่มผลประโยชน์.....	36
	ทฤษฎีบริโภคนิยมและการบริโภคนิยมเชิงสัญญา.....	37
	ทฤษฎีการผลิตสินค้าแบบถูกใช้.....	43
3	แพชั่น	
	นิยาม.....	46
	พัฒนาการแพชั่น.....	48
	แพชั่นยุคสังคมนิยม.....	49
	แพชั่นยุคทุนนิยม.....	51
	แพชั่นยุคบริโภคนิยม.....	53
	แพชั่นยุคโลกาภิวัตน์.....	56
	ความสำคัญของอุตสาหกรรมแพชั่น.....	58
4	กระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะกับกลุ่มผลประโยชน์ : กรณีศึกษา กรุงเทพฯ เมืองแพชั่น	
	มูลเหตุของการเกิดนโยบายสาธารณะ โครงการกรุงเทพฯ เมืองแพชั่น.....	62
	กระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ โครงการกรุงเทพฯ เมืองแพชั่น.....	64

นโยบายสาธารณะ โครงการกรุงเทพฯ เมืองแพชั่น.....	67
ความสัมพันธ์ของนโยบายสาธารณะ ของโครงการกรุงเทพฯ เมืองแพชั่นกับกลุ่มผลประโยชน์.....	69
ความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์เศรษฐกิจกับกลุ่มผลักดัน และรัฐบาล.....	70
ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผลักดันและรัฐบาล.....	71
ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับกลุ่มผลประโยชน์อื่น.....	72
ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับกลไกอำนาจรัฐ.....	73
ความสัมพันธ์ระหว่างกลไกอำนาจรัฐกับกลุ่มผลักดัน และกลุ่มผลประโยชน์อื่น.....	73
ความสัมพันธ์ระหว่างกลไกอำนาจรัฐกับโครงการกรุงเทพฯ เมืองแพชั่น.....	74
ความสัมพันธ์ของกลุ่มผลักดัน และกลุ่มผลประโยชน์อื่น กับผู้รับงาน.....	74
ความสัมพันธ์ของผู้รับงานและโครงการกรุงเทพฯเมือง แพชั่น.....	75
ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผลักดันกับนโยบายสาธารณะโครงการกรุงเทพฯ เมืองแพชั่น และความสัมพันธ์ของกลุ่มพันธมิตรกับนโยบายสาธารณะ โครงการกรุงเทพฯ เมืองแพชั่น.....	75
ผลกระทบของนโยบายสาธารณะ “โครงการกรุงเทพฯ เมืองแพชั่น”	76
บทสรุปและวิเคราะห์.....	79
รายการอ้างอิง.....	82
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	87

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 1	ตารางเปรียบเทียบมูลค่าการนำเข้าสิ่งทอของประเทศต่างๆ ทั่วโลก.....60
ตารางที่ 2	ตารางแสดงภาวะการผลิตของอุตสาหกรรมสิ่งทอ ระหว่างปี 2539-2542.....63

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันนานาประเทศต่างแข่งขันกัน เพื่อความเป็นผู้นำของโลก สิ่งหนึ่งที่จะทำให้ประเทศมั่นคง และอยู่เหนือประเทศอื่น ๆ ได้คือ เศรษฐกิจ ประเทศที่มีสภาพเศรษฐกิจมั่นคง สามารถพึ่งพาตัวเองได้ก็จะมีอำนาจเหนือประเทศอื่น ๆ ภาคอุตสาหกรรมต่าง ๆ ถือเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชาติ

สำหรับประเทศไทยอุตสาหกรรมสิ่งทอ ถือเป็นตัวขับเคลื่อนในการสร้างความเจริญให้เศรษฐกิจไทย มาเป็นเวลากว่า 30 ปี ตั้งแต่มีการเปลี่ยนประเทศจากสังคมเกษตรมาสู่สังคมอุตสาหกรรม เปลี่ยนประเทศจากประเทศด้อยพัฒนาไปสู่ประเทศกำลังพัฒนา ทั้งนี้เพราะอุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานจำนวนมากจึงถือเป็นการกระจายรายได้สู่ประชาชนทุกระดับ โดยมูลค่าการส่งออกคิดเป็นร้อยละ 12 - 18 ของมูลค่าการส่งออกรวมของภาคอุตสาหกรรมทั้งหมดและมีการเจริญเติบโตอัตราสูงด้วยตัวเลข 2 หลักตลอดมา

แต่เมื่อประมาณปี 2535 - 2539 พบว่าอุตสาหกรรมสิ่งทอมีตัวเลขการส่งออกที่ลดลง โดยมีปัจจัยเกี่ยวข้องหลายปัจจัย เช่น ค่าเงินบาทที่อยู่ในสภาพที่แข็งมากเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก การเกิดการแข่งขันในการผลิตที่รุนแรงมากขึ้น เป็นการแข่งขันกันในด้านต้นทุนการผลิตที่ต่ำลง ซึ่งในปี 2540 ประเทศจีนได้ทำการผลิตอุตสาหกรรมการผลิตของโลกด้วยการผลิตที่มีต้นทุนต่ำมากทั้งนี้เพราะประเทศจีนมีพลเมืองซึ่งเป็นแรงงานจำนวนมาก และค่าเงินหยวนของจีนก็ยังมีอัตราแลกเปลี่ยนที่ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ทั้งจีนยังมีฝีมือในการทำอุตสาหกรรมสิ่งทอมาเป็นเวลานานหลายศตวรรษ ภูมิอากาศของจีนคล้ายคลึงกับประเทศตะวันตก ทำให้จีนมีวัตถุดิบในการผลิตที่เหมาะสมกับประเทศตะวันตก สินค้าที่ประเทศจีนผลิตจึงสามารถตอบสนองความต้องการของประเทศตะวันตกดีกว่าประเทศในเขตร้อน ดังนั้นประเทศตะวันตกจึงหันไปจ้างแรงงานจีนทำให้อุตสาหกรรมสิ่งทอของประเทศไทยถดถอยลง (สำนักส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2546)

แต่ตลอดระยะเวลาดังกล่าวมิใช่ว่าอุตสาหกรรมสิ่งทอจะตกลงอย่างถาวร แต่ผู้ผลิตยังต้องประคองธุรกิจต่อไปอย่างยากลำบาก เมื่อค่าเงินบาทลดลงจาก 25 บาท เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2540 ไปจนถึง 57 บาท ในเดือนกุมภาพันธ์ 2541 จึงพบว่าอุตสาหกรรมสิ่งทอได้กระเตื้องขึ้นในรูปของเงินบาท แต่ในด้านเงินตราต่างประเทศนั้นลดลง ทำให้ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาขาดดุลบัญชีชำระเงิน ชำธุรกิจยังถูกบีบจากต่างประเทศให้ราคาการผลิตลดลงไปอีก

(กระทรวงอุตสาหกรรม, 2546)

ปัญหาหลักประการหนึ่ง ที่พบว่า ทำให้อุตสาหกรรมสิ่งทอไทยมีมูลค่าการส่งออกที่ลดลง คือ อุตสาหกรรมสิ่งทอของไทยไม่ได้อยู่ในสภาพครบวงจรแต่เน้นหนักไปในด้านรับจ้างผลิต เพราะประเทศไทยไม่มีวัตถุดิบที่ดีในการผลิต ซึ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอของประเทศไทยในระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมามุ่งเน้นที่จะเป็นฐานการผลิตต้นทุนต่ำ โดยจากข้อมูลค่าแรงขั้นต่ำรายวันของประเทศไทยเริ่มจากปี 2514 คือ 6 บาท เพิ่มขึ้นเป็น 8 บาท และ 16 บาท จนปัจจุบัน ค่าแรงขั้นต่ำรายวันในกรุงเทพฯ คือ 181 บาท ซึ่งเป็นแรงงานการผลิตสินค้าที่ต้นทุนต่ำเพราะเป็นผู้รับจ้างประกอบชิ้นส่วนทำเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพียงอย่างเดียว ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า อุตสาหกรรมแบบ OEM (Original Equipment Manufacturer)

OEM เป็นลักษณะการผลิตแบบทำเป็นชิ้นส่วน เพื่อให้เกิดความชำนาญเพียง 1 ขั้นตอน (Specialization and division of labor) และสามารถจ้างแรงงานที่ไม่ชำนาญได้ (Unskilled Labor) เพราะถูกฝึกให้ชำนาญเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถบูรณาการให้เป็นสินค้าที่ครบวงจรได้ การผลิตเช่นนี้ทำให้อุตสาหกรรมไทยต้องลดต้นทุนด้วยการผลิตจำนวนมาก (Economy of scale) แต่ไม่มีการพัฒนาด้านความคิดสร้างสรรค์หรือเพิ่มเทคโนโลยี (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2546 : 4)

แม้ว่าประเทศไทยจะเป็นผู้ผลิตสินค้า Brand ดัง ๆ ของประเทศต่าง ๆ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ผู้ค้นคว้า และพัฒนาวัตถุดิบหรือเทคนิคต่าง ๆ ในการตัดเย็บนั้นคือ เจ้าของสินค้าซึ่งอยู่ในต่างประเทศ และได้ว่าจ้างแรงงานไทยเป็นผู้ติดตราสินค้าหรือผู้ประกอบการตัดเย็บเท่านั้น

ที่ผ่านมาอุตสาหกรรมสิ่งทอ สร้างรายได้ให้แรงงานของประเทศมาก แต่การลงทุนเพื่อลดต้นทุนการผลิตต้องอาศัยการซื้อสินค้าทุนจากประเทศอื่น เช่น เยอรมัน ญี่ปุ่น อังกฤษ ฯลฯ ซึ่งต้องใช้ทุนจำนวนมาก ประกอบกับประเทศไทยยังมีความเข้าใจในรูปแบบการลงทุนไม่ชัดเจน BOI หรือคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน เน้นส่งเสริมการลงทุนที่ใช้สินค้าทุนขนาดใหญ่ จึงไม่มีจำนวนการลงทุนมากพอที่จะเป็นอุตสาหกรรมต้นน้ำของสิ่งทอ อีกทั้งโรงงานปั่นด้าย ทอผ้า มีจำนวนจำกัด และอยู่ในลักษณะผูกขาด ไม่มีการพัฒนาคุณภาพของอุตสาหกรรมสิ่งทอต้นน้ำ สินค้าที่ได้จึงด้อยคุณภาพกว่าประเทศใกล้เคียง การลงทุนต้นน้ำที่เน้นใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่ผลิตครั้งละมาก ๆ เพื่อลดต้นทุนนั้น เป็นเหตุให้ไม่เกิดการสร้างสรรค์งานใหม่ ๆ และไม่มีการพัฒนา

ปัญหาเกี่ยวกับอุตสาหกรรมสิ่งทอที่กล่าวมาข้างต้นก่อตัวขึ้นในสังคมไทยรามาช้านาน และส่งผลต่อประเทศไทยอย่างชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ ในปี 2545 รัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งเป็นรัฐบาลที่เป็นทุนนิยมเต็มรูปแบบ เกิดความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงแนวความคิดของอุตสาหกรรมสิ่งทอโดยมุ่งเน้นการสร้างอุตสาหกรรม SME ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถเอื้อประโยชน์โดยตรงต่อแรงงานจำนวนมากขึ้น เช่น อุตสาหกรรมสิ่งทอ อุตสาหกรรมเครื่องหนัง และ อุตสาหกรรมอัญมณี เป็นต้น

นอกจากปัญหาดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทยโดยภาพรวมแล้วยังส่งผลกระทบต่อกลุ่มผลประโยชน์ในธุรกิจสิ่งทอด้วย สิ่งนี้เองจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดการรวมตัวกันขึ้นในกลุ่มของนักออกแบบและผู้ประกอบการสิ่งทอ ทั้งผู้ประกอบการขนาดใหญ่ และขนาดกลางเพื่อสร้างนโยบายในการพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอเสนอต่อรัฐบาลเพื่อขอความช่วยเหลือ ซึ่งนโยบายดังกล่าวจัดว่าเป็นนโยบายสาธารณะ ที่ประกาศออกมาเพื่อประโยชน์ของกลุ่มบุคคลเฉพาะอาชีพ และเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ โดยที่นโยบายสาธารณะ (Public policy) คือเครื่องมือสำคัญของรัฐบาล ในการบริหารและพัฒนาประเทศทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง แต่นโยบายสาธารณะจะมีความสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้รับการนำไปปฏิบัติให้เป็นจริง เพราะนโยบายสาธารณะมิใช่เป็นสิ่งที่แสดงเจตจำนงหรือความตั้งใจของรัฐบาลที่จะกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดเท่านั้น แต่จะต้องครอบคลุมถึงการนำไปปฏิบัติให้ปรากฏจริงด้วย

เนื่องจากวิกฤติเศรษฐกิจประกอบกับสถานการณ์ของอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไทยอยู่ในสภาวะการถดถอยเป็นเวลานาน ดังเห็นได้จากจำนวนโรงงานที่มีจำนวนลดลงและสถิติการส่งออกมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง คนงานสิ่งทอถูกเลิกจ้าง บริษัทใหญ่ ๆ ได้ล้มละลายและปิดกิจการจำนวนมาก (สำนักส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2546) นอกจากนี้การเปิดเสรีสิ่งทอในปี 2548 ทำให้แนวโน้มการนำเข้าสินค้าประเภทเครื่องนุ่งห่มราคาถูกจากประเทศจีน เวียดนาม ศรีลังกา และอินเดีย จะกระจายไปสู่ตลาดต่าง ๆ ทั้งตลาดบนระดับล่าง ซึ่งจะมีผลทางลบต่อผู้ผลิตรายย่อยของไทย ประกอบกับความได้เปรียบจากค่าเงินบาทที่มีความสำคัญน้อยลง

จากเหตุผลทั้งสองประเด็น การผลักดัน โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นจึงเกิดขึ้นโดยกลุ่มผู้ผลิตอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม ร่วมกันแสวงหาทางแก้ไขปัญหา จนสรุปออกมาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย (Policy Paper) เสนอแก่รัฐบาลหลายครั้ง ซึ่งรัฐบาลของพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ก็มีแนวคิดในการพัฒนาอุตสาหกรรมต่าง ๆ ของประเทศเพื่อเพิ่ม GDP จึงเกิดการหารือร่วมกันและได้ข้อสรุปตรงกันว่าจำเป็นต้องแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไทยจากเดิมเป็นผู้รับจ้างผลิต (OEM) ให้เข้าสู่การเป็นอุตสาหกรรมแฟชั่น เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ จาก OEM เป็น ODM และ OBM โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น จึงเป็นโครงการหนึ่งที่อยู่บนแผนนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลชุดนี้

การจัดทำโครงการ กรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น ได้ผ่านการพิจารณา จากคณะกรรมการฝ่ายเศรษฐกิจ (คณะที่ 5) และคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบอนุมัติในหลักการให้มีการดำเนินการได้ โดยกำหนดระยะเวลาการทำ ตั้งแต่ 2546 – 2548 ด้วยงบประมาณ 1,800 ล้านบาท

โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับพัฒนาประเทศไทยให้เป็นผู้นำแฟชั่นและเป็นศูนย์กลางแฟชั่นในภูมิภาคภายในปี 2548 และเป็นศูนย์กลางแฟชั่นของโลกภายในปี 2555 ซึ่งหมายความว่าประเทศไทยต้องมีภาพลักษณ์ของเมืองแฟชั่นที่เป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ มีศูนย์ธุรกิจแฟชั่นที่ส่งเสริมการประกอบธุรกิจแฟชั่นอย่างมีประสิทธิภาพ มีสินค้าแฟชั่น

มีบุคลากรด้านแฟชั่นทั้งในด้านออกแบบ ภาคธุรกิจ ภาคการผลิตที่มีความรู้ และทักษะสูงพอ มีพัฒนาการด้านแฟชั่นที่โดดเด่นในภูมิภาค รวมทั้งมีการส่งออกสินค้าแฟชั่นมากขึ้น (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2546)

ด้วยวัตถุประสงค์ของโครงการฯ จึงทำให้ต้องมีการยกระดับและขยายตลาดอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มให้รวมกับอุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับ และอุตสาหกรรมเครื่องหนังเพื่อก้าวไปสู่ระดับสินค้าครบวงจร เป็นอุตสาหกรรมแฟชั่น และเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมยุทธศาสตร์ของประเทศ

จากการที่รัฐบาลได้กำหนดนโยบายที่จะมุ่งส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางธุรกิจแฟชั่นของโลก และได้ดำเนินโครงการ “กรุงเทพฯ : เมืองแฟชั่น” เพื่อพัฒนาศักยภาพของอุตสาหกรรมสิ่งทอ และเครื่องนุ่งห่มของไทย และอุตสาหกรรมแฟชั่นอื่น ๆ ให้มีความพร้อมในการแข่งขันในตลาดโลก และก้าวขึ้นเป็นผู้นำในอุตสาหกรรมดังกล่าวในระยะยาวต่อไป โดยมีวิสัยทัศน์ที่จะสร้างกรุงเทพฯ ให้เป็นเมืองแฟชั่น และศูนย์กลางธุรกิจแฟชั่นในภูมิภาคภายในปี พ.ศ. 2548 และเป็นศูนย์กลางแฟชั่นแห่งหนึ่งของโลกภายในปี พ.ศ. 2555 และด้วยรัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งเป็นรัฐบาลที่ใช้การตลาดเป็นสื่อในการเข้าถึงประชาชนคนไทย และได้บัญญัติศัพท์ทางเศรษฐกิจและการตลาดใหม่ ๆ ขึ้น เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าใจนโยบายของรัฐบาลได้ง่าย สามารถชี้นำประชาชนให้เห็นถึงประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับโดยใช้หลักให้เอกชนร่วมตั้งนโยบาย แล้วหาวิธีการปฏิบัติภายหลัง

จากแนวคิดของรัฐบาลที่ได้มุ่งเน้นการสร้างเศรษฐกิจโดยศึกษาตัวอย่างจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และได้เห็นประเทศที่มีฐานเศรษฐกิจจากรูทิจขนาดเล็ก และขนาดย่อม (SME) เช่น ไต้หวัน ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส อิตาลี ฯลฯ ประชาชนจะมีพื้นฐานเศรษฐกิจที่มั่นคง มีโอกาสที่จะเป็นผู้ประกอบการมากกว่าประเทศที่เน้นการส่งเสริมธุรกิจขนาดใหญ่ เช่น เกาหลี อังกฤษ อเมริกา ฯลฯ รัฐบาลจึงมุ่งสร้างนโยบายส่งเสริม SME และพบว่าธุรกิจ SME ส่วนใหญ่ในประเทศไทยเป็นฐานการผลิตของต่างชาติ เป็นการผลิตเพื่อการส่งออก Export - oriented หรือเป็น Import Substitution เป็นเหตุให้ประเทศไทยเป็นระบบเศรษฐกิจพึ่งพิง (Economic Dependcy) เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่ใช้ค่าจ้างแรงงานต่ำ จึงใช้แรงงานเข้มข้น (Labor Intensive) SME จึงเป็นผู้รับจ้างการผลิต (OEM) ให้กับบริษัทชั้นนำของโลก ของชาวต่างชาติเป็นส่วนใหญ่

โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นมียุทธศาสตร์การดำเนินงาน โดยใช้การตลาดด้านแฟชั่นมาพัฒนาอุตสาหกรรมแฟชั่นไทย 3 ด้าน คือ การสร้างคน, การสร้างเมือง, การสร้างธุรกิจ มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ ซึ่งกำหนดไว้ในระยะแรกมีเวลา 18 เดือน และคาดว่าจะเป็นส่วนจุดประกายทำให้เกิดความต่อเนื่องไประยะยาว ทำให้ไทยมีภาพลักษณ์ที่โดดเด่น ด้านแฟชั่น และตราสินค้าไทยเป็นที่ยอมรับ สร้างมูลค่าเพิ่มในการส่งออก โดยรวมคาดว่าจะมีมูลค่าทางเศรษฐกิจไม่ต่ำกว่า 33,500 ล้านบาทต่อปี

จากปัญหาทั้งหมด ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาว่า กลุ่มผู้ผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม (กลุ่มผลประโยชน์) ในธุรกิจแฟชั่น มีบทบาทอย่างไรในการกำหนดนโยบายสาธารณะ โดยใช้ในการกำหนดนโยบายสาธารณะโครงการกรุงเทพมหานครเมืองแฟชั่นเป็นกรณีศึกษา ผู้ทำวิจัยคาดว่า สิ่งที่ได้จากการวิจัยจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งขึ้น ถึงรูปแบบความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐบาลและกลุ่มผลประโยชน์ในการกำหนดนโยบายที่เป็นสาธารณะ และผลกระทบจากรูปแบบความสัมพันธ์นี้ต่อนโยบายสาธารณะ รวมถึงโดยในที่สุดแล้ว ผลการวิจัยที่ได้ จะมีส่วนช่วยในการพัฒนาอุตสาหกรรมแฟชั่นทั้งหมด และยังเป็นประโยชน์กับผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปใช้อ้างอิงในประเด็นเรื่องของการกำหนดนโยบายสาธารณะเรื่องอื่น ๆ ในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะกรณีศึกษาโครงการกรุงเทพฯเมืองแฟชั่น
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของนโยบายสาธารณะของโครงการกรุงเทพฯเมืองแฟชั่นกับกลุ่มผลประโยชน์และผลกระทบ

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะปัญหาของอุตสาหกรรมสิ่งทอ ที่มีระดับการส่งออกที่ลดลงและส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการสิ่งทอจนเกิดการรวมตัว และผลักดันให้เกิดนโยบายสาธารณะโครงการกรุงเทพฯเมืองแฟชั่นขึ้น โดยมีระยะเวลาศึกษาตั้งแต่วันที่ 2 กรกฎาคม 2540 ถึง 31 ธันวาคม 2549

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

คือผู้ประกอบการสิ่งทอที่ได้รับผลกระทบจากระดับการส่งออกสินค้าที่ลดลง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

คือผู้ประกอบการด้านสิ่งทอที่มีบทบาทในการผลักดันให้เกิดโครงการกรุงเทพฯเมืองแฟชั่นขึ้น ทั้งทางตรงคือผู้ผลิตสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม และทางอ้อมคือ ผู้ขายและผู้ประกอบการธุรกิจที่เกี่ยวข้อง โดยใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจำนวน 10 ท่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาเอกสารจาก(1.เอกสารกระทรวงอุตสาหกรรม โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น 2. ศึกษาข้อมูลจากข่าวสารเกี่ยวกับโครงการ 3. สัมภาษณ์ผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายแบบเจาะลึก และ 4. ศึกษาจากประสบการณ์ตรงของผู้วิจัยในฐานะเป็นผู้ผลิตสินค้าเสื้อผ้าสำเร็จรูปขายแรกของประเทศไทยและได้ดำเนินกิจการมาเป็นเวลา 35 ปี)

นิยามศัพท์

1. กลุ่มผลิตภัณฑ์ หมายถึง กลุ่มผู้ผลิตสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม
2. กลุ่มพันธมิตร หมายถึง กลุ่มบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องและได้รับผลประโยชน์จากโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นแต่ไม่ใช่กลุ่มที่เรียกร้องนโยบายตั้งแต่แรกเริ่ม เพราะไม่ได้ประสบปัญหาโดยตรงจากการที่ขอดส่งออกสิ่งทอตกต่ำ เช่น กลุ่มอัญมณี เครื่องหนัง กลุ่มเจ้าของพื้นที่ขาย กลุ่มรับงาน ฯลฯ
3. สมุดปกขาว หมายถึง เอกสารที่กลุ่มแบรนด์เนมร่างนโยบาย และแนวทางการปฏิบัติงานในโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นขึ้นมา เพื่อนำเสนอต่อรัฐบาล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะเรื่อง กรุงเทพฯเมืองแฟชั่น ที่มีกลุ่มผลประโยชน์มาเกี่ยวข้องตั้งแต่แรกเริ่ม
2. ได้ทราบถึง แรงกดดันจากกลุ่มผลประโยชน์ และการเปลี่ยนแปลงของผู้มีอำนาจรัฐ มีผลกระทบอย่างไรกับเป้าหมายของโครงการ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

กรอบทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่องเศรษฐศาสตร์การเมือง ว่าด้วยกระบวนการการกำหนดนโยบายสาธารณะกับกลุ่มผลประโยชน์ : กรณีศึกษาโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น ใช้กรอบทฤษฎี ดังต่อไปนี้

- ทฤษฎีนโยบายสาธารณะ
- ทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์
- ทฤษฎีบริโภคนิยมกับการบริโภคเชิงสัญลักษณ์
- ทฤษฎีการผลิตแบบลูกโซ่

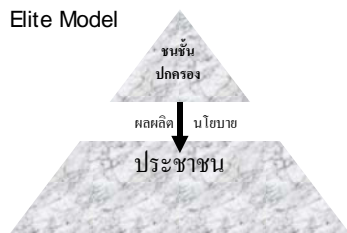
ทฤษฎีนโยบายสาธารณะ

แนวคิด

นโยบายสาธารณะเป็นสิ่งที่ก่อตัวขึ้นมาตั้งแต่การที่มนุษย์เราเริ่มอยู่รวมกันเป็นกลุ่มอย่างใดก็ดี ในสมัยก่อนเราไม่ได้เรียกสิ่งนี้ว่าเป็นนโยบายสาธารณะ แต่เราเรียกว่ากฎของกลุ่มหรือกติกาของกลุ่ม ทั้งนี้ระเบียบหรือกติกาดังกล่าว จะมีหัวหน้าของกลุ่มเป็นผู้กำหนด เพื่อให้สมาชิกของกลุ่มปฏิบัติตาม (ธันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 2) และเหตุที่จะต้องมีกติกาในการอยู่ร่วมกันเกิดขึ้นก็เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์ ทุกคนมีความต้องการที่จะหา และได้มาซึ่งสิ่งที่จะทำให้ตนเอง และพวกพ้องมีความสุข เมื่อเป็นเช่นนี้เราจะพบว่าเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เลย ที่ในบางครั้งสิ่งที่เราต้องการนั้น อาจส่งผลกระทบต่อคนที่อยู่รอบข้าง ทั้งอย่างตั้งใจและไม่ตั้งใจ สิ่งนี้ย่อมทำให้เกิดการแก่งแย่งกันขึ้นในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จุดนี้เองที่กฎและกติกาต่าง ๆ นั้น จะเข้ามามีบทบาทในการรักษาความสงบเรียบร้อยและสันติสุขของสังคม และกฎและระเบียบเหล่านี้ได้พัฒนามาเป็นนโยบายสาธารณะที่เราได้ยินกันอยู่ทุกวันนี้ (จิตติยา กรรณสูตร, 2540 : 3)

ตัวแบบนโยบายสาธารณะ

• Elite Model

รูปที่ 1 แผนภาพการกำหนดนโยบายสาธารณะของประเทศ

ในระดับประเทศ นโยบายสาธารณะถูกกำหนดขึ้นโดยผู้นำของประเทศ ซึ่งก็คือรัฐบาลของประเทศนั้น จากแนวคิดพื้นฐานที่ว่ารัฐบาลที่มีโอกาสเข้ามาบริหารประเทศมีหน้าที่และจูงม่งหมายในการส่งเสริมให้ประชาชนในประเทศมีคุณภาพชีวิตที่ดี คุณแลสังคมให้มีความสงบ สันติสุขให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจและด้านอื่นๆ ในระดับที่เหมาะสม เพื่อให้ประเทศชาติมีความเจริญทัดเทียมนานาอารยะประเทศ การที่รัฐบาลจะกระทำสิ่งเหล่านี้ได้นั้น รัฐบาลมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาอย่างถ่องแท้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง เพื่อที่จะได้นำไปสู่การพัฒนาการศึกษา หรือระเบียบ หรือแผนงาน ในการที่จะทำให้อุดมการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นบรรลุผล โดยการศึกษา หรือระเบียบ หรือแผนงาน ดังกล่าวที่ รัฐบาลกำหนดขึ้นนี้ เรียกว่า นโยบายสาธารณะ

ในปัจจุบัน เราได้ยินคำว่านโยบายสาธารณะกันอยู่บ่อยครั้ง อย่างไรก็ตามในภาษาไทย มีคำ ที่ให้ความหมายที่เหมือนกันหลายคำ ไม่ว่าจะเป็นนโยบายรัฐ นโยบายมหาชน หรือคำว่า รัฐศาสนโยบาย ในส่วนของความหมายนั้น คำว่านโยบายสาธารณะนี้ ได้มีผู้ให้คำจำกัดความเอาไว้ หลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจและประเด็นที่ผู้ให้คำจำกัดความ ให้ความสำคัญ หรือนิยาม ซึ่งในหนังสือนโยบายสาธารณะของศุภชัย ยาวะประภาส ได้รวบรวมไว้ ดังนี้ (ศุภชัย ยาวะประภาส, 2545 : 2-3)

อีสตัน (Easton) กล่าวว่า “ นโยบายสาธารณะ คือ การจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าอย่างถูกต้องตาม กฎหมายให้กับสังคมส่วนรวม “สิ่งที่มีคุณค่า ได้แก่ ทรัพยากรบุคคล งบประมาณ ทรัพยากรธรรมชาติ และอื่นๆ ซึ่งเมื่อพิจารณาความหมายนี้ บุคคลและองค์กรที่มีอำนาจตาม กฎหมายที่จะใช้จัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าให้กับสังคมได้ก็คือ รัฐบาลนั่นเอง นอกจากนี้การดำเนินการทุก อย่างของรัฐบาลหนึ่งๆ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกที่จะกระทำหรือเลือกที่จะไม่กระทำก็ตาม ย่อม ก่อให้เกิดผลในการแจกแจงคุณค่าต่างๆ ของสังคมนั้น

แอนเดอร์สัน (Anderson) ได้ให้คำนิยามนโยบายสาธารณะว่า “ นโยบายสาธารณะ คือ แนวทางการดำเนินงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ความยากจน การผูกขาดตัด ตอนทางอุตสาหกรรม หรือราคาสินค้าทางการเกษตร เป็นต้น จากคำนิยามของแอนเดอร์สันเราจะ เห็นได้ว่าเมื่อนโยบายสาธารณะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมหรือการกระทำของรัฐบาลแล้ว นโยบายสาธารณะจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ อย่างน้อย 2 ประการ กล่าว คือ ประการแรก ต้อง เกี่ยวข้องกับสิ่งที่รัฐบาลตัดสินใจที่จะกระทำการ หรือ งดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง และ ประการที่สอง ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งใดก็ตามที่รัฐบาลกระทำการ หรือ งดเว้นมิให้กระทำการตามที่ได้ ตัดสินใจไปตามประเภทแรก

ชาร์คานสกี (Sharkanky) ได้ให้ความหมายของนโยบายสาธารณะประการแรกไว้สั้นๆ ว่า นโยบายสาธารณะ หมายถึง “ กิจกรรมต่างๆ ที่รัฐบาลกระทำ “ ซึ่งจากคำนิยามดังกล่าว ชาร์คานสกี ได้อธิบายเพิ่มเติมว่ากิจกรรมที่รัฐบาลกระทำอันจัดเป็นนโยบายสาธารณะ ดังกล่าวได้ครอบคลุมถึง

เรื่องต่างๆ ได้แก่ การคมนาคมขนส่ง เป็นต้น ประการที่สอง การออกกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายต่างๆ ประการที่สาม การจัดการฉลองเนื่องในวาระสำคัญที่เป็นสัญลักษณ์ของประเทศ และ ประการสุดท้าย การควบคุมกระบวนการกำหนดนโยบาย หรือ การกระทำทางการเมืองอื่นๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงวิธีการในการเสนอร่างกฎหมาย การแก้ไขรัฐธรรมนูญ การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต และการตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศใดประเทศหนึ่ง เป็นต้น

คอลลด์เวลล์ (Caldwell) เห็นว่า “นโยบายสาธารณะ คือ บรรดาการตัดสินใจอย่างสัมฤทธิ์ผลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานต่างๆ ที่สังคมจะดำเนินการ ยินยอม หรือ ห้ามการกระทำนั้นๆ” และการตัดสินใจเหล่านี้เป็นการตัดสินใจ เพื่อที่จะให้มีการนำไปปฏิบัติบังคับใช้ รวมทั้งเพื่อไม่ให้มีการกระทำบางอย่างเกิดขึ้น การตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะนี้อาจแสดงได้หลายรูปแบบ อาทิ คำแถลงการณ์ ตัวบทกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ และ คำพิพากษา เป็นต้น สิ่งใดก็ตามที่รัฐบาลเลือกที่จะทำ หรือ เลือกที่จะไม่ทำ” ซึ่งจากความหมายดังกล่าว สิ่งที่รัฐบาลเลือกที่จะทำนั้นอาจจะเป็นหน้าที่ของรัฐบาล เช่น การจัดบริการสาธารณะ การรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ การป้องกันประเทศ ส่วนสิ่งที่รัฐบาลเลือกที่จะไม่กระทำ คือ การที่รัฐบาลของประเทศที่ใช้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมจะไม่เข้าไปแทรกแซงการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของภาคเอกชน เป็นต้น

ลาสเวลล์ และ แคปเพลน (Lasswell and Kaplan) ได้ให้ความหมายของ “นโยบายสาธารณะ” ว่าเป็น แผนหรือ โครงการที่ได้กำหนดขึ้น ซึ่งประกอบด้วยเป้าหมาย ปลายทาง คุณค่า และการปฏิบัติต่างๆ”

กรีนวูด (Greenwood อ้างถึงใน กุลชน ธนาพงศธร 2523 : 570) ได้ให้ความหมายของนโยบายสาธารณะไว้ในลักษณะเดียวกับคอลลด์เวลล์ ว่า หมายถึง “การตัดสินใจขั้นต้นที่จะกำหนดแนวทางกว้างๆ เพื่อนำไปใช้เป็นวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้อง และสามารถบรรลุ เป้าหมายที่กำหนดไว้ “ จากคำนิยามของกรีนวูด จะเห็นว่านโยบายสาธารณะเป็นเพียงการตัดสินใจที่จะกำหนดแนวทางกว้างๆ เพื่อให้หน่วยงานที่มีหน้าที่น่านโยบายไปปฏิบัติในแนวทางดังกล่าว ไปจัดเป็นวิธีการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว

R.Lineburry และ I. Sharkansky (อ้างถึงใน กุลชน ธนาพงศธร, 2523 : 570) กล่าวว่านโยบายสาธารณะเป็นแนวทางปฏิบัติที่มีขอบเขตครอบคลุมอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การน่านโยบายไปปฏิบัติ จนถึงการประเมินผลสำเร็จที่เกิดขึ้น Lineburry กล่าวว่าองค์ประกอบมีลักษณะ 5 ประการ ดังนี้

ประการแรก นโยบายต้องมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน วัตถุประสงค์นี้จำเป็นต้องมีอยู่เสมอ และมุ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติเป็นส่วนรวม

ประการที่สอง ต้องมุ่งเสนอขั้นตอนของพฤติกรรม อันเป็นส่วนหนึ่งของแผนงานที่ต้องการให้เกิดขึ้น

ประการที่สาม นโยบายนั้นๆ ต้องกำหนดการกระทำต่างๆ ที่ต้องเลือกมาปฏิบัติ และการปฏิบัติดังกล่าวนี้จำเป็นต้องให้สอดคล้องทั้งเงื่อนไขเวลา และ สถานที่

ประการที่สี่ นโยบายต้องมีการประกาศให้บุคคลทั่วไปได้รับรู้หรือรับทราบ ซึ่งการประกาศนี้อาจออกมาในรูปจัดการพิมพ์อย่างเป็นทางการเป็นการแถลงต่อรัฐสภา หรือการแถลงข่าวผ่านสื่อมวลชน เป็นต้น

ประการสุดท้าย นโยบายต้องมีการดำเนินการปฏิบัติตามลำดับขั้นตอนของการกระทำที่ได้ตัดสินใจไว้แล้ว

ชั้นยวัฒน์ รัตนศักดิ์ ยังได้รวบรวมแนวคิดของนักวิชาการท่านอื่นๆ ไว้อีก (ชั้นยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 4) ดังนี้

ชูป กาญจนประกร ให้คำนิยามว่า “นโยบายสาธารณะ หมายถึง แนวปฏิบัติที่ข้าราชการทุกคน ทั้งฝ่ายการเมือง และ ฝ่ายข้าราชการประจำจะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบาย เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จภายในขอบเขต อำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย คำสั่ง และระเบียบแบบแผนของทางราชการ”

ทินพันธ์ นาคะตะ ได้อธิบายว่า “นโยบายสาธารณะ หมายถึง โครงการที่รัฐบัญญัติขึ้นเป็นแนวทางสำหรับการปฏิบัติจัดสรรคุณค่าต่างๆ ให้แก่สังคม

“จากคำนิยามของทินพันธ์ ยังสามารถจำแนกนโยบายสาธารณะออกเป็น 2 ประการ คือ ประการแรก นโยบายสาธารณะ คือ แนวทางการปฏิบัติของรัฐบาล ประการที่สอง นโยบายสาธารณะ หมายถึง โครงการสำคัญๆ ที่รัฐบาลจะต้องจัดให้มีขึ้น โดยการกำหนดเป้าหมายและวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น สิ่งเหล่านี้ย่อมจะหมายรวมถึงสถาบันต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะ และกระบวนการทั้งหลายที่จะช่วยให้นโยบายสาธารณะมีลักษณะที่สอดคล้องกับกฎหมายอยู่เสมอ

อมร รักษาศักดิ์ ได้ให้ความหมายของนโยบายสาธารณะว่า “นโยบายสาธารณะ หมายถึง ความคิดของรัฐบาลที่ว่าจะทำอะไร หรือไม่ อย่างไร เพียงใด และ เมื่อใด โดยมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

ประการแรก การกำหนดเป้าหมาย

ประการที่สอง หลักการและกลวิธีที่จะหาทางปฏิบัติการให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น

ประการที่สาม การเตรียมการสนับสนุนต่างๆ เพื่อให้สามารถลงมือปฏิบัติตามหลักการและกลวิธีที่วางไว้”

ถวัลย์รัฐ วรเทพพิฑูพิงศ์ (อ้างถึงในชั้นยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546) ให้ความหมายของนโยบายสาธารณะว่า เป็นแนวทางการปฏิบัติของทางรัฐบาล ซึ่งกำหนดวัตถุประสงค์แน่นอนไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง คือ เพื่อแก้ไขปัญหาในปัจจุบัน เพื่อป้องกันหรือหลีกเลี่ยงปัญหาในอนาคต และ

เพื่อก่อให้เกิดผลที่พึงปรารถนา รัฐบาลมีความจริงใจและจริงจังที่จะน่านโยบายไปปฏิบัติ และนโยบายอาจเป็นบวก หรือเป็นลบ หรืออาจเป็นการกระทำ หรือ งดเว้นการกระทำก็ได้”

สรุปได้ว่า แนวคิดของนโยบายสาธารณะ คือ ข้อกำหนดที่รัฐบาลกำหนดขึ้นใช้ในการปกครองบ้านเมืองในทุกๆ ด้าน ซึ่งนโยบายสาธารณะอาจเกิดจากความคิดของผู้มีอำนาจในการปกครองเอง หรืออาจเกิดจากการผลักดันของประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อประโยชน์ของตนเอง และลักษณะสำคัญของนโยบายสาธารณะ ก็คือเป็นข้อกำหนดที่อาจไม่ได้เอื้อประโยชน์กับคนทุกกลุ่มหรืออาจไม่ได้ทำให้คนทุกกลุ่มพึงพอใจ

องค์ประกอบของนโยบายสาธารณะ

การจำแนกองค์ประกอบของนโยบายสาธารณะตามแนวคิดของลาสเวลล์และแคปเพลน (Lasswell and Kaplane อ้างถึงใน ชันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 5-7) ที่เน้นการอธิบายว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับรัฐบาลและเกี่ยวข้องกับปัจจัยอื่นๆ ของสังคม

องค์ประกอบแรกต้องเป็นแผนงานของรัฐบาลที่ได้กำหนดไว้ กล่าวว่าเป็นแผนงานของรัฐบาลในขณะนั้น ซึ่งแผนงานดังกล่าวนี้ อาจเป็นแผนงานที่กำหนดขึ้นมาใหม่ในรัฐบาลนั้น หรืออาจเป็นแผนงานของรัฐบาลชุดก่อนที่ชุดปัจจุบันยอมรับมาใช้สานต่อ

นอกจากจะเป็นงานของรัฐบาลที่ดำรงตำแหน่งในขณะนั้นแล้ว ยังเป็นโครงการที่ระบุกิจกรรมไว้อย่างชัดเจนและระบุไว้ล่วงหน้าด้วย การกระทำเช่นนี้ก็เพื่อแยกแยะให้เห็นความแตกต่างกับการระบุแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ทั้งนี้เพราะว่าการกำหนดเป็นแผนงานและโครงการนั้น จำเป็นต้องมีการศึกษาพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบทุกแง่มุมมาก่อน

แผนงานดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายของชาติ มีคุณค่าอย่างหนึ่งอย่างใด และการปฏิบัติของรัฐบาลในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง องค์ประกอบข้อนี้ชี้ให้เห็นว่าการกำหนดนโยบายนั้นเป็นกิจกรรมที่ต้องการกระทำ มิใช่เกิดขึ้นโดยมีทิศทางกำหนดไว้ชัดเจน และมุ่งหวังผลสำเร็จของการน่านโยบายนั้นๆ ไปปฏิบัติด้วย

ประเภทของนโยบายสาธารณะ

โลว์ (Lowi อ้างถึงใน สมพร เฟื่องจันทร์, 2540 : 9) แบ่งประเภทของการกำหนดนโยบายออกเป็น 3 ประเภทด้วยกันคือ

- นโยบายเกี่ยวกับการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ (Regulatory Policy) ในประเภทนี้ มีแนวคิดหลักที่ว่า รัฐบาลนั้นเป็นผู้สร้างและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคม เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับคนที่อยู่ในสังคม หรืออีกนัยหนึ่ง คือเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับประชาชน เราอาจกล่าวได้ว่ารูปแบบดังกล่าวนี้เอง ที่ทำให้สังคมส่วนรวมของเรามีความเป็นปึกแผ่น และอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข

- นโยบายเกี่ยวกับการกระจายทรัพยากร (Distributive Policy) ซึ่งนอกจากทรัพยากรทางเศรษฐกิจแล้ว ยังรวมถึงทรัพยากรที่มีลักษณะเป็นนามธรรมต่าง ๆ ด้วย เช่น ฐานะ ตำแหน่ง ชื่อเสียง โอกาส นโยบายประเภทนี้เป็นภาระของรัฐบาลที่จะต้องดำเนินงาน เพื่อไม่ให้เกิดความได้เปรียบ เสียเปรียบในหมู่ประชาชน เช่น การศึกษา การสาธารณสุข

- นโยบายการเปลี่ยนแปลงการจัดสรรทรัพยากรใหม่ (Redistributive Policy) นโยบายส่วนนี้มีจุดมุ่งหมายจัดสรรคุณค่า หรือ ทรัพยากรให้กับกลุ่มประชาชนบางส่วน ซึ่งถ้าไม่มีนโยบายประเภทนี้ไว้ คนเหล่านี้จะเป็นผู้เสียเปรียบคนส่วนใหญ่ นั่นก็คือ ในบางขณะจะเกิดสถานการณ์ที่มีผู้ได้เปรียบและอีกกลุ่มหนึ่งจะกลายเป็นผู้เสียเปรียบไป (คือมีลักษณะ Win – Loss ในกลุ่มประชาชน) ตัวอย่างเช่น โอกาสการศึกษาของชาวเขามักจะเสียเปรียบคนไทยพื้นราบ เป็นต้น นโยบายในกลุ่มนี้มักก่อให้เกิดข้อขัดแย้งทั้งผู้มีส่วนกำหนดนโยบาย และบุคคลที่เกี่ยวข้อง การร่วมมือของบุคคลจะเปลี่ยนแปลงไปมาเร็ว ในกรณีของสังคมอังกฤษ หรือ อเมริกัน ก็อาจกล่าวว่าเป็นการต่อสู้ระหว่างกลุ่มอนุรักษนิยม (Conservative) กับกลุ่มเสรีนิยม (Liberal) ซึ่งข้อเสนอ นโยบายมักเกี่ยวข้องกับนโยบายจัดสรรทรัพยากรใหม่ ตัวอย่างนโยบายลักษณะนี้อีกอย่าง คือ การจัดเก็บภาษีรายได้บุคคลธรรมดาในลักษณะเป็นภาษีในอัตราก้าวหน้า การจัด โครงการฝึกอาชีพแก่ผู้ด้อยโอกาส การบริการด้านกฎหมายแก่ผู้ด้อยโอกาส เป็นต้น

ริพลีย์ และ แฟรงกลิน(Rivley and Flanklin อ้างถึงใน สุรสิทธิ์ วัชรขจร, 2536 : 11) เห็นว่านโยบายแต่ละประเภทมีลักษณะเฉพาะตัว จึงได้แบ่งนโยบายสาธารณะออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ นโยบายภายในประเทศ และ นโยบายด้านการต่างประเทศ ซึ่งในแต่ละประเภทยังมีนโยบายย่อยที่จัดอยู่ในกลุ่ม ได้แก่

1. นโยบายภายในประเทศ (Domestic Policy)

- นโยบายกระจายความอยู่ดีกินดี (Distributive Policy)

- นโยบายเกี่ยวกับการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ เพื่อคุ้มครองผู้บริโภค (Protective Regulatory Policy)กำหนดขึ้นมาเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ของผู้บริโภค

- นโยบายเกี่ยวกับการกระจายความเท่าเทียมกันในสังคม (Redistributive Policy)

กำหนดขึ้นมาเพื่อกระจายความมั่งคั่งทางทรัพย์สิน สิทธิประโยชน์และความเสมอภาคให้กับกลุ่มต่างๆ ทางสังคมอย่างทั่วถึง

2. นโยบายด้านการต่างประเทศ และ การป้องกันประเทศ (Foreign and Defense Policy สำหรับนโยบายประเภทนี้ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทย่อย ได้แก่

- นโยบายด้านการเสริมสร้าง และ พัฒนากำลังทหาร (Structural Policy) มีจุดมุ่งหมายเพื่อจัดสรรพัฒนา และ เพิ่มพูนสมรรถภาพทางการทหารตามที่กำหนดไว้ในแผนกลยุทธ์

- นโยบายยุทธศาสตร์ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (Strategies Policy) มีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาความสัมพันธ์และปฏิบัติเกี่ยวกับกลยุทธ์ทางการทหารที่มีต่อประเทศต่างๆ
- นโยบายเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ระหว่างประเทศ (Crisis Policy) เป็นนโยบายที่มีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการสนองตอบต่อปัญหาเร่งด่วนที่เกิดขึ้น โดยไม่ได้คาดคิดมาก่อน โดยเฉพาะปัญหาที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติหรือประชาคมโลก เช่น การตัดสินใจของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาต่อปัญหาสงครามกลางเมืองอิรักบุกยึดคูเวต การตัดสินใจของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ในการตอบโต้ต่อขบวนการก่อการร้ายที่จี้เครื่องบินขับชนตึกเวิลด์เทรดที่มหานครนิวยอร์กในวันที่ 11 กันยายน 2544 เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการไทยบางท่าน ได้ทำการสรุปการแบ่งประเภทของนโยบายสาธารณะไว้ได้อย่างน่าสนใจ กล่าวคือ

นโยบายสาธารณะสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ (ชั้นยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 13) คือ นโยบายเกี่ยวกับการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ นโยบายเกี่ยวกับการกระจายทรัพยากร นโยบายเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรเสียใหม่ และนโยบายส่งเสริมศีลธรรมของประชาชน การแบ่งในรูปแบบนี้ มีส่วนคล้ายคลึงกับรูปแบบที่กล่าวมาแล้ว กล่าวคือ

1. นโยบายเกี่ยวกับการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ (Regulatory Policy) เป็นนโยบายที่มีวัตถุประสงค์ในการกำหนดระเบียบข้อบังคับต่างๆ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างปกติสุข ไม่มีการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ลักษณะของนโยบายสาธารณะประเภทนี้เราจะพบเห็นได้ในรูปแบบของระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมาย และข้อบังคับต่างๆ ที่มีลักษณะบังคับให้ประชาชนทั่วไปกระทำ หรือ งดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่นโยบายนั้นได้กำหนดไว้ หากบุคคลใดฝ่าฝืนย่อมจะต้องรับโทษตามที่กฎหมาย หรือนโยบายได้กำหนดเอาไว้ เช่น กฎหมายอาญา นโยบายการรักษาความสงบเรียบร้อยภายใน นโยบายการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม นโยบายการคุ้มครองผู้บริโภค เป็นต้น

2. นโยบายเกี่ยวกับการกระจายทรัพยากร (Distributive Policy) เป็นนโยบายที่กำหนดขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดรายละเอียดเกี่ยวกับการกระจายทรัพยากรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรทางด้านสังคม ทรัพยากรธรรมชาติ หรือ ทรัพยากรทางด้านการเมือง เพื่อให้ทรัพยากรเหล่านี้กระจายไปสู่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง เพราะหากปล่อยให้ประชาชนเป็นผู้จัดสรรเอง อาจทำให้คนจำนวนน้อยซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจทางสังคมเท่านั้นที่มีโอกาสเข้าถึง และ ใช้ทรัพยากรดังกล่าว ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสใช้ทรัพยากรเหล่านั้น ซึ่งทำให้เกิดความไม่เป็นธรรม ตัวอย่างของนโยบายสาธารณะประเภทนี้ได้แก่ นโยบายสวัสดิการสังคม นโยบายบัตรประกันสุขภาพ นโยบายการถือครองที่ดิน เป็นต้น

3. นโยบายเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรเสียใหม่ (Redistributive Policy) เป็นนโยบาย

ที่มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการจัดสรรปันส่วนทรัพยากรของสังคมใหม่อีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เพราะนโยบายการกระจายทรัพยากรที่ใช้มาอาจไม่ได้ผล หรือทำให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม รัฐบาลถึงต้องกำหนดนโยบายเพื่อการจัดสรรทรัพยากรดังกล่าวเสียใหม่อีกครั้ง เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมหรือ ความเสมอภาค เช่น นโยบายการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม นโยบายภาษีอากร เป็นต้น

4. นโยบายส่งเสริมศีลธรรมอันดีของประชาชน (Ethics Policy) เป็นนโยบายที่กำหนดขึ้นมาเพื่อส่งเสริมศีลธรรมอันดีของประชาชน เพื่อให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข เช่น นโยบายรณรงค์ให้ประชาชนมีระเบียบวินัย และ เคารพกฎจราจร นโยบายการส่งเสริมการสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นต้น

สรุป จากทฤษฎีเกี่ยวกับประเภทของนโยบายสาธารณะทั้งหมดทำให้ผู้วิจัยแบ่งประเภทของนโยบายสาธารณะตามความเห็นของผู้วิจัย ดังต่อไปนี้

1. นโยบายสาธารณะด้านเศรษฐกิจ เป็นนโยบายที่มีวัตถุประสงค์ในการกำหนดระเบียบข้อบังคับต่างๆ ในด้านเศรษฐกิจ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศ หรือเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของประเทศ ตลอดจนจัดการปัญหาต่างๆ ที่เกิดในระบบเศรษฐกิจของประเทศ

2. นโยบายสาธารณะด้านสาธารณสุข เป็นนโยบายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการปัญหาต่างๆ ด้านอนามัยและสาธารณสุขอันส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน และจัดการระบบสาธารณสุขเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

3. นโยบายสาธารณะด้านการปกครอง เป็นนโยบายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ใดๆ ของประเทศ

4. นโยบายสาธารณะด้านการศึกษา เป็นนโยบายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการศึกษาให้ประชาชนในประเทศอย่างทั่วถึง และจัดระบบการบริหารสถานศึกษา และทรัพยากรบุคคลในด้านการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

5. นโยบายสาธารณะด้านการต่างประเทศ เป็นนโยบายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างประเทศไทยกับนานาชาติ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ การทูต และ ศิลปวัฒนธรรม

การศึกษาถึงประเภทของนโยบายสาธารณะต่าง ๆ และแนวคิดในการแบ่ง ย่อมมีส่วนช่วยในการที่จะทำให้ผู้ศึกษาเกิดความเข้าใจนโยบายสาธารณะได้ดียิ่งขึ้น โดยเราพบว่า แต่ละชนิดของนโยบายจะมีลักษณะการมีส่วนร่วมของบุคคลที่แตกต่างกันไป ยิ่งไปกว่านั้น แต่ละประเภทนโยบาย ยังส่งผลกระทบต่อผู้รับที่แตกต่างกันไปอีกด้วย ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็น ที่เราจะต้องมีการจัดแยกประเภทของนโยบายสาธารณะให้มีความชัดเจน

ผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ

การกำหนดนโยบายสาธารณะนั้น โดยทั่วไปแล้วจัดเป็นหน้าที่ของรัฐบาลในประเทศนั้นๆ ซึ่งได้รับมอบอำนาจตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายต่าง ๆ อย่างไรก็ดี เมื่อมีความแตกต่างกันในระบบการเมืองการปกครองในแต่ละประเทศ สิ่งนี้ได้ส่งผลให้เกิดความแตกต่างกันในผู้ที่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในประเทศนั้น

ดังเช่นประเทศที่เป็นสหพันธรัฐ คือ ประเทศที่มีรัฐบาลกลาง และ รัฐบาลท้องถิ่น เช่น สหรัฐอเมริกา จะมีการแบ่งอำนาจหน้าที่ในการใช้อำนาจอธิปไตยออกเป็นสัดส่วนอย่างเด็ดขาด รัฐธรรมนูญจะบัญญัติแบ่งอำนาจอธิปไตยให้แก่นิติบัญญัติ ฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการของรัฐบาลกลาง และ รัฐบาลท้องถิ่นอย่างชัดเจน ดังนั้นการกำหนดนโยบายสาธารณะในระดับชาติ ระดับสหพันธรัฐจึงเป็นเรื่องขององค์การบริหารในรัฐบาลกลาง โดยในรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา มาตรา 1วรรค 8 กำหนดอำนาจหน้าที่ที่สำคัญของสภาองเกรสไว้ คือ การกำหนด และเก็บภาษีอากร ค่าธรรมเนียม และ สรรพากรต่างๆ การวางระเบียบข้อบังคับการพาณิชย์กับต่างประเทศ และ ระหว่างมลรัฐด้วยกัน การออกเงินตรา วางระเบียบกำหนดค่าของเงินตรา การกำหนดมาตรฐานการชั่ง ตวง วัด การตั้งที่ทำการไปรษณีย์ การประกาศสงคราม และการจัดตั้งกองทัพ เป็นต้น (Schmidt , Shelley II and Bardes อ้างถึงใน ชันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 19)

สำหรับรัฐบาลท้องถิ่น หรือรัฐบาลมลรัฐ (State Government) โดยทั่วไปจะมีอำนาจหน้าที่ต่างๆ หลายอย่างเช่นเดียวกับรัฐบาลกลาง อาทิ การเก็บภาษีบำรุงท้องที่ งานสาธารณสุข งานการศึกษา งานป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในมลรัฐ โดยมีผู้ว่าการรัฐเป็นผู้บังคับบัญชาทำหน้าที่ในการปกป้องชีวิตและทรัพย์สิน การออกใบอนุญาตขับขี่ยานพาหนะ การให้บริการสาธารณะทางด้านไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ การขนส่ง การรักษาพยาบาลประชาชน เป็นต้น (Schmidt et alอ้างถึงใน ชันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 20)

สำหรับประเทศที่เป็นรัฐเดี่ยว หรือเอกรัฐ อำนาจหน้าที่ในการใช้อำนาจอธิปไตยจะเป็นของรัฐบาลกลาง ซึ่งเป็นรัฐบาลเดียวของประเทศ โดยจะมีการแบ่งอำนาจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปจัดบริการสาธารณะบางอย่างให้กับประชาชนในท้องถิ่น อาทิ เทศบาล สุขาภิบาล หรือองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเหล่านี้จะมีอำนาจหน้าที่แตกต่างกันไปตามที่กฎหมายกำหนด (ชันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546)

แม้ว่าจากที่กล่าวมาข้างต้น ดูเหมือนว่ารัฐบาลจะเป็นผู้มีอำนาจในการร่างนโยบายเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่สิ่งหนึ่งที่เราก็คงต้องยอมรับคือ นโยบายสาธารณะ เป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของทุกคนในสังคม สิ่งนี้เองที่ทำให้เมื่อเป็นประเด็นเรื่องนโยบายสาธารณะแล้ว จะมีองค์กรหลายองค์กรที่พยายามจะเข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบาย ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม

นักวิชาการชื่อ Anderson ได้กล่าวถึงบุคคลที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะว่าสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ

อย่างเป็นทางการ (the official policy - makers) ได้แก่ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร ข้าราชการ และฝ่ายตุลาการ และกลุ่มที่สอง ได้แก่ ผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะอย่างไม่เป็นทางการ (unofficial participants) ได้แก่ กลุ่มผลประโยชน์ พรรคการเมือง และปัจเจกชน (ธันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 25)

1. ผู้ที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายสาธารณะอย่างเป็นทางการ

ผู้ที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายสาธารณะอย่างเป็นทางการ หมายถึง ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย หรือกฎหมายบัญญัติให้บุคคล หรือองค์กรดังกล่าวเป็นผู้กำหนดนโยบายซึ่งประกอบด้วย (ธันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 25)

ฝ่ายนิติบัญญัติ (The Legislatures) ในทุกระบบการเมืองไม่ว่าจะเป็นระบบการเมืองแบบเผด็จการ หรือระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยต่างกำหนดให้มีฝ่ายนิติบัญญัติขึ้นมาทั้งสิ้น ซึ่งอำนาจหน้าที่ที่สำคัญของฝ่ายนิติบัญญัติได้แก่ การพิจารณาตัดสินใจในกฎหมายหรือนโยบายต่างๆ แต่เนื่องจากการพิจารณากฎหมายดังกล่าวไม่สามารถที่จะทำได้โดยประชาชนทั้งประเทศ ประชาชนจึงต้องเลือกผู้แทนของตนเข้าไปทำหน้าที่ดังกล่าวแทน โดยผู้แทนของประชาชนเหล่านั้นจะไปประจำอยู่ที่รัฐสภาเพื่อทำหน้าที่ออกกฎหมาย โดยทั่วไปสมาชิกรัฐสภาอาจจะมีตั้งแต่ 100 คน จนถึง 1,000 คน บุคคลเหล่านี้มีหน้าที่หาข้อมูลมาเพื่ออภิปราย ถกเถียง และลงคะแนนเสียงในนโยบาย หรือกฎหมายที่ถูกนำเสนอมาให้พิจารณา โดยนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่สำคัญๆ มักได้รับการพิจารณา และลงมติรับรองโดยรัฐสภา ก่อนที่จะนำออกไปบังคับใช้เป็นกฎหมาย อย่างไรก็ตาม การรับรองของรัฐสภาแม้เป็นสิ่งที่จำเป็น เนื่องจากเป็นสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม และทำให้กฎหมายมีสภาพบังคับใช้ แต่จะพบว่า การกำหนดนโยบายหรือการริเริ่มกฎเกณฑ์ของแนวนโยบายในเกือบทุกประเทศ บางครั้งจะกระทำโดยฝ่ายอื่นๆ เช่น ฝ่ายบริหาร หรือระบบราชการ เป็นต้น (ธันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 26)

ฝ่ายบริหาร (The Executive) ในการปกครองรัฐจำเป็นต้องมีองค์กรสำหรับบริหารกิจการของรัฐ องค์กรนี้เรียกว่า รัฐบาล ดังนั้นรัฐบาล จึงหมายถึงบุคคลและคณะบุคคลซึ่งได้รับมอบหมายให้ใช้อำนาจ เพื่อดำเนินการบริหารประเทศ จึงนิยมเรียกรวมๆ ว่าฝ่ายบริหาร ผู้นำฝ่ายบริหารที่มาจากวิธีการเมือง อาจมีชื่อเรียกตำแหน่งที่ต่างกันไป เช่นเดียวกับอำนาจหน้าที่ บางตำแหน่งเรียกว่า ประธานาธิบดีเหมือนกันแต่อำนาจหน้าที่แตกต่างกันมาก เพราะประธานาธิบดีของรัฐอาจเป็นเพียงประมุขของรัฐ เช่น ประธานาธิบดีของสิงคโปร์ ในขณะที่ประธานาธิบดีของรัฐอาจเป็นประมุขของรัฐ และหัวหน้าฝ่ายบริหาร หรือนายกรัฐมนตรีในขณะเดียวกัน ดังเช่น ระบบการเมืองของสหรัฐอเมริกา ผู้นำฝ่ายบริหารอาจเป็นคนเดียว กลุ่ม หรือ คณะบุคคลก็ได้ เช่น คณะรัฐมนตรี คณะกรรมการเมือง หรือ คณะอภิมุข (เปรสิเดียม) เป็นต้น (ธันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 27)

1. ผู้นำที่มีหน้าที่ทางสัญลักษณ์ หรือ เป็นเพียงผู้นำอย่างเป็นทางการ (Ceremonial Political Executives) โดยไม่มีอำนาจต่างๆ ในการกำหนดนโยบาย และการนำนโยบายไปปฏิบัติ

สำหรับผู้นำฝ่ายบริหารที่มีหน้าที่ทางสัญลักษณ์ หรือ เป็นเพียงผู้นำอย่างเป็นทางการ ได้แก่ สมเด็จพระราชินีนาถแห่งสหราชอาณาจักรอังกฤษ ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตใจ และ พิธีการ ผู้นำเหล่านั้น บางโอกาสก็ใช้อำนาจทางการเมืองได้ เช่นการยับยั้งร่างกฎหมาย การระงับวิกฤตการณ์ทางการเมือง เป็นต้น ในระบบการเมืองที่แยกผู้นำทางสัญลักษณ์ ออกจากผู้นำทางนโยบายมีข้อดีหลายประการ โดยเฉพาะการที่ผู้นำทางสัญลักษณ์มีฐานะที่อยู่เหนือการเมือง หรือ เป็นส่วนรวมของความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวของคนในชาติ นอกจากนั้นจะทำให้เกิดความต่อเนื่องทางการเมือง และแก้ปัญหาในยามที่ประเทศชาติประสบภาวะวิกฤต (ธันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 27)

2. ผู้นำที่มีอำนาจแท้จริงในการกำหนดนโยบาย และน่านโยบายไปปฏิบัติ (Effective Political Executives) เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกาผู้นำที่มีอำนาจแท้จริงในการกำหนดนโยบาย ได้แก่ประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีอำนาจสูงมาก มีอิทธิพลต่อกระบวนการทางการเมืองทุกอย่างของรัฐ คำว่าผู้นำฝ่ายบริหารของสหรัฐอเมริกาคือครอบคลุมตั้งแต่ ประธานาธิบดี จนถึงคณะรัฐมนตรี และคณะที่ปรึกษาแต่ผู้นำเหล่านี้มีอำนาจเพียงแค่นี้ให้คำปรึกษา หรือรับมอบนโยบายจากประธานาธิบดี แต่ผู้ที่ตัดสินใจขั้นสุดท้าย คือ ประธานาธิบดี ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีอำนาจอย่างแท้จริง (ธันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 27)

ฝ่ายบริหารในระบบรัฐสภานั้นจะมีความสัมพันธ์กับสมาชิกรัฐสภา ทั้งนี้โดยธรรมเนียมปฏิบัติ นายกรัฐมนตรีจะมาจากหัวหน้าพรรคการเมืองที่ได้รับเสียงข้างมากในสภา ดังนั้นจึงมีอำนาจเสนอร่างกฎหมายเข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภา ตลอดจนแสวงหาการสนับสนุนร่างกฎหมาย นั้นได้สมาชิกพรรคการเมืองเดียวกัน หรือ พรรคการเมืองที่เป็นพันธมิตร ระบบนี้จะต่างกับระบบประธานาธิบดี ที่ถึงแม้ประธานาธิบดีจะมีอำนาจในการกำหนดนโยบายมาก แต่ก็ขาดความสัมพันธ์กับรัฐสภา เนื่องจากตัวประธานาธิบดีอาจจะสังกัดพรรคการเมืองที่ไม่ใช่พรรคเดียวกับที่มีเสียงข้างมากในสภาก็ได้ นอกจากนี้ประธานาธิบดียังไม่มีอำนาจเสนอร่างกฎหมายให้สภาพิจารณา หรือ จะประสบปัญหาในการโน้มน้าวให้รัฐสภาออกกฎหมายฉบับใด ฉบับหนึ่งตามที่ตนต้องการได้ (Hawlett and Ramesh อ้างถึงใน ธันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 28) หากประธานาธิบดีขาดภาวะผู้นำหรือ ไม่ได้รับความเชื่อถือจากสมาชิกรัฐสภาอย่างไรก็ตามฝ่ายบริหารนั้นเป็นผู้ควบคุมทรัพยากรทางการบริหารต่างๆรวมทั้งงบประมาณนอกจากนี้ยังมีโอกาสใกล้ชิด สื่อมวลชนในการเสนอข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐบาล และ การกำหนดนโยบาย ดังนั้นบทบาทของฝ่ายบริหารในการกำหนดนโยบายจึงขึ้นอยู่กับรูปแบบการเมือง การปกครอง และ อำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ เป็นสำคัญ

ฝ่ายตุลาการ (The Courts) เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ไม่มีศาลของประเทศใดมีบทบาทในการกำหนดนโยบายมากไปกว่าศาลสหรัฐอเมริกา ระบบศาลอเมริกาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นศาลในระบบเคาน์ตี (County) ระดับมลรัฐ หรือ

สหพันธรัฐ โดยศาลจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในประเด็นใหญ่น้อย ที่จะมีผลกระทบต่อระบบการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ (ชันวัดน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 28)

ในระบบศาลอเมริกามีหลักการสำคัญที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของศาลไว้ดังนี้

เป็นองค์กรที่พิจารณาใช้กฎหมาย และ ตีความกฎหมายเพื่อใช้บังคับต่อคดีที่เกิดขึ้น ในทางปฏิบัติผู้พิพากษาของศาลจะตีความกฎหมายตามแบบอย่างในคดีเก่าๆ แต่ก็จะมีคำวินิจฉัยถึงหลักเหตุผลด้วย (ชันวัดน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 28)

ตีความกฎหมายที่ออกโดยสภาองเกรส สภามลรัฐต่างๆ และองค์กรปกครองท้องถิ่น อื่นๆ หรือกฎหมายที่ออกโดยฝ่ายบริหาร (Executive Order) ว่าเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญหรือไม่ อำนาจนี้เป็นอำนาจเฉพาะศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกาเท่านั้น ศาลในระดับท้องถิ่นหรือระดับมลรัฐไม่มีหน้าที่ดังกล่าว อย่างไรก็ตามหากศาลชั้นต้นได้ตัดสินคดีในลักษณะที่เป็นการต่อต้านกำหนดที่ออกโดยรัฐสภาว่าไม่เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ ศาลสูงสุดก็ต้องพิพากษาตีความคำตัดสินของศาลชั้นต้นอีกครั้งหนึ่ง (ชันวัดน์ รัตนศักดิ์, 254 : 29)

ศาลสูงสุดจะช่วยตัดสินหรือยุติข้อโต้แย้งระหว่างมลรัฐ เนื่องจากแต่ละมลรัฐอาจจะมีอำนาจเป็นของตัวเอง ดังนั้นจึงมีการกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ให้ศาลสูงสุดมีอำนาจในการตัดสินข้อพิพาทระหว่างมลรัฐไว้ด้วย (ชันวัดน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 30)

จะเห็นว่าศาลของสหรัฐอเมริกาชอบเขตอำนาจที่กว้างขวางมาก อำนาจในแต่ละด้านล้วนแต่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะทั้งสิ้น โดยเฉพาะอำนาจในการตีความรัฐธรรมนูญ หรือ อำนาจของศาลสูงสุดที่จะตัดสินว่ากฎหมายใดที่ผ่านสภาองเกรสแล้วมีลักษณะขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญหรือไม่ ซึ่งอำนาจดังกล่าวรวมถึงอำนาจที่จะทบทวนและกลับคำพิพากษาของศาลในระดับรองลงมาด้วย (Schmidt et al อ้างถึงใน ชันวัดน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 30) ในกรณีที่ศาลตีความไปแล้ว โดยทั่วไปทุกฝ่ายจะต้องยอมรับปฏิบัติตาม เพราะ ถือว่าเป็นการตีความที่ถูกต้องมากที่สุด

อย่างไรก็ตามไม่ใช่ว่าการตัดสินใจของศาลทุกๆ เรื่องจะถือเป็นนโยบายสาธารณะหมด เพราะ การตัดสินใจของศาลในเรื่องใด คดีใด ก็มีเพียงผู้ที่เกี่ยวข้องในคดีนั้นที่ถูกกลโชน นอกเสียจากว่าจะประกาศโฆษณาคำพิพากษาออกไปเป็นหลักกฎหมาย ที่จะมีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ มิฉะนั้นการตัดสินใจนั้นก็จะมีผลกระทบเฉพาะประชาชนคนใดคนหนึ่งเท่านั้น สำหรับศาลของประเทศพัฒนาอื่นๆ เช่น แคนาดา ออสเตรเลีย ถึงแม้จะมีอำนาจในการตีความรัฐธรรมนูญ แต่อิทธิพล หรือ ผลกระทบต่อนโยบายโดยทั่วไปจะมีน้อยกว่าศาลสหรัฐอเมริกาในกรณีของประเทศกำลังพัฒนา ศาลดูเหมือนจะไม่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบาย เหตุที่ศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกาที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะมากกว่าศาลของประเทศอื่น เป็นเพราะชาวอเมริกันถือว่าอาชีพนักกฎหมาย จึงได้รับการยกย่องว่ามีเกียรติสูงสุด การพิจารณาปัญหาเป็นไปอย่างใช้วิจารณญาณ ผสมผสานกับความรู้ทางกฎหมายกับความต้องการทางการเมืองเป็นอย่างดี (ชันวัดน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 30)

ระบบราชการ ในสังคมปัจจุบันหน่วยงานขนาดใหญ่ที่มีเครือข่ายครอบคลุมสังคมทั่วประเทศ ได้แก่ ระบบราชการ หรือ กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ ของรัฐบาล เนื่องจากรัฐบาลมีภารกิจที่จะต้องจัดบริการสาธารณะให้กับประชาชน และกิจกรรมเหล่านั้นนับว่าจะไม่ยุ่งยาก และสลับซับซ้อนมากขึ้น จึงทำให้หน่วยงานราชการต้องขยายตัวเพิ่มมากขึ้นทุกวัน และมีอำนาจหน้าที่ที่เพิ่มขึ้น บทบาทของระบบราชการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคือการรับนโยบายที่กำหนดโดยรัฐบาลไปปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จ เราถือว่ารัฐบาลและรัฐสภาเป็นตัวแทนของประชาชน เป็นผู้นำเอาความต้องการของประชาชนมากำหนดเป็นนโยบายสาธารณะ จากนั้นหน่วยราชการหรือที่เรียกว่า Line Agencies จะรับนโยบายนั้นไปจัดทำเป็นแผนงาน โครงการต่างๆ เพื่อส่งมอบบริการสาธารณะให้แก่ประชาชน (ชันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546)

2. ผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะอย่างไม่เป็นทางการ

ผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะอย่างไม่เป็นทางการ หมายถึง ผู้ที่ไม่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายในการกำหนดนโยบาย หรือ กฎหมายไม่ได้มีบทบาทบัญญัติ ให้กลุ่มนั้นมีอำนาจในการตัดสินใจกำหนดนโยบาย อย่างไรก็ตามกระบวนการกำหนดนั้นย่อมมีกลุ่มต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมอย่างมากมาย เนื่องจากนโยบายย่อมมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมมากน้อยแตกต่างกันไป หากนโยบายใดมีผลกระทบต่อกลุ่มใดมากสมาชิกของกลุ่มนั้นย่อมที่จะต้องเข้าไปปกป้องผลประโยชน์ของตน นอกจากนี้ยังมีบุคคลบางประเภทที่ได้รับเชิญเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ในฐานะที่ปรึกษาสำหรับผู้ที่มิอำนาจในการกำหนดนโยบายอย่างเป็นทางการ สำหรับผู้ที่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายอย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ กลุ่มผลประโยชน์ พรรคการเมือง ปัจเจกบุคคล สื่อมวลชน และที่ปรึกษาฝ่ายการเมือง สถาบันวิจัย และ นักวิจัยอิสระ ปัจเจกบุคคล องค์กรพัฒนาเอกชน รัฐบาลต่างประเทศ องค์กรระหว่างประเทศรวมถึงบริษัทข้ามชาติ การที่เราต้องศึกษาผู้ที่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายอย่างไม่เป็นทางการนี้ เพราะเรากำลังถึงความสำคัญ และอิทธิพลของกลุ่มเหล่านี้ในสถานการณ์ต่างๆ ถึงแม้พวกเขาไม่ได้มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายก็ตาม (ชันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 30)

พรรคการเมือง (Political Parties) ในสังคมสมัยใหม่จะมีพรรคการเมืองทำหน้าที่ในการเรียกร้องผลประโยชน์ (Interest articulation) และ รวบรวมถักนกรองผลประโยชน์ (Interest aggregation) เพื่อเสนอต่อรัฐบาลในการกำหนดทางเลือกนโยบายเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาของสังคม หรือ ตอบสนองความต้องการของ ประชาชน(ชันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 132)

พรรคการเมือง หมายถึง สมาคมซึ่งดำเนินกิจกรรม และรวบรวมประชาชนเข้ามาพินิจกำลังร่วมกัน โดยการประสานประโยชน์ของสมาชิกของสมาคม เพื่อนำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาล พรรคการเมืองจึงเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองเสมอ นั่นคือระบบการเมืองของรัฐจะเกิดขึ้นโดย

ปราศจากพรรคการเมืองไม่ได้อย่างเด็ดขาด เพราะอย่างน้อยกลุ่ม หรือ คณะบุคคลที่ก่อตั้งขึ้นมาเป็น
 รัฐบาลไม่ว่ารูปแบบใดๆก็ตามมีลักษณะเป็นพรรคการเมืองอยู่แล้วนั่นเอง
 (ชินวัตนธ์ รัตนศักดิ์, 2546 : 132)

นักรัฐศาสตร์หลายท่านได้ให้ทัศนะว่า พรรคการเมืองจะต้องประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

- ต้องประกอบด้วยคนหรือบุคคลที่มารวมเป็นกลุ่มหรือคณะบุคคล จะเป็นเพียงบุคคลคนเดียวไม่ได้
- การรวมตัวกันของสมาชิกเกิดขึ้นโดยมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่เหมือน หรือ คล้ายกัน เป็นหลักยึด เช่น บุคคลที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบเสรีนิยมก็จะมารวมกันเป็นกลุ่มเสรีนิยม
- การรวมกันของบุคคลเป็นกลุ่มนี้เกิดขึ้นโดยความสมัครใจ ปราศจากการบังคับ
- กลุ่มของบุคคล เหล่านี้ซึ่งเรียกว่า พรรคการเมืองนั้น ก่อตั้งขึ้นโดยความประสงค์ที่จะใช้พลังของกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกัน
- ต้องการเป็นรัฐบาล

พรรคการเมืองจะมีความแตกต่างจากกลุ่มผลประโยชน์ในหลายๆประการที่คล้ายคลึงกัน
 กับพรรคการเมือง แต่กลุ่มผลประโยชน์ในหลาย ๆ ประการที่คล้ายคลึงกับพรรคการเมือง แต่กลุ่ม
 ผลประโยชน์ก็เพียงแต่ต้องการมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาล โดยไม่ต้องการที่จะเข้า
 ไปเป็นรัฐบาล ในขณะที่พรรคการเมืองนั้นเราถือว่าเป็นกลุ่มทางการเมืองโดยตรง คือ เป็นกลุ่มของ
 คนที่รวมตัวกันขึ้นโดยมีอุดมการณ์หรือไม่ก็ตาม แต่ที่สำคัญก็คือมีเจตนารมณ์ร่วมกัน หรือการตก
 ลงร่วมกันของสมาชิกที่จะแสวงหาอำนาจทางการเมือง โดยพยายามที่จะเข้าไปครองอำนาจ
 ตำแหน่งในการบริหารประเทศ แล้วนำนโยบาย หรือแนวทางการปกครองบางอย่างไปใช้ สำหรับ
 กลุ่มผลประโยชน์นั้นถ้าหากมิได้มีกิจกรรมทางการเมืองแล้วก็ไม่ถือว่าเป็นกลุ่มการเมือง และใน
 ข้อเท็จจริงมีกลุ่มผลประโยชน์จำนวนมากที่จัดตั้งขึ้นมาโดยมิได้มุ่งหวังโดยตรงที่จะบรรลุถึง
 เป้าหมายของกลุ่มโดยอาศัยกระบวนการทางการเมือง หรืออาศัยก็แต่เพียงครั้งคราวเท่านั้น
 แม้กระทั่งกลุ่มสมาคมพ่อค้า หรือสหภาพแรงงาน สื่อมวลชน ฯลฯ

ความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของสื่อมวลชนในการกำหนดนโยบายสาธารณะดูเหมือนจะ
 กระจัดกระจาย แต่ก็ไม่มีกรณีพิเศษว่าสื่อมวลชนจะทำหน้าที่เกี่ยวพันระหว่างรัฐและสังคม ซึ่ง
 ฐานะดังกล่าวอนุญาตให้สื่อมวลชนมีอิทธิพลอย่างเข้มแข็งในการทำให้รัฐบาลและสังคมมีความ
 เห็นชอบกับปัญหาสาธารณะและการแก้ไขปัญหาดังกล่าว บทบาทของสื่อมวลชนในกระบวนการ
 นโยบายสาธารณะจะเป็นผู้รายงานปัญหา โดยสื่อมวลชนจะเป็นผู้รายงานข่าวตามสถานการณ์ ใน
 ขณะเดียวกันจะเป็นนักวิเคราะห์ปัญหาไปด้วย ดังนั้นบทบาทของสื่อมวลชนในการกำหนดประเด็น
 ปัญหาเพื่อนำไปสู่การพิจารณากำหนดเป็นนโยบายสาธารณะจึงสำคัญเป็นอย่างยิ่ง บางครั้งเป็นผู้
 เสนอแนวทางแก้ไขปัญหา บางครั้งอาจจะหยุดยั้งทางเลือกบางทางเลือกที่ได้ถูกเสนอขึ้นมาและ

เสนอทางเลือกอื่นแทน และกระทู้ถามที่ตั้งในสภาบ่อยๆ จะมาจากข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์ เป็นต้น (Howlett and Remmesch อ้างถึงใน ชันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 133)

คาห์น และ ซีโอดิโร (Cahn and Theodoulou อ้างถึงใน ชันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 134) กล่าวว่าสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายดังนี้ บทบาทการกำหนดวาระ บทบาทต่อพรรคการเมืองในการสรรหาผู้สมัครรับเลือกตั้งมีอิทธิพลต่อนโยบายและกระบวนการร่างนโยบายของฝ่ายบริหารการตั้งกลุ่มผลประโยชน์เพื่อลobbiesผู้กำหนดนโยบายที่มาจากทางเลือกตั้ง และผู้กำหนดนโยบายที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง

สรุปพรรคการเมือง คือกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองคล้ายกัน หรือ เหมือนกันเข้ามา รวมกันอย่างจริงจัง โดยการจัดตั้งองค์การเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อการจัดตั้งรัฐบาล

ที่ปรึกษาด้านการเมือง (Political consultants) ที่ปรึกษาฝ่ายการเมืองจะถูกว่าจ้างโดยนักการเมืองฐานะดี ทั้งนี้เพื่อมุ่งที่จะใช้ประโยชน์จากความเชี่ยวชาญทางการเมือง โดยที่ปรึกษาทางการเมืองจะรู้ถึงกลวิธี ในการสร้างมติมหาชนเพื่อสนับสนุนนักการเมืองที่ว่าจะอ้างตน หรือสร้างภาพลักษณ์ของนักการเมืองและทำให้นักการเมืองเหล่านั้นได้รับประโยชน์จากภาพดังกล่าว (Cahn and Theodoulou อ้างถึงใน ชันยวัฒน์ รัตนศักดิ์, 2546 : 135)

สำหรับประเทศไทยนั้นโดยทั่วไปผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมักจะแต่งตั้งที่ปรึกษาที่มีความรู้ความสามารถมีประสบการณ์ อาจจะได้แก่ อดีตข้าราชการประจำ นักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญ หรือนักธุรกิจที่มีความรู้เป็นที่ปรึกษา เพื่อจะมีส่วนสำคัญในการช่วยกำหนดนโยบายในการบริหารราชการแผ่นดิน ด้วยวิธีการสำคัญ ได้แก่ ช่วยวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับแนวนโยบายที่กำลังปฏิบัติอยู่ เพื่อจะได้เข้าไปปัญหาต่างๆ อย่างลึกซึ้ง และหามาตรการในการแก้ไขปัญหาต่างๆ อย่างสมเหตุสมผลตามหลักวิชาการ

สถาบันวิจัย หมายถึง การวิจัยของสถาบันวิจัยต่างๆ คือการให้คำแนะนำแก่นักการเมือง ซึ่งถูกคาดหวังให้เห็นด้วยกับแนวคิดที่แปลกใหม่ ซึ่งบางครั้งนักการเมืองเหล่านั้นต้องการความคิดเห็นที่เป็นของตนเอง ซึ่งไม่เหมือนกับความคิดของตนเอง ซึ่งไม่เหมือนกับความคิดของนักวิชาการในมหาวิทยาลัย หรือของรัฐบาล ในทศวรรษที่ผ่านมา สถาบันวิจัยต่างๆ ได้อุทิศเวลาเพื่อการวิจัยในการส่งเสริมประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจซึ่งมีความสำคัญสำหรับโลกอุตสาหกรรมยุคใหม่ สถาบันวิจัยได้พยายามวิเคราะห์ วิจัย และ เสนอผลการวิเคราะห์อันมีผลต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะของประเทศต่างๆ

ปัจเจกชน โดยทั่วไปเมื่อมีการพิจารณาถึงผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายมักจะมุ่งเน้นไปที่รัฐสภานักการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ และผู้มีส่วนร่วมอื่นๆแต่เราจะละเลยโดยไม่พิจารณาถึงปัจเจกชนไม่ได้ ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะเราคิดว่าการกำหนดนโยบายสาธารณะเป็นเรื่องขององค์กรทางการเมือง แต่ปัจเจกชนไม่เกี่ยวข้อง แต่ความจริงแล้วมีหลายประเทศที่ยินยอมให้ปัจเจก

ชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินใจในนโยบายโดยตรง เช่น บางมลรัฐชนในอเมริกา และในบางประเทศ เช่น สวิตเซอร์แลนด์ ที่ปัจเจกชนสามารถลงมติโดยตรงในการออกกฎหมาย นอกจากนี้ในหลายๆประเทศการแก้ไขรัฐธรรมนูญได้ยินยอมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาให้ความเห็นชอบก่อนประกาศใช้

องค์กรพัฒนาเอกชน หรือที่เรียกกันว่าโดยทั่วไปว่าเอ็นจีโอ หมายถึง การรวมตัวกันของคนที่น่าสนใจในเรื่องเดียวกัน และมีความตระหนักถึงหน้าที่ของตนเองว่าเป็นคนหนึ่งในสังคม ซึ่งควรจะมีส่วนช่วยให้คนที่มีโอกาสน้อยกว่าตนเองได้มีโอกาสมากขึ้นเป็นองค์กรที่ดำเนินงานโดยอิสระมีกิจกรรมต่อเนื่องและไม่แสวงหาผลประโยชน์หรือค่ากำไรจดทะเบียนหรือไม่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลก็ได้และในกรณีที่ไม่ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลจะต้องมีการจัดองค์กรเป็นคณะบุคคลขึ้นมา ดูแลรับผิดชอบในการดำเนินกิจการซึ่งค่อนข้างมีแบบแผน (สถาบันวิจัยและการพัฒนาแห่งประเทศไทย อ้างถึงใน วิทยา นาภาศิริกุล , 2532 : 107)

เราจะพบว่าการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนเป็นการช่วยส่งเสริมบทบาทของภาครัฐให้สมบูรณ์ และโดยข้อเท็จจริงองค์กรพัฒนาเอกชนสามารถเข้าถึงสภาพปัญหาในระดับรากหญ้าได้ดีกว่าราชการ เพราะนอกจากจะเป็นการทำงานที่มีเป้าหมายชัดเจนแล้ว องค์กรพัฒนาเอกชนยังเป็นที่รวมของคนหลายสาขาอาชีพที่รวมตัวกันเพื่อสังคม ดังนั้นสภาพปัญหาที่องค์กรพัฒนาเอกชนป้อนกลับไปยังรัฐบาล หรือหน่วยราชการที่รับผิดชอบจะชี้ให้เห็นชัดว่าจุดบกพร่องของระบบราชการอยู่ที่ใด หน่วยราชการจะต้องปรับปรุงการทำงานอย่างไรที่จะให้บริการประชาชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ยังจะนำมาสู่การดำเนินงานบทบาทของภาครัฐในแนวใหม่คือ การเป็นผู้ส่งเสริมแนะนำ ประสานงานและกระตุ้น ให้คนในสังคมลุกขึ้นมาช่วยเหลือกันเอง อันเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล และช่วยให้ภาคราชการแสดงบทบาทของการกำหนดทิศทาง กำกับดูแลและส่งเสริมแนะนำได้ดีขึ้น

กลุ่มต่างประเทศ รัฐบาลต่างประเทศ ในปัจจุบันเราจะเห็นลักษณะความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในรูปของการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงทุกส่วนของโลกเข้าไว้ด้วยกัน นอกจากนี้การพัฒนาของเทคโนโลยีการสื่อสารและการคมนาคมทำให้ประเทศต่างๆ ในโลกสามารถติดต่อสัมพันธ์กันได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากด้วยประเทศต่างๆ จำเป็นที่จะต้องกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อสร้างระเบียบ กติกาต่างๆ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของประเทศตน ดังนั้นนโยบายของประเทศหนึ่งๆ ไม่ว่าจะเป็นนโยบายทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมถึงนโยบายป้องกันประเทศและนโยบายการต่างประเทศ ย่อมจะมีผลกระทบต่อประเทศอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่มีความสัมพันธ์อันดีมิตรหรือเป็นศัตรูคู่แข่ง

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ที่ประเทศหนึ่งๆ มีต่อกัน การเปลี่ยนแปลงในนโยบายใดๆ ของประเทศมหาอำนาจย่อมส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของโลก

มากกว่าการเปลี่ยนแปลงในนโยบายของประเทศเล็กๆ ที่ไม่มีบทบาทใดๆ ในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ เช่นเดียวกันการเปลี่ยนแปลงในนโยบายของประเทศเพื่อนบ้านจึงเป็นสถานการณ์ที่ประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อกัน จำเป็นต้องจับตามองอย่างใกล้ชิด

องค์การระหว่างประเทศ นอกจากนโยบายของรัฐบาลต่างประเทศแล้ว มติและข้อตกลงขององค์การระหว่างประเทศก็มีผลทำให้ประเทศสมาชิกต่างๆ ขององค์การดังกล่าวต้องปรับเปลี่ยนนโยบายของตนให้สอดคล้องกับมติและข้อตกลงดังกล่าว

ตัวอย่างเช่น การประชุมโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (World Summit on Sustainable Development) ในปี ค.ศ. 1992 ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร (Rio de Janeiro) ซึ่งที่ประชุมได้มีข้อตกลงที่สำคัญ คือแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ซึ่งสะท้อนมติของชาวโลกเกี่ยวกับความร่วมมือทางด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา สำหรับประเทศไทยได้ตอบสนองต่อแผนปฏิบัติการ 21 โดยปรากฏอยู่ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และฉบับที่ 9 แผนปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย และนโยบายและแผนส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (พ.ศ. 2540 – 2559) เป็นต้น

บริษัทข้ามชาติ (transnational corporations) เป็นการรวมบริษัทประเภทต่างๆ เข้าเป็นบริษัทขนาดใหญ่ และขยายการดำเนินงานข้ามรัฐ โดยการสนับสนุนจากรัฐบาล บริษัทข้ามชาติกับรัฐบาลจะมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่เหล่านี้ได้ร่วมกันขยายกิจกรรมผลประโยชน์ และอำนาจของตนออกไป นอกเขตพรมแดนของตนเอง ในลักษณะที่บริษัทข้ามชาติจะดำรงอยู่ได้ก็ต้องพึ่งรัฐ ขณะเดียวกันรัฐก็ต้องอาศัยส่วนเกินจากบริษัทในรูปของภาษีอากรต่างๆ ดังนั้นรัฐและบริษัทข้ามชาติจึงอยู่รวมกัน ในสภาพที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน

จากพฤติกรรมของบริษัทข้ามชาติ ทำให้การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ การเมืองของประเทศต่างๆ ถูกแทรกแซงจากบทบาทและอิทธิพลของบริษัทข้ามชาติ องค์กรเหล่านี้ได้พยายามผลักดันให้มีการสร้างระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (International Economic Order) และผลักดันให้รัฐบาลของตนบังคับให้ประเทศกำลังพัฒนาต้องปฏิบัติตาม นอกจากนี้ยังพยายามสร้างอุดมการณ์และทัศนคติที่เรียกว่า การสร้างแนวความคิดกระแสน้ำที่มีลักษณะของการรักษาผลประโยชน์กลุ่มบริษัทข้ามชาติ หรือประเทศแกนนำทางเศรษฐกิจให้ปลอดภัยต่อไป

ลักษณะแบบแผนในการแทรกแซงในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทยของบริษัทข้ามชาติ สามารถกระทำผ่านผู้ผลิตนโยบายหรือรัฐบาลประเทศเจ้าของทุน (ประเทศมหาอำนาจ) ของตนในการบีบบังคับให้รัฐบาลไทยต้องยอมรับตามข้อเรียกร้องของบริษัทข้ามชาติโดยมีสถานทูตของประเทศต่างๆ ประจำประเทศไทย คอยทำหน้าที่ให้การสนับสนุนทางการเมือง (รังสรรค์ ชนะพรพันธ์, 2538 : 44) ดังเช่นกรณีการเรียกร้องของสหรัฐอเมริกาที่ต้องการให้ประเทศไทยคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาให้แก่สหรัฐอเมริกา ในระหว่างปี 2528 – 2533 โดยการสนับสนุนจากเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทย เป็นต้น

กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของประเทศ

จากหนังสือกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ ของรังสรรค์ ณะพรพันธุ์ กล่าวว่า นโยบายเศรษฐกิจของแต่ละประเทศถือเป็นนโยบายสาธารณะอย่างหนึ่งซึ่งตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง นโยบายเศรษฐกิจ ถือเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง กล่าวคือ มีอุปสงค์ อุปทาน และตลาด เหมือนกับสินค้าและบริการโดยทั่วไป และสำหรับประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย

Downs กล่าวว่า นโยบายเศรษฐกิจเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองหรือพรรคการเมืองที่เป็นรัฐบาลกับประชาชนผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง (รังสรรค์ ณะพรพันธุ์, 2545 : 19)

นโยบายเศรษฐกิจเป็นได้ทั้งสินค้าอุปโภคบริโภค และสินค้าทุนนโยบายเศรษฐกิจสามารถก่อให้เกิดผลกระทบต่อสวัสดิการของสังคมได้ และบางนโยบายอาจสร้างผลกระทบต่อกระบวนการสะสมทุนและประสิทธิภาพการผลิต ซึ่งถึงแม้เราจะกล่าวว่านโยบายเศรษฐกิจเปรียบเหมือนสินค้าชนิดหนึ่ง แต่ก็มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากสินค้าทั่วไป ดังนี้

นโยบายเศรษฐกิจเป็นสินค้าที่มีการบริโภคร่วมกัน (joint consumption) และเป็นการบริโภคที่ถูกบังคับ (forced consumption) กล่าวคือ เมื่อประชาชนคนใด “บริโภค” นโยบายเศรษฐกิจแล้วก็มีได้ทำให้ปริมาณนโยบายเศรษฐกิจประเภทเดียวกันนั้นลดลง และไม่มีใครสามารถกีดกันหรือบังคับมิให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการบริโภคนโยบายสาธารณะนั้นได้

อรรถประโยชน์ของนโยบายเศรษฐกิจมีทั้งเชิงบวกและลบต่อผู้บริโภค และขณะเดียวกันก็อาจไม่ได้ให้ประโยชน์หรือโทษต่อประชาชนบางกลุ่มในสังคมเลย ดังนั้น นโยบายเศรษฐกิจอาจมีทั้งผู้สนับสนุน และผู้คัดค้าน ซึ่งระดับของการคัดค้านนั้นจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของการสูญเสียผลประโยชน์และต้นทุนปฏิบัติการ

นโยบายเศรษฐกิจเป็นสินค้าที่มีทั้งราคาอุปสงค์และราคาอุปทานการผลิตสินค้าชนิดนี้มีต้นทุนที่ต้องเสีย ดังนั้นผู้ประกาศนโยบายเศรษฐกิจต้องมีวิธีการหาเงินมาใช้จ่ายในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจนั้น โดยมักอาศัยรายได้จากการเก็บภาษีอากร ซึ่งภาระนี้อาจตกแก่ประชาชนกลุ่มใดมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับนโยบายเศรษฐกิจ เช่นนโยบายการขึ้นภาษีรถยนต์ ผู้ที่แบกรับภาระรายจ่ายมากกว่าประชาชนกลุ่มอื่นก็คือผู้ผู้ประกอบการนำเข้ารถยนต์ เป็นต้น กล่าวได้ว่าราคาของนโยบายเศรษฐกิจเป็นลักษณะอำพรางตัว ก่อให้เกิดสภาพความไร้สมมาตรของสารสนเทศ ในตลาดนโยบายเศรษฐกิจประชาชนที่มีสารสนเทศที่ไม่สมบูรณ์จะขาดจิตสำนึกในการเรียกร้องนโยบาย ขณะที่ประชาชนที่มีสารสนเทศที่สมบูรณ์กว่า จะผลักดันให้รัฐบาลดำเนินนโยบายที่เป็นประโยชน์แก่ตน

ตลาดของนโยบายเศรษฐกิจมีบทบาทสำคัญในการจัดสรรผลประโยชน์และภาระรายจ่าย ซึ่งเกิดจากการดำเนินนโยบาย กล่าวคือการผลิตนโยบายเศรษฐกิจเป็นกระบวนการที่มีแนวโน้มที่

จะก่อให้เกิดการผูกขาด โดยมีการแข่งขันต่ำเช่าจากการผูกขาด ซึ่งให้สิทธิเฉพาะกลุ่มโดยข้าราชการ หรือผู้มีอำนาจทางการเมือง (รังสรรค์ ณะพรพรรณ , 2545 : 19-22)

กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ ตามแนวคิดของ รังสรรค์ ณะพรพันธุ์ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้ (รังสรรค์ ณะพรพันธุ์ : 63-73)

1. โครงสร้างส่วนบนของระบบเศรษฐกิจ
2. อุปสงค์ของนโยบายเศรษฐกิจ
3. อุปทานของนโยบายเศรษฐกิจ

โครงสร้างส่วนบนของระบบเศรษฐกิจ

โครงสร้างส่วนบนของระบบเศรษฐกิจคือว่ามีอิทธิพลในการกำหนดกติกาในตลาด การเมืองและมีบทบาทในการกำกับพฤติกรรมของผู้เกี่ยวข้องในตลาดนโยบาย เศรษฐกิจ ซึ่งจะปรับเปลี่ยนตามการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างส่วนบนของระบบเศรษฐกิจ ในที่นี้โครงสร้างส่วนบน จะจำกัดการพิจารณาเฉพาะ โครงสร้าง อำนาจทางการเมือง และความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในสังคม ดังนี้

โครงสร้างอำนาจทางการเมือง เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดกฎเกณฑ์และกติกาในสังคม ดังนั้น จึงเป็นโครงกรอบที่กำหนดกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในสังคมนั้นๆ หากระบอบการเมืองการปกครองเป็นเผด็จการหรือคณาธิปไตย ประชาชนย่อมไม่มีส่วนร่วมในการ กำหนดนโยบายเศรษฐกิจ และไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างอุปสงค์กับอุปทานในตลาดนโยบาย เศรษฐกิจ นโยบายเศรษฐกิจจะถูกสั่งการจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง ประชาชนจักถูกกำหนดชะตากรรมทางเศรษฐกิจโดยปราศจากปากเสียง หากระบอบการเมืองการปกครองเป็นประชาธิปไตย โดยสมบูรณ์ การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจจะเป็น ปราบกฏการณ์ที่ชัดเจน แต่รูปแบบของระบอบการปกครองมิได้มีอยู่เพียง 2 ขั้ว (เผด็จการกับ ประชาธิปไตย) หากยังมีรูปแบบอันหลากหลายระหว่างขั้วทั้งสอง ประชาชนจะมีส่วนร่วมในการ กำหนดนโยบายเศรษฐกิจมากขึ้นเพียงใด และสภาผู้แทนราษฎรจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของ ประชาชนในเรื่องนี้ได้เพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับสัมพันธ์ภาพระหว่างอำนาจบริหารกับอำนาจนิติ บัญญัติ หากฝ่ายบริหารมีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติ สภาผู้แทนราษฎรจะมีบทบาทในการร่วม ผลิตนโยบายเศรษฐกิจไม่มากนัก หากฝ่ายนิติบัญญัติสามารถถ่วงดุลอำนาจของฝ่ายบริหารได้ ประชาชนจะสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจโดยผ่านทางสภา ผู้แทนราษฎรได้ ดังนั้นโครงสร้างอำนาจทางการเมืองจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดสภาพแวดล้อม ในตลาดนโยบายเศรษฐกิจ

โครงสร้างอำนาจทางการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดเนื้อหาของระบอบการเมืองการ ปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพระหว่างอำนาจบริหารกับอำนาจนิติ

บัญญัติ สัมพันธภาพดังกล่าวนี้จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบและองค์ประกอบของรัฐสภาหรือสภานิติบัญญัติ หากฝ่ายบริหารมีอำนาจเผด็จการ/คณาธิปไตย รัฐสภาจะมีเฉพาะแต่สมาชิกที่มาจากการแต่งตั้งหรือมีเจ้านั้นจำนวนสมาชิกที่มาจากการแต่งตั้งจะต้องมีมากพอที่จะคานอำนาจของสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้ง ทั้งนี้เพื่อให้มีหลักประกันว่า ฝ่ายบริหารมีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติ เมื่อความเป็นประชาธิปไตยมีมากขึ้น สมาชิกรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งจะมีสัดส่วนสูงขึ้น ซึ่งมีนัยสำคัญว่าผู้แทนราษฎรจะมีบทบาทมากขึ้นในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ

ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ (patron-relationship) เป็นรากฐานสำคัญของการจัดองค์กรของสังคมไทย (social organization) มาแต่โบราณ ระบบศักดินาหรือระบบไพร่เป็นระบบที่กำหนดความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างไพร่กับมูลนาย มูลนายไม่เพียงแต่ต้องการความสวามิภักดิ์จากไพร่เท่านั้น หากยังหาผลประโยชน์ด้วยการดูดซับส่วนเกินทางเศรษฐกิจ (econom surplus) จากไพร่อีกด้วย ในขณะเดียวกัน มูลนายก็ให้การอุปถัมภ์ทางการเมือง (political patronage) และการอุปถัมภ์ทางเศรษฐกิจแก่ไพร่เป็นการตอบแทน ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ดังกล่าวนี้ยังคงสืบทอดต่อมาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเดือนมิถุนายน 2475 เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเท่านั้น

ในช่วงที่ระบบการเมืองการปกครองมีลักษณะเผด็จการ/คณาธิปไตย ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่สำคัญที่สุดก็คือความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำทางการเมืองกับฐานกำลังทางทหาร ผู้นำทางการเมืองภายใต้ระบอบการปกครองดังกล่าวนี้ จะดำรงอำนาจทางการเมืองไว้ได้ และ/หรือขยายฐานอำนาจทางการเมืองให้กว้างขวางขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อสามารถสร้างตาข่ายแห่งความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับผู้นำฝ่ายทหาร และกระชับสายสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นตามลำดับ แต่เมื่อระบอบการเมืองการปกครองมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ประชาชนจะเป็นฐานสนับสนุนจากประชาชนจำนวนมากพอ ทั้งนี้ไม่เพียงแต่จะต้องสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับประชาชนในเขตเลือกตั้ง และผู้นำท้องถิ่นที่ทำหน้าที่เป็นหัวคะแนนเท่านั้น หากยังต้องสร้างความสัมพันธ์ลักษณะเดียวกันนี้กับสมาชิกรัฐสภาผู้ยอมตนเป็นบริวารอีกด้วย การสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับประชาชนจะเป็นฐานอำนาจทางการเมืองที่แท้จริง ผู้นำทางการเมืองที่จะมีอำนาจบริหารราชการแผ่นดินได้ก็ต้องมีฐานสนับสนุนจากประชาชนจำนวนมากพอ ทั้งนี้ไม่เพียงแต่จะต้องสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับประชาชนในเขตเลือกตั้งและผู้นำท้องถิ่นที่ทำหน้าที่เป็นหัวคะแนนเท่านั้น หากยังต้องสร้างความสัมพันธ์ลักษณะเดียวกันนี้กับสมาชิกรัฐสภาผู้ยอมตนเป็นบริวารอีกด้วย การสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์จึงเป็นยุทธวิธีสำคัญในการรักษาและขยายฐานอำนาจทางการเมือง อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่พัฒนาการทางการเมืองหลังปี 2475 ยังมิได้เข้าสู่ดุลยภาพ สภาวะความไร้เสถียรภาพทางการเมืองจึงเกิดขึ้นอยู่เนืองๆ อันเป็นผลจากความขัดแย้งระหว่างพลังอำมาตยาธิปไตยกับพลังประชาธิปไตย ดังนั้น แม้ในช่วงที่ระบอบการเมืองการ

ปกครองมีลักษณะประชาธิปไตยมากขึ้น ผู้นำทางการเมืองที่จะธำรงอำนาจทางการเมืองไว้ได้ยังคงต้องรักษาความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับผู้นำฝ่ายทหารไว้ เพราะการละทิ้งหรือตัดทอนความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับผู้นำฝ่ายทหารจะกลายเป็นเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความไร้เสถียรภาพทางการเมืองได้ เศรษฐกิจที่สำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรเพื่อใช้ในการอุปถัมภ์ทางการเมือง การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจจึงกลายเป็นกระบวนการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ (rent seeking) ของชนชั้นปกครองภายใต้ระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ดังที่กล่าวข้างต้น

สรุปได้ว่า โครงสร้างอำนาจทางการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดพลังการต่อรองในตลาดนโยบายเศรษฐกิจ โดยที่กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจจะปรับเปลี่ยนตามการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจทางการเมือง การที่โครงสร้างอำนาจทางการเมืองมีลักษณะกระจุกตัวอย่างสูง ทำให้พลังอำนาจประชาธิปไตยสามารถรอบงำกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจเกือบตลอดระยะเวลาระหว่างปี 2547 ถึง 2551 ในอีกด้านหนึ่ง ความจำเป็นในการสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เพื่อขยายและธำรงไว้ซึ่งฐานอำนาจทางการเมือง นับเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทยเป็นกระบวนการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ และเป็นเหตุให้การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจเพื่อสวัสดิการสูงสุดของสังคมมีอาจเป็นไปได้

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ได้อธิบายถึง อุปสงค์ของนโยบายเศรษฐกิจ ไว้ในหนังสือ กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ หน้า 121-130 ว่า

อุปสงค์ของนโยบายเศรษฐกิจ อุปสงค์ที่มีต่อนโยบายเศรษฐกิจใดๆ มาจากกลุ่มบุคคลอย่างน้อย 4 กลุ่ม คือ

ราษฎร

สื่อมวลชน

นักวิชาการ

กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ราษฎร ราษฎรมีทางเลือกที่จะเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจได้อย่างน้อย 2 ทาง หนทางแรกได้แก่ การเรียกร้องนโยบายโดยตรง แต่การเรียกร้องนโยบายโดยตรงจะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อสามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เกษตรกรยากที่จะรวมตัวกันได้ เพราะมีฐานะยากจนและค่าเสียหายในการรวมตัว (transaction cost) นั้นสูงเกินกว่าประโยชน์ที่คาดว่าจะได้ หากจะมีการรวมตัวของเกษตรกรเพื่อเรียกร้องนโยบายก็เป็นเพราะมีผู้รับภาระค่าเสียหายในการรวมตัวทั้งหมด ดังเช่น กลุ่มเจ้าของโรงสีและผู้ทรงอำนาจทางการเมือง หากจะมีการรวมตัวโดยธรรมชาติของราษฎร มักจะเป็นเพราะราษฎรประสบความสำเร็จอื่นแสนสาหัส การเดินทางเข้าหาชนชั้นนำทางอำนาจในกรุงเทพฯ เป็นปรากฏการณ์ที่เห็นได้โดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม ในช่วงทศวรรษเศษที่ผ่านมา ปรากฏการณ์ที่ราษฎรร้องทุกข์ผ่านผู้แทนราษฎรในเขตเลือกตั้งของตนเริ่มมีมากขึ้น

หนทางที่สอง ได้แก่ การเรียกร้องนโยบายผ่านสภาผู้แทนราษฎร แต่การเรียกร้องนโยบายวิธีนี้จะเป็นไปได้ก็เฉพาะในช่วงที่ราษฎรมีเสรีภาพและประเทศชาติมีประชาธิปไตย ดังได้กล่าวแล้วว่า พลันอำมาตยาธิปไตยได้พยายามผูกขาดอำนาจในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังไม่สามารถควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้เอง ราษฎรโดยทั่วไปจึงไม่สามารถมีบทบาทในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อม และนี่อาจเป็นเหตุผลที่อธิบายได้ว่า ทำไมเป้าหมายความเป็นธรรมในการกระจายรายได้จึงมิได้ถูกกำหนดเป็นเป้าหมายหลักของการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ และทำไมปัญหาความยากจนจึงมิได้มีการเยียวยาแก้ไขอย่างจริงจังและจริงใจ

สื่อมวลชน สื่อมวลชนเป็นสถาบันสำคัญที่มีบทบาทในการติดตามพฤติกรรมของรัฐบาล บทวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาล ซึ่งผ่านทางสื่อมวลชนมักจะมีอิทธิพลต่อมติมหาชน แต่บทบาทของสื่อมวลชนในการคัดค้านหรือสนับสนุนนโยบายเศรษฐกิจต่าง ๆ จะมีมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับระบอบการเมืองการปกครอง นอกจากนี้สื่อมวลชนที่จะมีบทบาทในเรื่องนี้ได้มีเฉพาะแต่หนังสือพิมพ์เท่านั้น เนื่องจากสื่อมวลชนประเภทอื่น โดยเฉพาะวิทยุและโทรทัศน์ถูกรัฐบาลควบคุมจนเกือบหมดสิ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ในช่วงที่รัฐธรรมนูญให้เสรีภาพทางการเมืองแก่ประชาชน หนังสือพิมพ์ยังมีข้อจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถมีบทบาทในการเรียกร้องนโยบายเศรษฐกิจเพื่อประชาชนกลุ่มผู้เสียเปรียบในสังคม ทั้งนี้ด้วยเหตุผลหลายประการ กล่าวคือ

1. การประกอบธุรกิจหนังสือพิมพ์จำเป็นต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก และต้องพึ่งพิงรายได้จากการโฆษณา จึงสามารถอยู่รอดได้ หากหนังสือพิมพ์ดำเนินการเรียกร้องเพื่อประชาชนกลุ่มผู้เสียเปรียบในสังคม จนกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของกลุ่มพ่อค้ายาทุนแล้ว ไม่เพียงแต่นายทุนจะไม่ให้การสนับสนุนทางการเงินเท่านั้น ในบางครั้งอาจมีการรวมตัวกันไม่โฆษณาในหนังสือพิมพ์นั้นๆ จนกระทบกระเทือนต่อฐานะทางการเงิน

2. หนังสือพิมพ์สมัยก่อนปี 2520 ไม่สนใจข่าวเศรษฐกิจ มักนำเสนอแต่ข่าวอาชญากรรมและการเมืองเพราะถือว่าเป็นข่าวที่ขายได้ จะมีก็แต่หนังสือพิมพ์คุณภาพบางฉบับที่นำเสนอข่าวเศรษฐกิจ แต่เมื่อหลังปี 2525 เป็นต้นมา หนังสือพิมพ์ก็เริ่มสนใจที่จะนำเสนอข่าวเศรษฐกิจมากขึ้น โดยมีการรับบัณฑิตเศรษฐศาสตร์ มาเป็นผู้วิเคราะห์ข่าวเศรษฐกิจ

3. การจัดทำหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยมักจะใช้ระบบการแบ่งความรับผิดชอบเป็นหน้า ผู้รับผิดชอบเนื้อหาแต่ละหน้ามีหน้าที่สรรหาต้นฉบับมาตีพิมพ์ โดยที่บรรณาธิการมิได้ควบคุมและตรวจสอบเนื้อหาทั้งหมดในแต่ละวัน ระบบการบริหารการจัดทำหนังสือพิมพ์ดังกล่าวนี้จึงเปิดโอกาสให้ผู้รับผิดชอบเนื้อหาหาผลประโยชน์ส่วนบุคคลได้ คอลัมนิสต์บางคนมีรายได้จากการรับ “ซองขาว” มากกว่าเงินเดือนประจำเสียอีก กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจบางกลุ่มยินดี “ซื้อ”

คอลัมน์นิสต์บางคน เพื่อให้ช่วยเหลือผลักดันนโยบายเศรษฐกิจที่เกื้อกูลผลประโยชน์ของตน หรือคัดค้านนโยบายเศรษฐกิจที่ขัดผลประโยชน์ของตน

นักวิชาการ มหาวิทยาลัยของรัฐเริ่มมีนโยบายในการผลิตอาจารย์ประจำอย่างจริงจังตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2500 และนับตั้งแต่ปี 2515 เป็นต้นมา จำนวนอาจารย์ประจำในคณะวิชาเศรษฐศาสตร์ของทุกมหาวิทยาลัยมีมากพอที่จะจัดการเรียนการสอนเอง การครอบงำของพลังอำนาจขั้วซ้ายในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐได้ผ่อนคลายลง นักเศรษฐศาสตร์วิชาการในมหาวิทยาลัยจึงมีเสรีภาพทางวิชาการมากขึ้นและสามารถแสดงบทบาทคัดค้านหรือสนับสนุนนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลบางนโยบายได้ การแสดงบทบาทดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจไทย ซึ่งขยายตัวอย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา โดยที่เงินอุดหนุนการวิจัยจำนวนมากได้มาจากต่างประเทศ ในขณะที่นักเศรษฐศาสตร์วิชาการในมหาวิทยาลัยยังไม่เข้มแข็ง การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลก็ยังไม่ถูกวิพากษ์วิจารณ์มากนัก ต่อเมื่อกลุ่มนักเศรษฐศาสตร์วิชาการแกร่งกล้าขึ้น ความขัดแย้งทางความคิดก็ปรากฏโฉมอย่างชัดเจน กลุ่มนักเศรษฐศาสตร์วิชาการต้องการให้รัฐบาลให้ความสำคัญแก่เป้าหมายการแก้ปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้ ตลอดจนการคุ้มครองทรัพยากรในการพัฒนาชนบท อีกทั้งกดดันให้เลิกดำเนินนโยบายที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่กลุ่มคนที่มีความได้เปรียบในสังคมอยู่แล้ว

กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (Interest Groups) กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ เรื่องที่จะกล่าวถึงได้แก่กลุ่มผลประโยชน์อย่างไม่เป็นทางการ ส่วนกลุ่มผลประโยชน์อย่างเป็นทางการจะกล่าวถึง สหภาพแรงงาน สมาคม การค้า และคณะกรรมการร่วมภาครัฐบาลและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ

กลุ่มผลประโยชน์อย่างไม่เป็นทางการ (Non-formal Interest Groups)

คือพ่อค้ายาทุนบางกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์กับผู้มีอำนาจ ซึ่งขอรับการอุปถัมภ์ทางการเมืองในรูปของการปกป้องคุ้มครองธุรกิจและผลประโยชน์จากการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกันก็ต้องการทรัพยากรทางการเงินและความช่วยเหลืออื่นๆ แก่ชนชั้นนำทางอำนาจ (สุกัญช์ มนต์ไพบูลย์ อ้างถึงในรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2545 : 126)

สหภาพแรงงาน สหภาพแรงงานโดยทั่วไปหาไม่มีอำนาจต่อรองที่เข้มแข็ง ถูกจ้างและกรรมกรที่มีได้เป็นสมาชิกสหภาพแรงงานมีอยู่เป็นจำนวนมาก อีกทั้งการจัดตั้งสหภาพแรงงานยังได้รับการกีดขวางจากนายจ้างและเจ้าหน้าที่ของรัฐอีกด้วย

(สุกัญช์ มนต์ไพบูลย์ อ้างถึงในรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2545 : 127)

สหภาพแรงงานที่มีอำนาจต่อรองสูงมีเฉพาะแต่สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจเท่านั้น การที่สหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจสามารถรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งได้นั้น ในด้านหนึ่งเป็นเพราะว่าต้นทุนในการรวมกลุ่มมีน้อย ผู้บริหารรัฐวิสาหกิจยากที่จะดำเนินการกีดกันการจัดตั้งสหภาพแรงงาน เนื่องจากต้องเคารพตัวบทแห่งกฎหมาย อีกทั้งการปลดหรือไล่อพนักงานรัฐวิสาหกิจออกจาก

งานก็มีใช้เรื่องที่ทำได้โดยง่าย ในศึกด้านหนึ่ง ผลประโยชน์การรวมกลุ่มเห็นได้โดยชัดเจน ในขณะที่การจัดตั้งสหภาพแรงงานเอกชนต้องเสียต้นทุนการรวมกลุ่มสูง เนื่องจากได้รับการกีดขวางและการข่มขู่จากนายจ้าง อีกทั้งผลประโยชน์จากการรวมกลุ่มยังไม่แน่ว่าจะได้หรือไม่อีกด้วย ความอ่อนแอของสหภาพแรงงานเอกชนจึงทำให้ต้องเป็นผู้ตามกลุ่มสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ

บทบาทของสหภาพแรงงานในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจส่วนใหญ่เป็นการเรียกร้องผลประโยชน์ที่จำกัดเฉพาะกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่เป็นธรรมที่ได้รับจากนายจ้าง ข้อพิพาทแรงงานซึ่งไม่สามารถระงับลงด้วยกระบวนการแรงงานสัมพันธ์ตามกฎหมายจะต้องนำเสนอสู่รัฐบาลเพื่อให้เกิดปัญหา ข้อพิพาทแรงงานจำนวนมากเกิดจากการฝ่าฝืนกฎหมายแรงงานของฝ่ายนายจ้าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอัตราค่าจ้างสหภาพการทำงาน และสวัสดิการต่างๆ การเรียกร้องหรือคัดค้านนโยบายเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อกลุ่มผู้ใช้แรงงานมีมากเฉพาะช่วงปี 2516-2519 และช่วงหลังปี 2520 เป็นต้นมา การเรียกร้องขอขึ้นอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ กลายเป็นภารกิจประจำปีของกลุ่มสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ แต่รัฐบาลก็หาทางผ่อนคลายนอกเขตอำนาจของสหภาพแรงงานในเรื่องนี้ด้วยการจัดการตั้งคณะกรรมการไตรภาคี (อันประกอบด้วยผู้แทนนายจ้าง ลูกจ้าง และรัฐบาล) ขึ้นเป็นองค์การพิจารณาอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ นอกจากนี้รัฐบาลยังหาทางสลายพลังของสหภาพแรงงานด้วยการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสหพันธ์แรงงานและสภาองค์กรลูกจ้างขึ้นมาแข่งขันกับองค์กรที่มีอยู่เดิม ตลอดจนให้เงินอุดหนุนแก่ผู้นำกรรมกรบางคน จนสามารถสร้างความรวบรวมนในหมู่ผู้นำกรรมกรได้ ยุทธวิธีสำคัญขั้นสุดท้าย คือการแต่งตั้งผู้นำกรรมกรบางคนเป็นสมาชิกวุฒิสภา ซึ่งมีผลเสมือนหนึ่งการแปรสภาพผู้มีพลังนอกระบบราชการ (extra-bureaucratic force) มาเป็นสมาชิกพลังอำนาจประชาธิปไตยสำคัญในการคัดค้านการขึ้นราคาน้ำมัน อันเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่น่ามาซึ่งจุดจบของรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ในปี 2523 และการคัดค้านการขึ้นค่าโดยสารรถประจำทางในกรุงเทพมหานครในปี 2524 เป็นต้น

สมาคมการค้า การจัดตั้งสมาคมการค้าจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อประโยชน์ที่คาดว่าจะได้มีมากกว่าต้นทุนในการรวมกลุ่มการจัดตั้งกลุ่มผลประโยชน์นั้นมีต้นทุนที่ต้องเสีย ทั้งนี้มิได้มีเฉพาะค่าใช้จ่ายในการจดทะเบียนสมาคมเท่านั้น หากทว่ายังมีค่าเสียในการรวมกลุ่มและค่าใช้จ่ายในการผลักดันนโยบายอีกด้วย ในยุคสมัยที่พลังอำนาจประชาธิปไตยครอบงำกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ต้องการผลักดันนโยบายเศรษฐกิจบางนโยบายจำเป็นต้องปันส่วนทรัพยากรทางการเงินแก่ชนชั้นนำทางอำนาจที่มีบทบาทในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพื่อสร้างและกระชับความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ แต่ในยุคสมัยที่ความเป็นประชาธิปไตยมีมากขึ้น ค่าใช้จ่ายในการผลักดันนโยบายมิได้มีเฉพาะแต่ต้นทุนการสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับชนชั้นนำทางอำนาจเท่านั้น หากยังมีต้นทุนในรูปของเงินบริจาคที่ให้แก่พรรคการเมือง เงินที่ปันให้แก่สมาชิกรัฐสภา เงินที่ปันให้แก่คอลัมนิสต์หนังสือพิมพ์ และค่าใช้จ่ายในการปลุกกระดมมวลชนเพื่อเดินขบวนอีกด้วย การรวมกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อประโยชน์

ที่คาดว่าจะได้จากการผลักดันนโยบายมีมากกว่าต้นทุนที่จะเสียไป ในบรรดาต้นทุนการรวมกลุ่ม 3 ประเภทดังกล่าวข้างต้นนี้ ค่าใช้จ่ายในการผลักดันนโยบายคาดว่าจะสูงกว่าค่าใช้จ่ายในการจดทะเบียนสมาคมและค่าไต่ห่วยในการรวมกลุ่ม ดังจะเห็นได้ว่ามีกลุ่มผลประโยชน์จำนวนไม่น้อยที่จดทะเบียนเป็นสมาคมการค้า แต่หาได้แสดงบทบาทในการผลักดันนโยบายเศรษฐกิจแต่ประการใดไม่ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะเหตุว่า นโยบายเศรษฐกิจที่รัฐบาลดำเนินการอยู่มิได้ขัดต่อผลประโยชน์ของกลุ่มผลประโยชน์ดังกล่าว อีกส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าค่าใช้จ่ายในการผลักดันนโยบายสูงเกินกว่าประโยชน์ที่คาดว่าจะได้ ดังนั้นจึงมีการรวมกลุ่มและจดทะเบียนเป็นสมาคมการค้า แต่มิได้ดำเนินการผลักดันให้รัฐบาลปรับเปลี่ยนนโยบาย โดยยอมรับผลประโยชน์อันได้จากนโยบายที่ดำรงอยู่ในขณะนั้น การจดทะเบียนสมาคมการค้า แต่มิได้ดำเนินการผลักดันให้รัฐบาลปรับเปลี่ยนนโยบาย โดยยอมรับผลประโยชน์อันได้จากนโยบายที่ดำรงอยู่ในขณะนั้น การจดทะเบียนสมาคมการค้าโดยมิได้มีบทบาทในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ เกิดจากข้อเท็จจริงว่า ค่าใช้จ่ายในการจดทะเบียนนั้นต่ำ และผู้รวมกลุ่มในการจดทะเบียน คาดหวังว่าลาภลอย (windfall gains) จากการปรับเปลี่ยนนโยบายของรัฐบาลในอนาคตมีมากกว่าค่าใช้จ่ายในการจดทะเบียน

ในบางกรณีการจัดตั้งสมาคมการค้าเกิดจากความเกรงกลัวที่จะต้องสูญเสียผลประโยชน์อันเนื่องมาจากการรวมกลุ่มของกิจกรรมที่เป็นปรปักษ์ กิจกรรมทางเศรษฐกิจบางประเภทอาจเป็นปรปักษ์กันในการแสวงหาผลประโยชน์ เช่น โรงงานน้ำตาลกับชาวไร่อ้อยย่อมมีความขัดแย้งกันในการกำหนดราคาอ้อย เป็นต้น ในกรณีเช่นนี้ หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดรวมตัวกันเป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ อีกฝ่ายหนึ่งก็จำเป็นต้องรวมกลุ่มเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อสร้างอำนาจต่อรองเพื่อคานอำนาจของอีกฝ่ายหนึ่ง (countervailing power)

คณะกรรมการรวมภาครัฐบาลและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ(กรอ.)การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐบาลและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ(กรอ.) ถือว่าเป็นการผลักดันในเชิงวิศวกรรมทางสังคมที่สำคัญสุดยุคหนึ่งของสังคมไทยความซับซ้อนของปัญหาเศรษฐกิจประกอบกับสมรรถวิสัยของภาครัฐบาลในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่มีอยู่โดยจำกัด ทำให้ต้องแสวงหาความร่วมมือในการแก้ปัญหากจากภาคเอกชน เป็นมิติที่เกี่ยวข้องกับการใช้เครื่องมือของนโยบายการคลังมากที่สุด (50.35%) ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ด้านภาษีอากรและปัญหาการเก็บภาษีซ้ำซ้อนมิติที่มีจำนวนมาก รองลงมาเป็นมิติเกี่ยวกับการปรับปรุงระบบราชการ (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2538 : 90)

ข้อพึงพิจารณาเกี่ยวกับบทบาทของ กรอ. ในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทยมีอยู่อย่างน้อย 4 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก กรอ.เป็นศูนย์กลางในการประมวลสารสนเทศเกี่ยวกับอุปสงค์ของประชาชนที่มีต่อนโยบายเศรษฐกิจ องค์กรเช่นนี้ย่อมมีประโยชน์ในการเพิ่มพูนคุณภาพของกระบวนการ

ตัดสิน หากการประมวลสารสนเทศดังกล่าวนี้สามารถกระทำได้อย่างกว้างขวางจากฐานมวลชนทุกกลุ่มเหล่า แต่เอกชนที่รัฐบาลแสวงหาความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ด้วยการดึงเข้าสู่องค์กรแห่งนี้ก็กลับจำกัดเฉพาะกลุ่มพ่อค่านายทุนเป็นสำคัญ ซึ่งในทัศนะของไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (อ้างถึงในรังสรรค์ ธนะพรพรรณ, 2545 ; 91) ถือเป็นข้อบกพร่องที่สำคัญยิ่ง และเป็นเหตุให้ ทรอ. กลายเป็นองค์กรที่กลุ่มพ่อค่านายทุนใช้เป็นเวทีในการเรียกร้องให้รัฐบาลปรับเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจ เพื่อเกื้อกูลผลประโยชน์ของตน รายละเอียดเกี่ยวกับมติของ ทรอ. นับเป็นประจักษ์พยานของข้อความนี้ ดังนั้น ทรอ. จึงมีบทบาทสำคัญในการเพิ่มพูนลักษณะความไร้สมมาตรของกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ ผลกระทบในเรื่องนี้มีอยู่ 2 ระดับ ระดับแรก ได้แก่ ความไร้สมมาตรในการมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มพ่อค่านายทุนกับกลุ่มเกษตรกรและกรรมกร ระดับที่สอง ได้แก่ ความไร้สมมาตรในการมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มนายทุนภูมิภาคกับกลุ่มนายทุนระดับชาติ โดยที่กลุ่มหลังเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลมากกว่ากลุ่มใดๆ

ประการที่สอง ทรอ. ได้มีบทบาทในการสร้างความโน้มเอียงในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ โดยเห็นแก่เป้าหมายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากกว่าเป้าหมายความยากจนและการกระจายรายได้ และเห็นแก่เป้าหมายการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรกรรม ซึ่งมีนัยถึงการเห็นแก่เป้าหมายพัฒนาเขตคมนาคมมากกว่าเขตชนบทด้วย นอกจากนี้ การครอบงำของกลุ่มนายทุนระดับชาติใน ทรอ. อาจก่อให้เกิดการสร้างความโน้มเอียงในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจโดยเห็นแก่การพัฒนากรุงเทพมหานคร มากกว่าการพัฒนาส่วนภูมิภาค

ประการที่สาม ทรอ. อาจเป็นเพียงองค์กรที่มีบทบาทในการบรรเทาแรงกดดันจากเอกชน โดยมีได้มุ่งหมายที่จะให้มีการปรับเปลี่ยนนโยบายแต่ประการใด ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม(1987:285) ให้ข้อสังเกตว่า สิ่งที่ถือว่าเป็นผลงานของ ทรอ. นั้น เกือบทุกข้ออยู่ในวิสัยที่รัฐบาลสามารถดำเนินการได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีขบวนการ ทรอ.

ประการที่สี่ ทรอ. ในฐานะที่เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ประมวลสารสนเทศเกี่ยวกับอุปสงค์ของกลุ่มผลประโยชน์ที่มีต่อนโยบายเศรษฐกิจ ได้ช่วยลดค่าโสหุ้ย (transaction cost) ของกลุ่มผลประโยชน์ในการเรียกร้องนโยบายไม่น้อย หาก ทรอ. เป็นองค์กรที่แสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ ทรอ. ก็เป็นเพียงกลไกในการยื้อแย่งและสงวนค่าเช่าทางเศรษฐกิจไว้ในกลุ่มพลังอำนาจชาติไทยเท่านั้น ข้อพิจณาดังกล่าวนี้ยังต้องติดตามศึกษาต่ออีกมาก

สรุปได้ว่าอุปสงค์ต่อนโยบายเศรษฐกิจก็คือ ความต้องการที่จะบริโภคนโยบายเศรษฐกิจเสมือนบริโภคสินค้าอุปโภค บริโภคอื่นๆ ซึ่งผู้มีบทบาทในการเรียกร้องนโยบายเศรษฐกิจ ที่เป็นนโยบายใหม่ หรือผลักดันให้ปรับเปลี่ยนนโยบายเดิมก็คือราษฎร สื่อมวลชน นักวิชาการ และกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจดูเหมือนจะมีบทบาทโดดเด่นมากที่สุด แต่ก็จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มพ่อค่านายทุน ซึ่งปัจจุบันมีบทบาทในกระบวนการกำหนด

นโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทยมากขึ้น ทำให้กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจเกิดความ
 โน้มเอียงในเรื่องการกระจายรายได้ และการแก้ปัญหาความยากจน นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญ
 แก่เป้าหมายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากกว่าเป้าหมายอื่น อีกทั้งยังทำให้เกิดความโน้มเอียง
 ในการละเลยการพัฒนาเกษตรกรรมและชนบทด้วย

อุปทานของนโยบายเศรษฐกิจ เนื่องจากนโยบายเศรษฐกิจมีลักษณะเสมือนหนึ่งสินค้าหรือ
 บริการชนิดหนึ่ง ดังนั้น จึงมีอุปทานและของนโยบายเศรษฐกิจคู่กับสินค้าหรือบริการโดยทั่วไป ผู้
 ที่มีบทบาทในฐานะผู้ผลิตนโยบายเศรษฐกิจประกอบด้วยกลุ่มบุคคลและสถาบันที่สำคัญอย่างน้อย
 4 กลุ่ม (ริงส์เวิร์ท ฐนะพรพันธ์, 2545 : 63-73) คือ

- (1) ชนชั้นนำทางอำนาจ
- (2) กลุ่มขุนนางนักวิชาการ
- (3) พรรคการเมือง
- (4) รัฐสภา

ชนชั้นนำทางอำนาจ (Power Elites) คำว่า “ ชนชั้นนำทางอำนาจ “ ในที่นี้ ใช้ใน
 ความหมายอย่างแคบ โดยจำกัดเฉพาะกลุ่มบุคคลจำนวนทั้งในและนอกระบบราชการที่อยู่บนยอดปี
 ราמידแห่งโครงสร้างอำนาจในสังคม อันได้แก่ ผู้ทรงอำนาจทางการเมืองที่ยึดกุมอำนาจรัฐได้ ซึ่ง
 ประกอบด้วยบรรดามูลค้ำที่ประกอบกันขึ้นเป็นคณะรัฐบาล ตลอดจนผู้นำฝ่ายทหาร ราชการพล
 เรือระดับตั้งแต่อธิบดีขึ้นไป

ในการกำหนดคตินโยบายเพื่อให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติ วิธีการพื้นฐาน
 โดยทั่วไปก็โดยการกำหนดรูปแบบและองค์ประกอบของรัฐสภา ในช่วงที่สังคมนการเมืองไทยมีการ
 ปกครองแบบเผด็จการ/คณาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ รัฐสภาจะประกอบด้วยสมาชิกที่แต่งตั้งโดยฝ่าย
 บริหารทั้งหมด ในช่วงที่ความเป็นเผด็จการลดลง สมาชิกรัฐสภาจะมีทั้งที่มาจากแต่งตั้งและการ
 เลือกตั้ง ในกรณีที่เลือกใช้ระบบสภาเดียว กล่าวคือมีสภาผู้แทนราษฎรเพียงสภาเดียว
 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะมีอยู่ 2 ประเภท โดยที่ประเภทแรกมาจากการเลือกตั้ง และประเภทที่
 สองมาจากการแต่งตั้ง ในกรณีที่เลือกใช้ระบบสภาคู่ รัฐสภาจะประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรที่
 สมาชิกมาจากการเลือกตั้ง และวุฒิสภา ซึ่งสมาชิกมาจากการแต่งตั้ง ไม่ว่าจะป็นกรณีสภาเดียวหรือ
 กรณีสภาคู่ สมาชิกรัฐสภาที่มาจากแต่งตั้งจะมีจำนวนมากพอที่จะค้านอำนาจของสมาชิกรัฐสภาที่มา
 จากการเลือกตั้ง โดยกำหนดให้สมาชิกแต่งตั้งมีจำนวนเท่ากับสมาชิกเลือกตั้งก็ดีหรือสมาชิกแต่งตั้ง
 จำนวน 3 ใน 4 ของจำนวนสมาชิกแต่งตั้ง แต่ในช่วงที่พลังประชาธิปไตยสามารถตัดทอนอำนาจ
 ของพลังอำมาตยาธิปไตย จำนวนสมาชิกรัฐสภาที่มาจากแต่งตั้งจะถูกจำกัดไว้ในระดับต่ำ

กลุ่มขุนนางวิชาการ คำว่า “ ขุนนางนักวิชาการ “ ในที่นี้ หมายถึง ข้าราชการผู้บริหาร
 ระดับกลาง (middle – level executive) ซึ่งมีหน้าที่ดูแลการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ ติดตามการ

เปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจ วิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น คาดการณ์สภาวะเศรษฐกิจในอนาคต และนำเสนอการปรับเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจเดิมและ/หรือผลักดันนโยบายเศรษฐกิจใหม่ ข้าราชการกลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญในการนำอภิปรายในการประชุมเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ แม้จะมีผู้กำหนดนโยบายหรือผู้ตัดสินใจขั้นสุดท้ายในการกำหนดนโยบาย แต่ก็เป็นผู้มีบทบาทในขั้นตอนสำคัญของกระบวนการกำหนดนโยบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการป้อนข้อมูลและการหล่อหลอมความคิดเห็นของผู้มีหน้าที่ตัดสินใจ กลุ่มขุนนางนักวิชาการที่จะกล่าวถึงในที่นี้จำกัดเฉพาะกลุ่มขุนนางนักวิชาการในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ (Econocrats) อันได้แก่ ธนาคารแห่งประเทศไทยกระทรวงการคลัง (โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมบัญชีกลางก่อน 2502 และสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง) สำนักงานประมาศ สำนักงานคณะกรรมการกระทรวงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมการค้าภายในและกรมการค้าต่างประเทศ) กระทรวงอุตสาหกรรม และกระทรวงคมนาคม

กลุ่มขุนนางนักวิชาการเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจคุณภาพของกลุ่มขุนนางนักวิชาการจึงเป็นเรื่องที่ควรแก่การพิจารณา เพื่อพิจารณารายชื่อกลุ่มขุนนางนักวิชาการยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง 3 รุ่นแรก เราจะเห็นได้ว่า บุคคลกลุ่มนี้เกือบทั้งหมดเป็นมันสมองสำคัญของชาติ ซึ่งได้รับการศึกษาระดับสูงจากมหาวิทยาลัยชั้นดีเลิศในอัสตคตประเทศ แต่นักเศรษฐศาสตร์ขุนนางในรุ่นต่อๆ มา นับวันยิ่งมาจากมหาวิทยาลัยที่มีคุณภาพต่ำลงไปทุกที หน่วยราชการส่วนใหญ่น่าจะได้มีแผนงานในการสร้างและพัฒนาบุคลากรของตนแต่ประการใดไม่ และโดยอิทธิพลของคติ “สิบพ่อค้าไม่เท่าหนึ่งพระยาเลี้ยง” หน่วยราชการเหล่านั้นก็หวังอย่างลมๆ แล้งๆ ว่าคนดีมีฝีมือยังคงวิ่งเข้ามารับราชการ แต่กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมหลังปี 2504 ได้ทำให้คติดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไป คนดีมีฝีมือถูกภาคเอกชนดึงตัวไป ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นหน่วยงานเดียวที่มีแผนการพัฒนาบุคลากรระดับมันสมอง ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2500 กลุ่มขุนนางนักวิชาการที่ได้รับทุนธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นกำลังสำคัญในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศนับตั้งแต่ทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา ในขณะที่ธนาคารแห่งประเทศไทยสามารถพัฒนาบุคลากรของตนเอง แต่ก็ล้มเหลวที่จะรักษาคคนเหล่านั้นไว้ การสูญเสียชนชั้นมันสมอง (brain drain) ของธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างค่อนข้างต่อเนื่องนับตั้งแต่กลางทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ซึ่งมีผลกระทบต่อฐานกำลังทางปัญญาอย่างค่อนข้างสำคัญ(รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2545 : 85)

พรรคการเมือง การวิเคราะห์บทบาทของพรรคการเมืองในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจจำต้องแยกแยะพรรคการเมืองออกเป็น 2 จำพวก คือ พรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาล และพรรคการเมืองฝ่ายค้าน สำหรับพรรคการเมืองฝ่ายค้านนั้นยากจะมีบทบาทในฐานะผู้ผลิตนโยบายเศรษฐกิจได้ หากจะมีบทบาทในการนี้ บทบาทนั้นจำเป็นต้องดำเนินผ่านรัฐสภา แต่โครงสร้างส่วนบนของสังคมการเมืองไทย ซึ่งให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจเหนือกว่าฝ่ายนิติบัญญัติเกือบตลอดเวลานั้น ไม่

เพียงแต่จะทำให้พรรคการเมืองฝ่ายค้านไม่สามารถทำหน้าที่ผู้ผลิตนโยบายเศรษฐกิจเท่านั้น หาก
 ทว่ายังทำให้พรรคฝ่ายค้านมีอาจตรวจสอบและควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลได้
 อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย ดังนั้น จึงมีแต่พรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลเท่านั้นที่จะมีบทบาทในฐานะ
 ผู้ผลิตนโยบายเศรษฐกิจ แต่บทบาทเช่นนี้ก็จำกัดเฉพาะในยุคที่มีการปกครองระบอบ
 ประชาธิปไตย

รัฐสภา ในระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ ผู้แทนราษฎรควรจะทำหน้าที่ในการสื่ออุปสงค์
 หรือความต้องการของประชาชนที่มีต่อนโยบายเศรษฐกิจในเรื่องต่างๆ โดยผลักดันให้เกิดนโยบาย
 เศรษฐกิจใหม่ ๆ หรือปรับเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจที่มีอยู่เดิมเพื่อสนองความต้องการของประชา
 ราษฎร แต่เป็นเพราะเหตุว่า ช่วงเวลาที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นสั้นเกินไป สภา
 ผู้แทนราษฎรที่มาจากทางเลือกจึงไม่สามารถมีบทบาทในฐานะผู้ผลิตนโยบายเศรษฐกิจได้มาก
 นัก ทั้งนี้ด้วยเหตุผลสำคัญอย่างน้อย 5 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก อำนาจของสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากทางเลือกตั้งถูกค้ำ โดยอำนาจของ
 สมาชิกรัฐสภาที่มาจากแต่งตั้ง ไม่ว่าจะเรียกชื่อว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สอง
 สมาชิกวุฒิสภาหรือสมาชิกวุฒิสภาก็ตาม โดยสัดส่วนระหว่างจำนวนสมาชิกรัฐสภาที่มาจาก
 แต่งตั้งกับจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากเลือกตั้ง โดยทั่วไปจะสูงกว่า 70 %

ประการที่สอง บทบาทในการผลิตนโยบายเศรษฐกิจของสภาผู้แทนราษฎรที่มาจาก
 เลือกตั้งสามารถวิเคราะห์ได้จากอำนาจในการนำเสนอกฎหมายในรัฐสภา

ประการที่สาม ในยุคสมัยที่มีวุฒิสภา สมาชิกรัฐสภาที่มาจากแต่งตั้งสามารถ
 เหนี่ยวการตรากฎหมายที่นำเสนอโดยสมาชิกรัฐสภาที่มาจากเลือกตั้ง ในบางกรณีกระบวนการ
 หนึ่งเห็นวี่แววนี้กินระยะเวลามากกว่าปี และบางกรณีกฎหมายที่นำเสนอต้องตกไปเนื่องจากมีการ
 ยุบสภา อำนาจของวุฒิสภาในการเหนี่ยวการตรากฎหมาย จึงมีผลบั่นทอนประสิทธิภาพการ
 ดำเนินงานของสภาผู้แทนราษฎร

ประการที่สี่ สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจจำกัดในกระบวนการจัดสรรงบประมาณแผ่นดิน
 ดังได้กล่าวแล้วว่า กฎหมายงบประมาณรายจ่ายเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการเงิน ซึ่งนับตั้งแต่ปี 2489
 เป็นต้นมา การนำเสนอกฎหมายนี้โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะต้องได้รับการรับรองจาก
 นายกรัฐมนตรี ในทางปฏิบัติจะมีเฉพาะกฎหมายงบประมาณรายจ่ายที่เสนอโดยรัฐบาล

ประการที่ห้า ในการพิจารณาร่างกฎหมายที่สำคัญ จารีตปฏิบัติในรัฐสภาไทย นิยมที่จะ
 ตั้งคณะกรรมการวิสามัญเป็นกรณีไป แทนที่จะนำเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการวิสามัญ
 ประจำสภา(รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2545 : 90)

สรุปได้ว่าอุปทานของนโยบายเศรษฐกิจก็คือ การตอบสนองซึ่งอุปสงค์หรือการตอบสนอง
 ความต้องการของผู้บริโภคสินค้า ซึ่งผู้ที่มีบทบาทในการผลิตนโยบายเศรษฐกิจออกมาตอบสนอง
 ความต้องการของกลุ่มต่างๆ ก็คือ ชนชั้นนำทางอำนาจ กลุ่มขุนนางนักวิชาการ พรรคการเมือง

และรัฐบาล ซึ่งพรรคการเมืองและรัฐสภามีบทบาทอย่างจำกัดในกระบวนการกำหนดนโยบาย สาธารณะเพราะความแข็งแกร่งของระบบอุปถัมภ์ที่ขยายวงกว้างเกิดการจำกัดอำนาจการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจในระบบราชการ ส่งผลให้ไม่เกิดประชาธิปไตยในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ

ทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์

กลุ่มผลประโยชน์ หรือการก่อกำเนิดของกลุ่มผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากปรากฏการณ์ธรรมชาติของสังคมของมนุษย์ที่ต้องการหรือที่ประสงค์ที่จะรวมกลุ่มไม่ว่าจะอยู่ในยุคใด และในสังคมใดๆ การรวมกลุ่มนั้น ถือสาเหตุที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพของสังคม สภาพเศรษฐกิจ สภาพของการเมืองในแต่ละแห่งซึ่งไม่เหมือนกัน เมื่อกลุ่มผลประโยชน์รวมตัวกัน อาจทำการเรียกร้องสิทธิหรือเรียกร้องผลประโยชน์ใดๆ จากรัฐให้กับกลุ่มตนเองเพื่อสนองความต้องการ หรือแก้ปัญหาที่กลุ่มตนกำลังประสบอยู่ ซึ่งอาจเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ การเกษตร การสาธารณสุข หรือด้านอื่นๆ ก็ได้ (ชยอนันต์ ฝาสุก อ้างถึงใน วิทยา นภาศิริกุลกิจ, 2530 : 1)

ประเภทของกลุ่มผลประโยชน์

ในการแบ่งประเภทของกลุ่มผลประโยชน์นั้น ไม่อาจกระทำได้ง่ายเหมือนกับการแบ่งชนิดหรือแยกประเภทของพรรคการเมือง เนื่องจากกลุ่มผลประโยชน์มีจำนวนมาก และมีความแตกต่างกันออกไป ดังนั้นในการศึกษาประเภทของกลุ่มผลประโยชน์นั้นจะพิจารณาเฉพาะแบบที่ทำกันอยู่ในยุโรปและในอเมริกา เช่นในอังกฤษ ฝรั่งเศส และอเมริกา การแบ่งแยกอาจดูจากจุดประสงค์ ดูจากอาชีพ สาขาทางเศรษฐกิจ (วิทยา นภาศิริกุลกิจ, 2530 : 2)

บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์

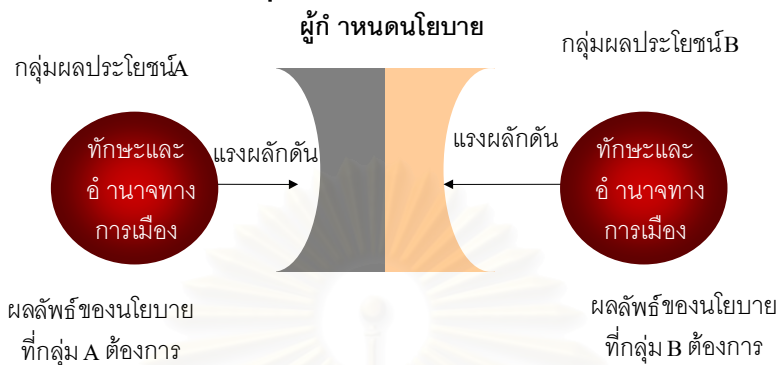
กลุ่มผลประโยชน์เป็นที่ยอมรับในสังคมประชาธิปไตยอุตสาหกรรมว่า เป็นส่วนหนึ่งที่ขาดไม่ได้ในการพัฒนาเมือง พฤติกรรมของกลุ่มผลประโยชน์จึงขึ้นอยู่กับลักษณะเงื่อนไขของระบบพรรคการเมือง ความแตกต่างขั้นมูลฐานของหน้าที่ ระหว่างพรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ คือ พรรคจะเป็นผู้คัดเลือกแต่งตั้งผู้สมัครรับเลือก เพื่อบริหารงานบริการสาธารณะ รับผิดชอบในการปกครองประเทศ ริเริ่มนโยบายและปฏิบัติตามนโยบายสาธารณะ แต่กลุ่มผลประโยชน์มีหน้าที่หลักอยู่สองประการคือ การใช้อิทธิพลบีบบังคับผู้บริหารประเทศ และรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตน เช่น สมาคม องค์กร และกลุ่มต่าง ๆ (วิทยา นภาศิริกุลกิจ, 2530 : 3)

วิธีการบีบบังคับของกลุ่มผลประโยชน์

วิธีการดำเนินการของกลุ่มผลประโยชน์นั้นสามารถกระทำได้ในระดับต่าง ๆ กัน เช่น การบีบบังคับโดยตรงต่อหน่วยงานของรัฐ ต่อคณะรัฐมนตรี ต่อสมาชิกรัฐสภา ต่อเจ้าหน้าที่ชั้นสูงของรัฐ เพื่อสร้างความกดดันแก่ผู้บริหารของรัฐโดยใช้ประชาชนเป็นเครื่องมือ นอกจากนี้ยังมีวิธีการบีบบังคับโดยทางอ้อม ดังนั้นคำว่า การใช้วิธีการบีบบังคับจึงเกี่ยวข้องกับอิทธิพล เกี่ยวกับอำนาจบังคับอันเป็นผลทำให้กลุ่มผลประโยชน์พยายามแสวงหาหรือสร้างอิทธิพลและอำนาจเพื่อที่จะได้ดำเนินการรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มได้ตามเป้าหมาย

Group Equilibrium Model

- ภาพบทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ที่มีต่อนโยบายสาธารณะ

รูปที่ 2 บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ที่มีต่อนโยบายสาธารณะ

ที่มา วรวิทย์ เจริญเลิศ, เอกสารประกอบการเรียนเรื่องกลุ่มผลประโยชน์

แนวคิดบริโภคนิยมกับการบริโภคเชิงสัญลักษณ์

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ อย่างที่เกิดขึ้นในสังคมของเราในปัจจุบันปรากฏการณ์ที่เด่นชัดมากอย่างหนึ่ง คือรูปแบบของการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมบริโภคนิยมได้แพร่กระจายเข้าสู่ไม่เพียงแต่สังคมโลกเท่านั้น เรายังสามารถมองเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงนี้ เกิดขึ้นแม้แต่สังคมไทยของเรา วัฒนธรรมบริโภคนิยมนี้ นักวิชาการหลายคน ได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็นวัฒนธรรมกระแสหลักในสังคมสมัยใหม่ในปัจจุบัน ซึ่งเน้นผ่านการตลาดและการบริโภคสินค้าและบริการทั้งหลาย การบริโภคเป็นลักษณะประการหนึ่งของ Modernity หรือภาวะสมัยใหม่ในทุกสังคมทั่วโลก(สุริชัย หวันแก้ว, 2540 : 2) นักวิชาการข้างต้น ยังได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมบริโภคนิยมไว้อีกหนึ่งนัย โดยกล่าวว่า เป็นวัฒนธรรมที่มีการจำแนกตามสถานภาพและที่มีการจำแนกตามส่วนการตลาด ซึ่งรสนิยมของบุคคลต่าง ๆ นั้น สะท้อนฐานะด้านสังคมของกลุ่มคนนั้น ๆ

นอกจากนี้ ยังมีผู้ได้ให้นิยามของคำว่าวัฒนธรรมบริโภคนิยมไว้อีกว่า บริโภคนิยมคือ การให้ความสำคัญกับภาครายจ่ายของมนุษย์มากกว่าภาครายรับ คนไทยทุกคนภาคหนึ่งเป็นผู้บริโภค ผู้ซื้อ ผู้ใช้สินค้า อีกภาคหนึ่งทุกคนเป็นผู้ผลิต ผลิตสินค้าหรือบริการ เพื่อเป็นรายได้ของเรา บริโภคนิยมให้ความสำคัญกับการบริโภคมากกว่าภาครายผลิตและให้ความสำคัญกับรายจ่ายมากกว่ารายรับ (“บริโภคนิยมกับสังคม”. เดอะ เนชั่น : 15-18)

ลักษณะของวัฒนธรรมบริโภคนิยม ที่ได้มีผู้กล่าวไว้อีกอันหนึ่งคือ วัฒนธรรมบริโภคนิยม เป็นลักษณะสังคมที่คนในสังคมได้รับความรื่นรมย์จากการได้เสพวัตถุ สิ่งนี้ได้ส่งผลให้ผู้คนวิ่งตามการบริโภคอย่างไม่หยุดหย่อน (สิริพร สมบูรณ์บุรณะ, 2545 : 10)

ยังมีนักวิชาการอีกท่านหนึ่งได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมบริโภคนิยมไว้ โดยกล่าวว่า วัฒนธรรมบริโภคนิยมอธิบายถึงลักษณะของความเป็นปัจเจกบุคคล การแสดงออก รวมทั้งการรับรู้ความเป็นตนเอง ซึ่งร่างกาย เครื่องแต่งกาย คำพูด กิจกรรมยามว่าง การรับประทานอาหาร รดยนต์ส่วนตัว และบ้านของบุคคล กลายเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงรสนิยม และรูปแบบการใช้ชีวิตของคนนั้น ๆ (วรรณพร จันทรินทร์, 2543) หรือที่ได้มีผู้ให้แนวคิดเรื่องของวัฒนธรรมบริโภคนิยมไว้ว่า ตั้งอยู่บนสมมติฐานของปัจเจกชนนิยม กล่าวคือถือว่าการบริโภคนั้น เป็นการตอบสนองค้นหาของปัจเจกที่เป็นผู้บริโภค ไม่เกี่ยวโยงสัมพันธ์กับคนอื่นและสิ่งอื่นโดยสิ้นเชิง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกผู้บริโภคกับสินค้าเท่านั้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2547 : 68)

จากการศึกษาถึงแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมบริโภคนิยมของนักวิชาการหลายท่าน ผู้วิจัยเห็นว่า วัฒนธรรมบริโภคนิยมเป็นรูปแบบความประพฤติในด้านการบริโภคของมนุษย์ ที่ให้ความสำคัญกับการบริโภคเพื่อตอบสนองความต้องการของคน สังคมที่รับเอาวัฒนธรรมบริโภคนิยมเข้ามา จึงเป็นสังคมที่คนในสังคมมีความต้องการสูงในการที่จะบริโภค เช่นที่ส่วนหนึ่งของนิยามที่ได้ยกมากล่าวไว้ คือ มนุษย์ในสังคมนั้น ได้รับความรื่นรมย์จากการได้เสพวัตถุ และต้องการเสพมากขึ้นเรื่อย ๆ อย่างไรก็ดี สิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยอยากเพิ่มเติม ในนิยามของวัฒนธรรมบริโภคนิยมที่เกี่ยวข้องกับปัจเจกชนนิยม ที่ได้ยกมาก่อนหน้านี้ คือ ในนิยามดังกล่าว ผู้ให้นิยามได้กล่าวว่า “เป็นการตอบสนองค้นหาของปัจเจกที่เป็นผู้บริโภค ไม่เกี่ยวโยงสัมพันธ์กับคนอื่นและสิ่งอื่นโดยสิ้นเชิง” ในจุดนี้ผู้วิจัยเห็นว่า หากเราศึกษาถึงปัจจัยหลาย ๆ อย่างที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมบริโภคนิยมนี้ขึ้น เราจะพบว่า บุคคลอื่น หรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว มีอิทธิพลอยู่อย่างมากทีเดียว ในการทำให้คนในสังคม ต้องวิ่งตามการบริโภคอย่างไม่รู้จักจบจักสิ้น ดังเช่นที่มีนักวิชาการในอดีต ได้ให้แนวคิดเรื่องของการที่ความนิยมที่เกิดขึ้นกับกลุ่มบุคคลหนึ่งในสังคม หรือแฟชั่นในสังคม ได้ส่งผลให้เกิดการเพิ่มขึ้นของความต้องการบริโภคสินค้า โดยเขากล่าวว่า “ผู้บริโภคในสมัยใหม่ เป็นเหยื่อของกงล้อแห่งแฟชั่น เหมือนกับที่ผู้บริโภคสมัยก่อนเป็นเหยื่อของการยึดมั่นในกฎแห่งความหรรษา ความต้องการสินค้า จึงถูกกำหนดโดยกลไกการสร้างรสนิยมที่หลากหลายนี้” (Appadurai, 1986) เราจะเห็นได้ว่า แนวคิดดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของกระแสความนิยมของคนในสังคมต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือที่เราเรียกว่าแฟชั่น ที่ส่งผลกระทบต่อการก่อตัวขึ้นของความต้องการบริโภคของคนในสังคมที่เพิ่มมากขึ้น(และนำไปสู่การที่สังคมนั้น ๆ เริ่มรับเอาวัฒนธรรมบริโภคนิยมเข้ามา) อย่างไรก็ดี สิ่งเหล่านี้ จะได้อธิบายให้เห็นเด่นชัดในส่วนต่อไป

แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมบริโภคนิยมนี้ ถือกำเนิดขึ้นมานานมากแล้ว ในสังคมโลก โดยในโลกตะวันตก สังคมบริโภคนิยมเกิดขึ้นเมื่อการพัฒนาทางเทคโนโลยีนั้นเดินทางมาถึงขีดสุด

สิ่งนี้ก่อให้เกิดกระบวนการผลิตที่มีประสิทธิภาพอย่างมากที่สุด ผลที่เกิดขึ้นคือ ผู้ผลิตสินค้าสามารถผลิตสินค้าได้มาก สามารถผลิตได้เร็ว เมื่อเป็นเช่นนั้น ผู้ผลิตจึงต้องอาศัยความพยายามที่จะระบายสินค้าที่ตนผลิตนั้นออกมาให้ทัน เพื่อไม่ให้สินค้านั้น ตกค้างอยู่มากจนเกินไป ความต้องการที่จะระบายสินค้าที่ผลิตได้ออกสู่ท้องตลาดนี้เอง ที่ทำให้เกิดกระบวนการการคิดค้นแผนทางการตลาด การส่งเสริมการขาย และการโฆษณา ด้วยความหวังว่าสิ่งเหล่านี้ จะมีส่วนช่วยให้การระบายสินค้านั้นเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว เมื่อเวลาผ่านไป การส่งเสริมการขายในรูปแบบต่าง ๆ การโฆษณาจูงใจทุกวิถีทาง จึงค่อย ๆ ซึมแทรกเข้าสู่อารมณ์และความรู้สึกของคนตั้งแต่วัยเยาว์ไปจนถึงวัยผู้ใหญ่และวัยชรา ที่สุดแล้ว จึงทำให้คนตัดสินใจซื้อสินค้าตามอิทธิพลของการโฆษณาและบริโภคนิยมในลักษณะของการเลียนแบบ (เศรษฐสยาม, 2540 : 11) จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่าแนวคิดเรื่องการก่อตัวของวัฒนธรรมบริโภคนิยมนี้ มีลักษณะที่ตรงกันกับแนวคิดของ Mike Featherstone ที่ว่า วัฒนธรรมบริโภคนิยมนี้ เกิดขึ้นจากพื้นฐานของการขยายตัวในระบบการผลิตสินค้าแบบทุนนิยม ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือแปรรูปวัฒนธรรมทางวัตถุให้กลายเป็นสินค้าของผู้บริโภคที่สามารถซื้อขายหรือบริโภคได้ (Featherstone อ้างถึงใน เศรษฐสยาม, 2540 : 12) โดยสิ่งที่แนวคิดทั้งสองนี้เห็นตรงกันคือ วัฒนธรรมบริโภคนิยม มีพื้นฐานมาจากการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงกระบวนการผลิตที่ทันสมัย ในยุคที่กระแสทุนนิยมกำลังเฟื่องฟู สินค้า เมื่อผลิตได้มาก ผู้ผลิตก็ย่อมต้องหาทางระบายขายออกให้มากตามไป นักธุรกิจเมื่อลงทุนไปแล้ว ก็ย่อมหวังผลกำไรที่มากที่สุด และย่อมหวังให้ธุรกิจของตนขยายตัวออกไปให้มากที่สุด

ในประเทศไทยเองวัฒนธรรมบริโภคนิยมเกิดขึ้นจากการเลียนแบบสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมโลก ในขณะที่ภาวการณ์ผลิตของเรานั้นยังไม่เข้มแข็ง แต่กระแสโลกาภิวัตน์ได้เป็นสิ่งผลักดันให้สังคมไทยของเรารับเอาวัฒนธรรมนี้เข้ามา สิ่งนี้เป็นเหมือนการที่ประชาชนในโลกที่สามพากันเลียนแบบการบริโภคของประชาชนในประเทศที่พัฒนาแล้ว การขยายตัวของวัฒนธรรมดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการทำลายวัฒนธรรมมรดกในอดีตที่ผ่านมา นโยบายของรัฐที่เน้นการบริโภคอันก่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Consumption-led Growth) ซึ่งก็ให้ผลดีในทางหนึ่ง หากแต่ก็ได้ส่งผลให้เศรษฐกิจของไทยกลายเป็นระบบเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาเงินทุนจากต่างประเทศ เนื่องจากการออมภายในประเทศไม่เพียงพอที่จะตอบสนองความต้องการจ่ายภายในประเทศ (รังสรรค์ ณะพรพันธุ์, 2538 : 153) นอกจากนี้ จากการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นเรื่องของแนวคิดบริโภคนิยมในสังคมไทย ผู้วิจัยพบว่า ในปัจจุบัน คนไทยกำลังตกอยู่ในวังวนแห่งแสบบริโภคนิยม (เศรษฐสยาม, 2543 : 13) พฤติกรรมของคนไทยในยุคทุนนิยมบริโภคนิยมในปัจจุบันนี้ ตกอยู่ภายใต้สภาวะความอยากและความปรารถนาที่เพิ่มขึ้นอย่างไม่มีการสิ้นสุด การเร่งเร้าการบริโภคกระตุ้นให้บุคคลเกิดความอยากรู้อยากลอง อยากได้ ซึ่งสิ่งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นธรรมชาติของจิตใจมนุษย์อยู่แล้ว เมื่อความอยากเกิดขึ้น การแสวงหาจึงตามมา การแสวงหานี้ ในบางวิธีได้นำไปสู่การกระทำที่ผิดกฎหมายและก่อให้เกิดการทำลายสังคม อย่างที่เราเห็นในปัจจุบันเลียนแบบ

เมื่อมาถึงจุดนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าต้องมีปัจจัยบางอย่าง ที่ดึงดูดให้สังคมและประชาชนในสังคมหลายต่อหลายคน มุ่งเดินเข้ารับวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นสิ่งที่วัฒนธรรมบริโภคนิยม ได้สร้างให้กับสังคมของมนุษย์นั้น โดยที่สำคัญคือวัฒนธรรมบริโภคนิยมถูกมองว่าเป็นสิ่งที่เพิ่มความสามารถในการคิดคำนวณและดึงดูดใจผู้คน ด้วยการมอบทางเลือกกับความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีขึ้น ในอีกประเด็นหนึ่งได้มีการมองว่า ความพึงพอใจที่ได้มาจากสินค้า นั้น มีความเกี่ยวข้องกับการเข้าถึงโครงสร้างทางสังคมผ่านการแสดงและรักษาความแตกต่างกันอันเนื่องมาจากสถานะของความต้องการต่อการใช้ชีวิตที่สะดวกสบาย โดยเห็นได้จากการที่บุคคลใช้สินค้าเพื่อสร้างพันธะทางสังคม หรือสร้างความแตกต่าง เป็นต้น วัฒนธรรมบริโภคนิยมยังทำอีกหน้าที่หนึ่ง ก็เป็นตัวสร้างความพึงพอใจทางด้านอารมณ์และจิตใจต่อการบริโภคความฝันและความปรารถนาในการบริโภคทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในด้านของการให้ความสำคัญกับร่างกายและความพึงพอใจต่อชีวิตที่หรูหราและสะดวกสบาย (ชนภูมิ อติเวทิน, 2543 : 25)

เราสามารถพบเห็นแนวคิดบริโภคนิยมได้ในผลงานของนักทฤษฎีสังคมชื่อ Jean Baudrillard โดยประเด็นที่เขาสนใจวิเคราะห์ คือ สังคมปัจจุบัน ซึ่งเขาได้กล่าวว่า เป็นสังคมแห่งการบริโภคไปเสียแล้ว (The Social of consumption) Baudrillard เริ่มต้นการวิเคราะห์ของเขา ด้วยการค้นหาความสัมพันธ์ของมนุษย์กับวัตถุสิ่งของที่แวดล้อมตัวมนุษย์อยู่ โดยเขาเห็นว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริโภคและวัตถุในสังคมปัจจุบัน ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีอรรถประโยชน์ (Utility) หรือทฤษฎีแห่งความพึงพอใจ (Pleasure) โดยทั่วไป แต่น่าจะวางอยู่บนรากฐานของการสร้างคุณค่าและความหมายของวัตถุที่ถูกสร้างขึ้นมาในสังคม

Baudrillard (อ้างถึงใน ชนภูมิ อติเวทิน, 2543 : 27) นั้นมีแนวคิดที่ตรงกับมาร์กซ์ (Karl Marx) ในแง่ที่ว่า สังคมทุนนิยมจะทำให้วัตถุกลายเป็นสินค้า ด้วยการกำหนดค่าการแลกเปลี่ยนให้เป็นตัวกำหนดคุณค่า แทนที่จะเป็นค่าการใช้สอย ดังนั้น มาร์กซ์จึงเสนอให้สังคมกลับไปหามูลค่าการใช้สอยซึ่งเป็นคุณค่าที่แท้จริงของวัตถุในสังคมคอมมิวนิสต์ เพื่อความยุติธรรมและเสมอภาคในสังคม เมื่อมาถึงจุดนี้ Baudrillard ได้นำเสนอแนวคิดที่แตกต่างออกมา โดยเขากล่าวว่า การกลับไปหามูลค่าการใช้สอยเป็นสิ่งที่เป็นไปได้อีกต่อไป โดยเฉพาะในสังคมช่วง ค.ศ. 1928 ในขณะนั้นเขามองว่าในสังคมแห่งการบริโภคปัจจุบัน ประโยชน์ใช้สอยถูกลดบทบาทลงอย่างสิ้นเชิง โดยสิ่งที่เราเรียกว่า การบริโภคเชิงสัญลักษณ์ (The Consumption of the Sign) ทางสินค้า

เมื่อมาถึงตรงจุดนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอแนวคิดเรื่องของการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ (The Consumption of the Sign) ทางสินค้าจากหนังสือวัฒนธรรมการบริโภค ของสิริพร สมบูรณ์บุรณะ ซึ่งนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง กับการทำความเข้าใจในแนวคิดเรื่องของวัฒนธรรมบริโภคนิยม โดยก่อนที่เราจะได้เริ่มต้นทำความเข้าใจกับแนวคิดเรื่องของการบริโภคเชิงสัญลักษณ์นี้ ผู้วิจัยเห็นว่า สิ่งหนึ่งที่น่าจะให้ประโยชน์แก่ผู้ศึกษาไม่มากนักน้อย นั่นก็คือ การทำความเข้าใจกับแนวคิดเรื่องสัญลักษณ์วิทยา

เสียก่อน สัญญะวิทยาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาถึงวิถีชีวิตของสัญญะภายในสังคมที่สัญญะนั้นถือกำเนิดขึ้นมา รวมทั้งแสวงหากฎที่ควบคุมอยู่ด้านหลัง วิถีชีวิตของสัญญะนี้ หมายความว่าการศึกษาถึงการกำเนิด การเจริญ การแปรเปลี่ยน และการสูญสลายของสัญญะตัวหนึ่ง ๆ ซึ่งจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ

1. ตัวสัญญะ (sign) คือการให้ความสนใจศึกษาถึงวิธีการตีบถอดความหมายของสัญญะประเภทต่าง ๆ และเนื่องจากสัญญะก็คือผลผลิตทางความคิดของมนุษย์ ดังนั้น การทำความเข้าใจถึงสัญญะ จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจในผู้สร้างสัญญะนั้นด้วย

2. รหัส (code) คือ ระบบที่นำเอาสัญญะมาประกอบเข้าด้วยกัน ซึ่งมีมากมายหลายประเภท โดยมีทั้งรหัสที่เข้าใจง่าย และรหัสที่มีความหมายแฝง หรือต้องอาศัยการเรียนรู้การทำความเข้าใจ

3. วัฒนธรรม (culture) ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ว่าสัญญะเป็นผลผลิตของมนุษย์ ดังนั้นจึงเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม ทั้งสัญญะและรหัสจึงถูกสร้างถูกใช้ และทำงานอยู่ได้ภายใต้บริบททางวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ

ทั้ง 3 องค์ประกอบข้างต้นนี้ มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ขึ้นต่อกันและกัน และทั้งสามสิ่งนี้ จะมีความสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาเชิงสัญญะ ซึ่งจำเป็นจะต้องรู้จัก และเข้าใจในบริบททางวัฒนธรรมที่เป็นบ่อเกิดของสัญญะและรหัสนั้นด้วย

Baudrillard ไม่ได้เพียงกล่าวถึงวัฒนธรรมบริโภคนิยมเท่านั้น เขายังได้กล่าวถึงความก้าวหน้าของระบบทุนนิยมสมัยใหม่ไว้ โดยเขากล่าวว่า มนุษย์เราแสวงหาความพึงพอใจจากความสุขที่ได้บริโภคโดยไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอยที่ตนได้รับเสมอไป สิ่งนี้เองที่เราอาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดกำเนิดของทฤษฎีการบริโภคเชิงสัญญะ(The Consumption of the Sign)

ผลงานของ Baudrillard ได้นำเสนอว่า วัตถุในสังคมแห่งการบริโภคจะมีคุณค่าตามระบบหรือโครงสร้างที่ถูกจัดตั้งขึ้น ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น เขาได้อธิบายว่า การบริโภคในปัจจุบัน ไม่ใช่การบริโภคเพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานหรือการใช้ประโยชน์จากตัววัตถุนั้นในเชิงกายภาพอีกต่อไป หากแต่เป็นการบริโภคในเชิงความหมาย ในที่นี้ผู้วิจัยขอสรุป ตัวอย่างเช่น เมื่อเราทุกคนซื้อสินค้ามาใช้ นอกจากเราจะได้ประโยชน์ใช้สอยแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่ผู้บริโภคคนนั้นได้บริโภคเข้าไป คือสัญญะที่ถูกกำหนดขึ้น ตามบริบทของสังคมนั้น ๆ ดังนั้นในปัจจุบันวัตถุหรือสินค้าที่เราบริโภคนั้น ไม่ได้ทำหน้าที่พื้นฐานทั่วไปแต่เพียงอย่างเดียวในเชิงประโยชน์ใช้สอยทางกายภาพ หากแต่ถูกสังคมใส่ความหมายเชิงสัญญาลักษณ์เข้าไป เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจของคนเรา กับวัตถุนั้น เช่น เมื่อเวลาที่เราซื้อกางเกงยีนส์ยี่ห้อหนึ่งมา แน่แน่นอนว่าสิ่งที่เราได้ ในรูปของประโยชน์เชิงกายภาพนั้นก็คือ เครื่องนุ่งห่มที่สามารถใช้ปกปิดร่างกาย แต่อีกสิ่งหนึ่งที่ผู้บริโภคผู้นั้นจะได้ นั่นก็คือความหมายของกางเกงยีนส์ตัวนั้นในเชิงสัญญะ ซึ่งก็อาจได้แก่ ความทันสมัย ความโก้หรู หรืออย่างการซื้อโทรศัพท์มือถือยี่ห้อเครื่อง คุณประโยชน์เชิงกายภาพจากโทรศัพท์เครื่องนั้นที่เราได้รับนั่นก็คือ การที่เราสามารถใช้มันเป็นเครื่องติดต่อสื่อสาร เป็นสิ่งที่ใช้

แจ่งข่าว หรือเครื่องมือที่ใช้ในการนัดหมาย อย่างไรก็ตามการบริโภคในครั้งนี้ หากเรามองให้ลึกกลงไป เราจะพบว่าผู้บริโภคคนนั้น อาจไม่ได้ซื้อโทรศัพท์เครื่องนั้นเพราะคุณประโยชน์ดังที่ได้กล่าวไป หากแต่เขาอาจต้องการที่จะบริโภคสัญณะของมัน ซึ่งอาจจะเป็นความน่าสมั หรือรูปแบบการดีไซน์ที่เป็นที่นิยม

Baudrillard (อ้างถึงใน ธนภูมิ อติเวทิน, 2543 : 27) ยังได้อธิบายว่า ในสังคมแห่งการบริโภคเชิงสัญณะนั้น ตัวสินค้าได้ถูกเปลี่ยนไปเป็นสัญณะก่อนที่จะถูกบริโภค ซึ่งการเปลี่ยนที่ตัวนี้สามารถทำได้หลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่การ ตกแต่งสินค้า การจัดจำหน่าย การกำหนดราคา การสร้างตราสินค้า การออกแบบหีบห่อ และที่น่าสนใจศึกษามากที่สุดในความรู้สึกของผู้วิจัยคือ การเปลี่ยนสินค้าบริโภคเป็นสัญณะหรือการให้ความหมายโดยผ่านการโฆษณา ซึ่งเขาได้กล่าวว่า ประกอบด้วยการใส่รหัสเข้าไปมากมาย โดยรหัสต่าง ๆ เหล่านี้ มีลำดับชั้นที่จะมากำหนดและจัดระเบียบให้กับสินค้า ลำดับชั้นเหล่านี้ มักเป็นลำดับชั้นที่สอดคล้องกับโครงสร้างการจัดระเบียบทางชนชั้นของสังคม และด้วยสิ่งนี้เอง ผู้บริโภคจึงสามารถใช้มันเป็นสิ่งที่บอกตำแหน่งของตนในโครงสร้างทางสังคม ซึ่งก็ดูจากสินค้าที่ตนบริโภคนั่นเอง

ในสังคมบริโภคนิยม มนุษย์มุ่งมั่นที่จะค้นหาความแตกต่าง (difference) โดยสิ่งหนึ่งที่มนุษย์เลือกใช้เพื่อแสดงออกถึงความแตกต่างนั้นก็คือ การบริโภคสัญณะจากสินค้าต่าง ๆ ภาพของสังคมมนุษย์ที่เต็มไปด้วยการมอมเมาตัวเองด้วยสัญณะ ที่ Baudrillard อธิบายนั้นมิให้เห็นกันอยู่อย่างดาษดื่น และจากแนวคิดของ Baudrillard นี้เอง ที่เราสามารถจะสรุปได้ว่า ปัจจุบันมนุษย์เราใช้สินค้าเป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงความหมายบางอย่างที่มนุษย์เราสร้างขึ้นมา ภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างทางสังคม โดยสิ่งหนึ่งที่มนุษย์พยายามสื่อสารออกมาผ่านสินค้านานาชนิดนั้นก็คือความเป็นตัวตนของเขา หรือลักษณะเฉพาะของเขา ว่าเป็นอย่างไร คำถามก็คือ ทำไมมนุษย์สมัยใหม่จึงกังวลกับเรื่องของตัวตนหรือเอกลักษณ์ ทำไมมนุษย์ต้องแสวงหาตำแหน่งทางสังคมให้กับตนเอง รวมทั้งคำถามที่ทำไมมนุษย์จึงคลั่งไคล้การบริโภคกันมากนัก สิ่งนี้ได้มีนักทฤษฎีสังคมคือ ซิมเมล (George Simmel อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ ; 164) ได้ให้แนวคิดที่น่าสนใจไว้ว่า กระแสความต้องการที่จะนำสมัย คือความพยายามที่จะปลดปล่อยปัจเจกให้เป็นอิสระ ซึ่งในสังคมสมัยใหม่ มีเพียงทางเดียวคือการแสดงตัวตนผ่านสัญณะ หรืออาจเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ด้วยสินค้าที่ตนบริโภค (สิริพร สมบูรณ์บุรณะ, 2545 : 37) สิ่งที่เราได้เรียนรู้จากแนวคิดดังกล่าว นั่นคือปัจจัยที่ทำให้มนุษย์เราในปัจจุบัน ปรนเปรอตัวเองด้วยสัญณะที่อยู่รอบกาย โดยปัจจัยหนึ่งที่ว่านี้ได้แก่ความรู้สึกเล็ก ๆ ภายในใจเราทุกคน ที่ต้องการที่จะแสดงออกถึงความเป็นปัจเจก ให้สังคมได้รับรู้ เมื่อมาถึงส่วนนี้ ผู้วิจัยขอเสนอถึงความสัมพันธ์ของสิ่งที่เราเรียกว่าระบบแฟชั่น กับการบริโภคเชิงสัญณะ เนื่องด้วยผู้วิจัยเห็นว่า ทั้งสองสิ่งนี้มีความสัมพันธ์กันในแง่ของการเกื้อหนุนระหว่างกันให้เกิดอีกสิ่งหนึ่ง

โดยเมื่อเรามองถึงสินค้าที่เราบริโภคกันอยู่ทุกวันนี้ มีความสำคัญอยู่สองนัย กล่าวคือ ความสำคัญในเชิงประโยชน์ใช้สอย และอีกสิ่งหนึ่งคือตอบสนองความต้องการบริโภคสัญญาของมนุษย์ อย่างไรก็ดี ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่า สัญญาจะทำหน้าที่ของมันภายใต้กรอบหรือบริบททางวัฒนธรรมของสังคมหนึ่งโดยบริบทที่ว่านี้ อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละสังคม ตัวอย่างเช่น เมื่อเราดูการบริโภคของคนในสังคมหนึ่ง ซึ่งกรอบทางวัฒนธรรมกำหนดว่า คนที่มีฐานะยากจน จะเลือกเล่นกีฬาอย่างกอล์ฟไม่ได้ สิ่งนี้คือผลของการที่คนในสังคมได้ให้ความหมายทางวัฒนธรรมกับกีฬาว่ากอล์ฟว่าเป็นกีฬาของคนรวย เป็นกีฬาที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเยอะหากต้องการเล่น อย่างไรก็ตาม คนในสังคมนั้นบางคน ไม่ว่าจะมีความฐานะอย่างไร เขากลับเลือกที่จะเล่นกอล์ฟ โดยนอกจากการที่เขาได้ออกกำลังกายให้ร่างกายแข็งแรงแล้ว เขายังได้บริโภคสัญญาของกีฬานี้ ซึ่งก็คือความโก้หรู คุณแล้วมีฐานะ เป็นไปตามที่กรอบทางวัฒนธรรมของสังคมนั้นกำหนดไว้ หรือคนในสังคมได้ให้ความหมายไว้ (กาญจนา แก้วเทพ , 2543 : 165)

คำถามก็คือ ความหมายทางวัฒนธรรมของสินค้าต่าง ๆ หรือสิ่งต่าง ๆ นั้นมาจากไหน ใครเป็นผู้มีส่วนช่วยกำหนด คำตอบก็คือ มีหลายฝ่าย โดยหนึ่งในนั้นก็คือ ระบบแฟชั่น โดยระบบแฟชั่นได้นำเสนอความหมายทางวัฒนธรรมในลักษณะที่ “ต้องมีผู้นำ” เป็นผู้สร้างความหมาย ผู้นำนี้อาจเป็นปัจเจกชนที่มีชื่อเสียง เป็นนางงาม หรือชายงาม มีชาติกำเนิด เป็นผู้ประสบผลสำเร็จแน่ ๆ ว่าได้รับการยอมรับนับถือจากสังคม ดังตัวอย่างข้างต้น คนในสังคมเลือกที่จะให้ความหมายทางวัฒนธรรมกับกีฬาว่ากอล์ฟว่าเป็นเช่นนั้นส่วนหนึ่งผ่านระบบแฟชั่น ผ่านสิ่งที่เราเรียกว่าผู้นำทางแฟชั่นที่เราได้ยินกัน ผู้มีชื่อเสียง มีฐานะในสังคมที่เล่นกอล์ฟ ทำหน้าที่เป็นกลไกของระบบแฟชั่น ในการให้ความหมายทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ดี แฟชั่นอาจไม่ได้ทำงานด้วยตัวของมันเอง ในด้านของการกระจายความหมายนั้น ให้แพร่ไปในสังคม หากแต่มันอาจต้องใช้สื่อวารสารหรือหนังสือพิมพ์ ในการช่วยนำเสนอ ดังนั้นโดยสรุปให้เห็นชัดเจนอีกครั้งหนึ่งว่า ระบบแฟชั่นทำหน้าที่ของมันเอง ในการเป็นตัวช่วยให้ความหมายทางวัฒนธรรมของสิ่ง ๆ หนึ่ง หรือสินค้านั้น ซึ่งสังคมก็จะใช้ความหมายทางวัฒนธรรมนั้น เป็นแนวทางให้สัญญาในสินค้านั้นได้ก่อตัวขึ้น

ทฤษฎีการผลิตสินค้าแบบลูกโซ่

การผลิตสินค้าแบบลูกโซ่ (Global Commodity Chains)

การผลิตสินค้าแบบลูกโซ่ (GCC) มีรากฐานมาจากระบบการผลิตที่กระจายออกไปในระดับโลกที่มีธุรกิจเป็นตัวนำ โดยมีการประกอบกิจการที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายต่างๆ ทั้งทางเทคโนโลยี การจัดการและสถาบัน

ในระบบทุนนิยมโลก การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจไม่ได้มีขอบเขตระหว่างประเทศเท่านั้นแต่เป็นการจัดการหรือการกระจายทุนออกไปในระดับโลกด้วย สิ่งนี้มีความต่างกัน

BUYER DRIVEN COMMODITY CHAINS ในรูปแบบอุตสาหกรรมดังกล่าว หมายถึง บริษัทหรือเจ้าของสินค้ามีชื่อ เช่น Nike , Reebok หรือ The Gap แต่ไม่มีโรงงานผลิตสินค้าของตัวเอง บางบริษัท อาจจะมีห้างหรือร้านค้าที่ขายเฉพาะสินค้าที่เป็นชื่อของตนเอง โดยมีอุตสาหกรรม เช่น เสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม รองเท้ากีฬา ของเด็กเล่น และอุปกรณ์เครื่องใช้ภายในบ้าน (วรวิทย์ เจริญเลิศ, 2548. คำบรรยาย)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3 แฟชั่น

นิยาม

พัฒนาการและปัจจัยที่ทำให้อุตสาหกรรมแฟชั่นขยายตัวอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเศรษฐกิจการเมือง และวัฒนธรรม ที่ส่งผลต่ออุตสาหกรรมแฟชั่น มีบทบาทจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน มีความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทฤษฎีปัจจัย 4 คู่เรื่องของวัฒนธรรมบริโภคนิยม การบริโภคเชิงสัญลักษณ์ ทฤษฎีการผลิตแบบลูกโซ่

ความสำคัญของสิ่งที่เราเรียกว่าแฟชั่นต่อการพัฒนาประเทศเพื่อทำหน้าที่สนับสนุน เน้นย้ำให้เห็นถึงสาเหตุที่รัฐบาลไทย ส่งเสริมอุตสาหกรรมแฟชั่นให้เป็นอุตสาหกรรมหลัก ที่จะนำรายได้เข้าสู่ประเทศ

นิยามของคำว่าแฟชั่นนั้นเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี ในการที่เราจะสามารถทำความเข้าใจถึงอุตสาหกรรมแฟชั่น โดยเฉพาะด้านสิ่งทอ ไม่ว่าจะเป็นในระดับประเทศ หรือระดับโลกได้ โดยความเข้าใจต่อคำว่าแฟชั่นของคนส่วนใหญ่ นั้น มักถูกจำกัดอยู่ที่เพียงเรื่องของเครื่องแต่งตัวที่ถูกสวมใส่โดยผู้ชาย ผู้หญิง หรือเด็ก หรือบางคนก็เพียงเข้าใจว่า แฟชั่นคือเรื่องของเสื้อผ้า รองเท้า กระเป๋า ที่ได้รับความนิยม และนำเลียนแบบ

การให้นิยามของคำว่าแฟชั่นบางครั้งค่อนข้างที่จะตั้งอยู่บนพื้นฐานเรื่องของเครื่องนุ่งห่มเสียค่อนข้างมาก ในความเป็นจริงแล้ว ความเข้าใจดังกล่าวไม่นับว่าไม่ผิดแต่อย่างใด แต่ค่อนข้างเป็นความเข้าใจที่แคบ จากหนังสือ Fashion Branding ของ Ann Marie Smith หน้า 3-6 ได้รวบรวมนิยามของคำว่า “แฟชั่น” ไว้ว่า

แฟชั่นหมายถึง “ลักษณะที่เป็นที่นิยมของเสื้อผ้า ทรงผม ความประพฤติ และอื่นๆ ในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งมีโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงได้เสมอ” (Marsh)

“แฟชั่นคือรูปแบบพื้นฐานในเรื่องของการแต่งกายในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง อันเป็นที่ยอมรับของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง” (Pitman)

“แฟชั่น หมายถึง พฤติกรรมด้านการแต่งกาย ซึ่งหมุนเวียนตลอดเวลา ถ้าแต่งกายเหมือนกับคนส่วนใหญ่ในช่วงนั้นก็เรียกว่า ทันสมัย แต่ถ้าแต่งกายต่างจากคนส่วนมากในช่วงนั้นก็เรียกว่าล้ำสมัย” (Wilcow)

ผู้ให้นิยามของแฟชั่นข้างต้น ยังได้ให้ความหมายของคำว่าแฟชั่นไว้อีกว่า “แฟชั่นหมายถึงกระแสนิยมของเสื้อผ้าที่ใช้เวลาสั้น ๆ แฟชั่นอาจหุหุหรือฟุ่มเฟือยน่าพอใจ หรือน่ารังเกียจก็ได้” (Wilcow)

“แฟชั่นหมายถึงลักษณะเสื้อผ้าที่ถูกสวมใส่ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยคนกลุ่มใหญ่กลุ่มเดียวกัน”(อ้างใน users.rowan.edu/~shontz/morepathfinds/thingswewear/Definitions.html)

รวมถึงพจนานุกรมของกิปเซน (Gibson Associates) ยังได้ให้นิยามคำว่าแพชั่นไว้ว่า “แพชั่นคือชนิดของเสื้อผ้าที่ได้รับความนิยมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง”

(อ้างอิงใน <http://www.netcore.ca/~gibsonjs/dict1f3.html>)

พจนานุกรมอีกเล่มหนึ่งคือของลองก์แมน (Longman Dictionary of Contemporary English) ได้ให้นิยามของคำว่าแพชั่นเอาไว้ว่า แพชั่น หมายถึง “รูปแบบของเสื้อผ้า เครื่องประดับ หรือทรงผม รวมถึงความประพฤติที่เป็นที่นิยมในเวลาหนึ่ง ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้”

ในพจนานุกรมของคอลลินส์ (Collins Cobuild Learner's Dictionary) ได้มีการให้คำนิยามของคำว่าแพชั่นไว้ว่า คือเรื่องราวของกิจกรรมและการกระทำที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของเสื้อผ้า และรูปลักษณ์

ในทางวิชาการแล้ว คำว่าแพชั่นนั้นให้ความหมายที่กว้างกว่านั้นอยู่มาก โดยคำว่าแพชั่นนั้น หมายถึง “รูปแบบหรือลักษณะที่เด่นชัด ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ทั้งนี้ยังหมายรวมถึง รูปแบบของการเลือกและการใช้ ที่ได้รับการยอมรับจากคนกลุ่มหนึ่ง ที่มองตัวเองว่าเป็นคนนำสมัย” (Mueller, 1986)

พอล นีสตรอม (Paul Neestrom อ้างถึงใน Mueller, 1986 : 27) นักวิชาการคนแรกที่น่าเอาความหมายของแพชั่น มาใช้ประโยชน์ในทางเศรษฐศาสตร์ ได้ให้ความหมายของคำว่าแพชั่นไว้ในปี 1928 ว่า “เป็นรูปแบบที่เด่นชัด ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง”

นอกจากนี้ ยังได้มีผู้ให้ความหมายของแพชั่นไว้ได้อย่างน่าสนใจว่า “แพชั่นเป็นรูปแบบที่ได้รับการตอบรับจากคนที่ทำหน้าที่เป็นผู้บริโภคในท้องตลาด โดยเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าเหมือนเป็นกระบวนการ” (Smith, 1985 : 8)

นักวิชาการไทยบางคนยังได้ให้ความหมายของคำว่าแพชั่นเอาไว้ว่า “คำว่าแพชั่นนั้น ในปัจจุบัน ถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายมาก จนกลบคำว่าเครื่องแต่งกายหรือเครื่องนุ่งห่มไปจนสนิท แท้ที่จริงแล้วนั้น แพชั่น หมายถึงรสนิยมร่วมของหมู่คนในช่วงเวลาสั้น ๆ” (พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง, 2547 : 2)

คำว่าแพชั่นนั้น ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงลักษณะการแต่งตัวที่เป็นที่นิยมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง แต่เพียงอย่างเดียว แต่แพชั่นยังหมายรวมถึง ทุก ๆ สิ่ง ที่คนกลุ่มหนึ่งให้ความนิยมปฏิบัติในช่วงเวลาหนึ่ง โดยหากเราศึกษาถึงนิยามของคำว่าแพชั่นอย่างถี่ถ้วน เราจะพบว่า สิ่งสองสิ่งที่ทำให้ นิยามส่วนใหญ่ค่อนข้างเห็นตรงกันคือ แพชั่นเป็นเรื่องของความนิยมของคนกลุ่มหนึ่ง ในจุดนี้เองที่ผู้วิจัยเห็นว่า มีความเป็นจริงอยู่มาก เพราะไม่มีความจำเป็นแต่อย่างใดที่คนทั้งหมดในสังคม ต้องเห็นพ้องต้องตามแพชั่นหนึ่งในสังคม หรือความนิยมใดนิยมหนึ่งอันนั้น เราจึงได้เห็นกลุ่มคนในสังคมที่มีความประพฤติ และการแสดงออกที่แตกต่างกัน ซึ่งนั่นก็เกิดขึ้นจากการที่กลุ่มคนเหล่านั้น มีความคิด ความเชื่อที่จะนิยมในสิ่งที่แตกต่างกันนั่นเอง

แฟชั่นนั้น เป็นเรื่องของความนิยมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เกิดขึ้น และมีโอกาสที่จะเสื่อมความนิยมลงไปได้ไม่ช้าก็เร็ว แฟชั่นนั้นไม่เคยหยุดนิ่ง และอาจดำรงอยู่ได้เพียงไม่นาน ก็เสื่อมความนิยมลง เพื่อหลีกเลี่ยงให้เกิดแฟชั่นใหม่ ๆ ขึ้นมาอยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่เป็นลักษณะเฉพาะของแฟชั่นคือ การมีโอกาสดังกล่าวเกิดขึ้นอีกในอนาคต และมีโอกาสเกิดขึ้นซ้ำอีกได้เมื่อเวลาเหมาะสม สิ่งนี้ก็เป็นความจริงที่เราพบเห็นได้ในสังคม แฟชั่นในด้านเครื่องแต่งกาย ที่ในบางครั้ง เราพบว่า รูปแบบการแต่งกายบางอย่างที่เคยเป็นที่นิยมในอดีตนั้น ได้กลับมาเป็นที่นิยมอีกในยุคถัดมา สิ่งนี้เป็นคุณสมบัติเฉพาะ

สรุปได้ว่า แฟชั่นไม่ใช่เครื่องแต่งกายเพียงอย่างเดียวแต่แฟชั่นเป็นความนิยมในศิลปะ และการบริโภคทุกชนิดแต่เป็นความนิยมซึ่ง เริ่มเกิดขึ้นจากความนิยมในเครื่องแต่งกายเพราะเป็นสิ่งที่สำคัญและบ่งบอกถึงความแปลกใหม่ที่น่าชื่นชมจนทำให้เกิดการเลียนแบบ

พัฒนาการของแฟชั่น

นับตั้งแต่มีการบันทึกประวัติศาสตร์ มนุษย์เราไม่เคยที่จะรู้สึกพึงพอใจกับร่างกายที่เปลือยเปล่า วัสดุต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสัตว์ ใบไม้หรือแม้แต่สิ่งย้อมที่มาจากธรรมชาติ ถูกนำมาใช้เพื่อสวมใส่และตกแต่งร่างกาย นักจิตวิทยาและนักมนุษยวิทยาหลายคนต่างมีความเห็นตรงกันว่า ความต้องการที่จะตกแต่งร่างกายด้วยวัสดุต่างๆดังกล่าวมานั้น ก็เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ที่ต้องการสิ่งที่จะช่วยปกป้องร่างกายจากสิ่งต่างๆ เช่น สภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลง หรือเพื่อความสวยงาม คำว่าเครื่องนุ่งห่มนั้น นักวิชาการไทยบางท่านได้ให้ความหมายเอาไว้ที่น่าสนใจ โดยกล่าวว่า เครื่องแต่งกาย หรือเครื่องนุ่งห่ม หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์เราใช้เป็นเครื่องห่อหุ้มร่างกาย (Mueller อ้างถึงใน พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง, 2547 : 332)

มนุษย์เราทุกคนมีความจำเป็นที่จะต้องปกป้องร่างกายของเราจากสิ่งต่าง ๆ เมื่อเวลาผ่านไป มนุษย์เราก็ได้เรียนรู้วิธีที่จะดัดแปลงการใช้เครื่องห่อหุ้มร่างกายจากธรรมชาติให้เหมาะสมมากขึ้น วิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การผูก มัด สาน ทอ ถัก มาจนถึงรู้จักการตัดเย็บ จนกลายมาเป็นเทคโนโลยีที่เราเห็นในปัจจุบัน

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความเคลื่อนไหวในสังคม และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์ล้วนส่งผลกระทบต่อพัฒนาการด้านแฟชั่นเครื่องแต่งกาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความขัดแย้งทางการเมือง ที่โดยปกติแล้ว นำไปสู่สงคราม สิ่งนี้ส่งผลกระทบต่อทั้งในแง่บวกและแง่ลบต่ออุตสาหกรรมแฟชั่นสิ่งทอ โดยเมื่อสงครามเกิดขึ้นแล้ว การหาวัตถุดิบในการผลิตสิ่งทอ ไม่ว่าจะเป็นเส้นใยหรือแม้แต่ฝ้ายย้อมเป็นไปได้อย่างยาก อย่างไรก็ตามในอีกแง่หนึ่ง ผลของสงครามก็ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนรูปแบบการผลิต การนำเข้าเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาช่วย ทำให้การผลิตเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย พัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว นอกจากเรื่องของความขัดแย้งทางการเมืองแล้ว การ

พัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ก็ได้ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มอยู่ อย่างมากมาย ตัวอย่างหนึ่งที่เราเห็นได้อย่างชัดเจนคือการที่มนุษย์เราสามารถผลิตเครื่องนุ่งห่มที่ใช้ในการผลิต ไม่ว่าจะเป็นเครื่องปั่นด้ายขนาดใหญ่ เครื่องทอ หรือแม้แต่จักรเย็บผ้า โดยหากปราศจากสิ่งเหล่านี้แล้ว การผลิตเสื้อผ้าครั้งละมาก ๆ คงเกิดขึ้นไม่ได้เลย เทคโนโลยีในด้านอื่น ๆ เช่นในด้านของการสื่อสาร ยังได้ส่งผลกระทบต่อเกิดการกระจายของข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็วและกว้างไกลขึ้น ผลที่ได้ก็คือ การค้าที่ขยายตัวนำไปสู่การพัฒนาที่รวดเร็วของอุตสาหกรรม (Minahan, 2005 : 8)

เหตุการณ์ทางเศรษฐกิจก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาของอุตสาหกรรม ก่อนอื่นเราต้องยอมรับว่า เหตุการณ์ทางเศรษฐกิจที่พูดถึงนี้ ส่วนใหญ่มีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ที่ในบางครั้ง ก็ไม่มีใครคาดคิดมาก่อน เรื่องราวเหล่านี้ชัดเจนขึ้น เมื่อเกิดภาวะข้าวยากหมากแพงขึ้นในช่วงปี 1930 หรือเมื่อโรมัน (Minahan อ้างถึงใน พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง, 2547 : 549) เปิดประตูการค้าผ้าไหมกับจีนก่อนสิ้นศตวรรษที่หนึ่งก่อนคริสตกาล ได้ส่งผลให้พวกโรมันชั้นสูงได้มีโอกาสสัมผัสผ้าไหมของจีน ด้วยเหตุที่ส่วนใหญ่แล้วเศรษฐกิจมักจะเป็นตัวกำหนดพัฒนาการของวัฒนธรรมต่าง ๆ การศึกษาถึงประวัติศาสตร์ของเครื่องแต่งกาย จึงไม่อาจละเลยสภาพแวดล้อมในมิตินี้ได้

จากปัจจัยทั้งหมดที่กล่าวมา ส่งผลให้เกิดพัฒนาการทางด้านแฟชั่นเครื่องแต่งกายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มนุษย์เราไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ถูกบังคับให้ต้องปรับปรุงเครื่องนุ่งห่มของตัวเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัว ในทางประวัติศาสตร์ศิลปะแล้ว เรามักใช้ศิลปะเครื่องแต่งกายของชาวยุโรปและอเมริกาเหนือเป็นหลักในการศึกษา เนื่องด้วยรูปแบบที่มีความสลับซับซ้อนที่สุด รวมถึงอารยธรรมที่มีมาอย่างยาวนาน เราสามารถแบ่งพัฒนาการของแฟชั่นเครื่องแต่งกายออกได้เป็น 4 ช่วงใหญ่ ๆ ดังนี้ (พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง, 2547 : 549)

แฟชั่นยุคสังคมนิยม

ในยุคแรก เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของชนชาติต่าง ๆ มีความแตกต่างกันอยู่มาก เครื่องนุ่งห่มจะถูกออกแบบ โดยมีรูปแบบเฉพาะที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของประเทศ ขึ้นกับภูมิอากาศ วัตถุดิบที่หาได้ และชนชั้นของพลเมืองในประเทศ การติดต่อค้าขายระหว่างประเทศจะเป็นไปอย่างจำกัด การพัฒนาแฟชั่นจึงเป็นการพัฒนาในประเทศเท่านั้น ชนชั้นสูงของประเทศ เช่น พระเจ้าแผ่นดิน ชุนนางเป็นผู้มีบทบาทในการค้นคว้า และพัฒนาเครื่องแต่งกายของประเทศ ประเทศที่เป็นผู้นำในการแต่งตัว คือ ประเทศฝรั่งเศส ในยุคแห่งสังคมนิยม ราวศตวรรษที่สิบสองประเทศฝรั่งเศสถูกบันทึกไว้ว่าเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและการเรียนรู้ของทวีปยุโรป และแม้ว่าชื่อเสียงในการเป็นผู้นำด้านศิลปวัฒนธรรมของฝรั่งเศสจะยาวนานต่อมาอีกกว่า 400 ปี ประเทศฝรั่งเศสได้ขึ้นมาเป็นผู้นำในดานแฟชั่นเสื้อผ้า และการแต่งกายของชนชั้นสูง เช่น พระเจ้าแผ่นดิน

พระราชินี ขุนนาง และข้าราชการจะวิจิตรพิศดาร อลังการ เป็นอย่างยิ่ง ศิลปะเครื่องแต่งกายจะไม่มีลักษณะประจำกลุ่ม หรือประจำชาติที่ชัดเจน โดยในแต่ละชนชั้นของสังคมโดยทั่วไปจะยาว หลวมและมีการใช้เนื้อคลุม นอกจากนี้ เราพบว่า เครื่องแต่งกายเหล่านั้นจะมีรูปทรงที่สะท้อนให้เห็นถึงประโยชน์ใช้สอยในด้านศาสนา

ในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 (ตั้งแต่ปี 1643) เมื่อที่ประเทศฝรั่งเศสได้ขยายอำนาจทางการปกครองจนครอบคลุมซีกโลกตะวันตก โดยสิ่งหนึ่งที่เป็นเครื่องยืนยันความรุ่งเรืองทางด้านแฟชั่นดังกล่าวในยุคนั้นก็คือการที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ทรงมีพระดำริให้สร้างพระราชวังแวร์ซายส์ที่ถูกต้องแต่งประดับประดาด้วยเครื่องเรือน เครื่องใช้อันหรูหรา ที่ดีที่สุดในขณะนั้น (Mueller อ้างถึงใน พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง, 2547: 581)

ความวิจิตรหรูหราอลังการในแบบฝรั่งเศสในช่วงนั้น ส่งอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพัฒนาการด้านการแต่งกายจนทำให้เกิดความนิยมในการเลียนแบบแฟชั่นยุคศักราช และมียุคต่อแฟชั่นของประเทศต่าง ๆ ในแถบยุโรป และกระแสความสนใจด้านแฟชั่นที่เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องนี้เอง ที่เป็นที่มาของการจัดตั้งโรงงานสิ่งทอและงานปักขึ้นที่เมือง Lyon และ เมือง Alencon

รูปแบบการแต่งกายในช่วงกลางศตวรรษที่สิบสี่นี้ เราพบว่า ไม่มีรูปแบบชนชั้นที่เข้มงวด ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเกิดกลุ่มคนในชนชั้นกลางมากขึ้นในประเทศแถบยุโรป ในช่วงแรกเสื้อผ้าถูกเปลี่ยนจากเนื้อสัตว์หรือหนังตรง เหมือนกันทั้งชายหญิง มาเป็นเนื้อที่มีความแตกต่าง ด้านความสั้นยาว และรูปแบบ (พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง, 2547 : 581) ส่วนศตวรรษที่สิบห้าถึงสิบเจ็ด

เสื้อผ้าจะถูกออกแบบให้มีสีทึบ แต่ยังเน้นการออกแบบให้มีความหรูหราด้วยการใช้ผ้าระบายสีขาว มาตกแต่งที่คอเสื้อหรือแขนเสื้อ

และในช่วงเวลาที่สำคัญ กล่าวคือ ยุคปฏิวัติฝรั่งเศส มีการเปลี่ยนแปลงมากมายในวงการแฟชั่นของฝรั่งเศส เป็นช่วงเวลาที่สตรีชาวฝรั่งเศสลุกขึ้นมาเปลี่ยนแปลงตัวเองตามกระแสสังคม นักประวัติศาสตร์แฟชั่นหลายคน ได้ตั้งข้อสังเกตว่าการปฏิวัติฝรั่งเศสส่งผลกับการออกแบบเครื่องแต่งกายในยุคนั้นอย่างมาก โดยการออกแบบมุ่งไปเพื่อรับใช้สาธารณรัฐมากขึ้น เน้นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเรียบง่าย และความเสมอภาคในสังคม ในช่วงนั้นมีดีไซน์เนอร์หลายคนเป็นส่วนช่วยผลักดันให้การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น Coco Chanel, Balenciaka หรือ Dior (Smith, 1985) บุคคลเหล่านี้ มีบทบาทอย่างยิ่ง ต่อการพัฒนาแฟชั่นของประเทศฝรั่งเศส โดยพวกเขามีส่วนช่วยในการวางรากฐานแฟชั่นแบบฝรั่งเศส รวมถึงแฟชั่นโลกที่เราเห็นในปัจจุบัน

สรุปว่าแฟชั่นในยุคศักราช เป็นแฟชั่นที่หรูหราวิจิตรอลังการ มีการประดับประดามากมาย ซึ่งประเทศฝรั่งเศสได้สืบทอดการออกแบบแฟชั่นในลักษณะเช่นนี้ และที่เรียกว่าโอตูตู (Haute coutour)

แฟชั่นยุคทุนนิยม

เริ่มต้นขึ้นในยุคของ Adam Smith ซึ่งเป็นยุคทุนนิยม และชนชั้นกลางร่ำรวยขึ้นเป็นพ่อค้า และนายทุนอุตสาหกรรม ประเทศอังกฤษ ได้ก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้นำแฟชั่น โดยเฉพาะแฟชั่นผู้ชาย และแฟชั่นนักธุรกิจ เสื้อสูท กางเกง และเนคไท เป็นต้นแบบของแฟชั่น โลก

เมื่อเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมเริ่มขึ้นครั้งแรกในประเทศอังกฤษ การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงในด้านเครื่องนุ่งห่ม และแฟชั่นจะเห็นภาพการแต่งกายได้ชัดเจน เพราะไม่เพียงแต่ชนชั้นปกครองและพ่อค้าเท่านั้นที่มีเสื้อผ้าอาภรณ์ดีๆ ไว้สวมใส่ แต่คนทุกระดับก็ได้มีเสื้อผ้ารูปแบบคล้ายคลึงกันสวมใส่เช่นเดียวกัน สิ่งนี้เป็นผลมาจากความพยายามในการที่จะปรับปรุงวิธีการผลิตฝ้าย เพื่อให้สามารถแข่งขันกับผ้าฝ้ายที่นำเข้ามาจากประเทศอินเดีย อย่างไรก็ดี เราสามารถเห็นผลที่ชัดเจนของการปฏิวัติอุตสาหกรรมนี้ ได้ในต้นศตวรรษที่สิบแปด ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงการผลิตในรูปแบบอุตสาหกรรมอย่างเต็มรูปแบบ โดยในช่วงก่อนหน้านั้น คือเมื่อต้นศตวรรษที่สิบเจ็ด การทอผ้าในประเทศอังกฤษเป็นไปในรูปแบบของอุตสาหกรรมครัวเรือน โดยช่างทอซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย จะมีก็ทอเป็นของตนเองในบ้าน และทำงานอยู่กับบ้าน เมื่อทอในท้องตลาดได้รับการพัฒนา โดยการใส่เอาเทคโนโลยีที่สูงขึ้นเข้าไปทำให้เครื่องมือเหล่านี้มีราคาแพงขึ้น ส่งผลให้ชาวบ้านไม่สามารถที่จะมีก็ทอมาครอบครองไว้เป็นของตัวเองได้ จุดนี้เองที่ทำให้นักอุตสาหกรรมที่มีเงินทุนอยู่มาก ได้ทำการหาสถานที่และซื้อก็ทอผ้าหลายตัวมาจัดเรียงเป็นแถวแล้วจ้างชาวบ้านที่เคยทำงานที่บ้านให้มาทำงานในที่ที่จัดไว้ สิ่งนี้เองที่เราอาจกล่าวได้ว่า เป็นจุดกำเนิดขององค์กรแบบโรงงาน (พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง, 2547 : 633)

ในช่วงปลายทศวรรษที่สิบเจ็ด ได้เกิดการขยายตัวของความนิยมสิ่งทอที่ทำจากใยฝ้ายขัดมัน หรือที่เราเรียกว่า ชินซ์ (Chintz) ในประเทศแถบยุโรป ในช่วงแรก ผ้าชนิดดังกล่าวถูกนำมาใช้เป็นผ้าปูโต๊ะและเตียง แต่ต่อมาผ้าชนิดนี้ได้ถูกนำมาสวมใส่เป็นเครื่องนุ่งห่ม การค้าสินค้าประเภทฝ้ายระหว่างยุโรป กับประเทศในเอเชีย นั้น นับว่ามีความรุ่งเรืองมาก โดยเฉพาะในประเทศอังกฤษที่รัฐบาลถึงขนาดต้องออกกฎหมายห้ามนำเข้าผ้าบางชนิด เพื่อปกป้องอุตสาหกรรมขนสัตว์ในประเทศ แต่เรายังสามารถพบเห็นการลักลอบนำเข้าผ้าฝ้ายจากอินเดียได้ในช่วงเวลานั้น (พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง, 2547 : 634)

เมื่อพูดถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในช่วงศตวรรษที่สิบเจ็ด เราคงไม่สามารถหลงลืมที่จะกล่าวถึงการปฏิวัติอุตสาหกรรมในช่วงเวลานั้นไปได้ เนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมนี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากความพยายามในการพัฒนาอุตสาหกรรมด้านสิ่งทอโดยตรง และในยุคทุนนิยม สิ่งทอเป็นอุตสาหกรรมหลักของประเทศอังกฤษ โดยเฉพาะฝ้ายขนแกะ (Wool) ซึ่งประเทศอังกฤษได้เปลี่ยนจากประเทศเพาะปลูกมาสู่การเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะแกะ เพื่อใช้ในอุตสาหกรรมสิ่งทอ ฝ้ายขนสัตว์ของประเทศอังกฤษเป็นสินค้าส่งออกทั่วโลก

ในศตวรรษที่สิบแปด เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการบริโภค ชาวอังกฤษในช่วงนั้น นิยมชมชอบการจับจ่ายใช้สอย และพวกเขาเหล่านี้เริ่มมีความรู้สึกว่าจะเข้าไปอยู่ในกระแสของแฟชั่น โดยในช่วงนั้นได้เกิดความต้องการในการบริโภคผ้าฝ้ายราคาถูกจากอินเดีย ไม่ว่าจะเป็นผ้าคาลิโก (Calico) หรือผ้าฝ้ายพิมพ์ลายหลากสี หรือที่หญิงชาวอังกฤษหลายคนยอมจ่ายเงินในราคาสูง เพื่อซื้อผ้าลินิน (Muslin) ผ้าฝ้ายนำเข้าสีขาวครีม ที่ทอแบบง่าย ๆ ไม่เพียงแต่เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มเท่านั้น เครื่องตกแต่งบ้านและศิลปวัตถุ ก็ถูกซื้อขายในระดับราคาที่สูงอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน คำถามก็คือ สิ่งใดที่ทำให้เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงการบริโภคขึ้นในช่วงนั้น คำตอบต่อคำถามข้อนี้มีหลายส่วน โดยผู้วิจัยมีความเห็นว่าสามารถอธิบายได้เป็นกระบวนการดังนี้ กล่าวคือ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการผลิต ทำให้ประชาชนผู้ใช้แรงงานได้รับเงินค่าจ้างในอัตราที่สูงขึ้น สิ่งนี้ส่งผลให้คนเหล่านั้นรู้สึกว่า พวกเขามีความสามารถ ในการที่จะหาเงินสดมาจับจ่ายซื้อสินค้า โดยเฉพาะสินค้าเหล่านั้นได้ อะไรที่เราไม่มี เราก็ออยากมี อะไรที่เราเห็นคนอื่นมี เราก็ออยากมีตาม เพื่อที่เราจะได้มีสถานะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นสมาชิกของกลุ่มคนหมู่มาก สิ่งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า เมื่อประชาชนมีฐานะดีขึ้น กระแสแฟชั่นเป็นสิ่งที่ตอบสนองความลำบากจากการทำงาน ตรงกับลักษณะของกระแสความนิยม หรือกระแสแฟชั่น หรืออีกนัยหนึ่ง สังคมในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นตัวนำพาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในการบริโภคของคนในสังคม เพราะการปฏิบัติอุตสาหกรรมส่งผลให้คนในระดับล่างมีรายได้เพียงพอที่จะจับจ่ายใช้สอย และเกิดจากความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์โดยใช้การแต่งกาย ไล่ตามกระแสแฟชั่น นอกจากปัจจัยดังกล่าวแล้ว ในช่วงเวลานั้น ยังได้เกิดการเจริญเชิงรุกของอุตสาหกรรมขายปลีก ประชากรที่อาศัยอยู่ไม่ว่าจะในเมืองใหญ่อย่างลอนดอน หรือที่ห่างออกมา รู้สึกว่าการจับจ่ายใช้สอยทำได้สะดวกขึ้น นอกจากนี้ กลุ่มพ่อค้าในช่วงนั้น ยังได้กระตุ้นความต้องการบริโภคด้วยเสียงเห็นถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับ การไล่ล่าตามแฟชั่นนี้ เป็นเหมือนตัวเร่งให้การปฏิบัติอุตสาหกรรมดำเนินไปได้อย่างรวดเร็ว และนำไปสู่สังคมบริโภคนิยมตามมา (Smith อ้างถึงใน พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง : 713)

สงครามโลกครั้งที่ 1 ได้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 17 เมษายน ปี 1917 และยุติลงในวันที่ 11 พฤศจิกายน ปี 1918 อิทธิพลของสงครามโลก สร้างการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนที่สุดคือ ในด้านแฟชั่นการแต่งกายและเครื่องนุ่งห่มของผู้หญิงที่เน้นการออกแบบให้มีความสะดวกสบายและเหมาะสมกับการทำงานมากขึ้น เนื่องจากในช่วงเวลานั้นผู้หญิงต้องไปทำงานในเมืองแทนผู้ชายมากขึ้น ลักษณะการแต่งกาย มีลักษณะที่เน้นความกระชับกระเฉง เช่นประโปรงที่ค่อนข้างสั้น สูงกว่าข้อเท้าหลายเซนติเมตรและปลายประโปรงมีลักษณะค่อนข้างกว้าง ไม่เน้นลักษณะกระโปรงที่เข้ารูปอย่างที่เดิมาแล้ว นอกจากนี้เรายังเห็นการออกแบบที่ได้รับอิทธิพลมาจากเครื่องแบบของทหาร โดยเฉพาะวิธีการในการตัดเย็บแจ็กเก็ตและโค้ตบางแบบ นอกจากนี้ เสื้อผ้าที่ถูกตัดเย็บขึ้นเพื่อให้ทหารได้สวมใส่จริงในระหว่างออกรบ ก็ได้ถูกนำมาผลิตเพื่อสวมใส่ในท้องตลาด ในช่วงเวลานั้น

ร้านค้าที่ขายสินค้าจากสงคราม ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก รูปแบบเสื้อผ้าหลังสงครามที่ถือกำเนิดขึ้นอีกอย่างคือ โค้ตสนามเพลาะ (Trench Coat) เป็นโค้ตกันน้ำทำจากผ้าฝ้ายสองเส้น

สรุปอังกฤษเป็นผู้นำแฟชั่นของยุคทุนนิยมซึ่งลักษณะแฟชั่นเป็นรูปแบบของนักธุรกิจ โดยเฉพาะของผู้ชาย และเป็นยุคการแต่งกายที่เรียกว่าผู้ดีอังกฤษ

แฟชั่นในสังคมยุคบริโภคนิยม

อิทธิพลของสงคราม และการทำการค้ากับต่างประเทศเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงกับอุตสาหกรรมแฟชั่น โดยเฉพาะที่ประเทศสหรัฐอเมริกา การเติบโตของสังคม และเศรษฐกิจที่เกิดการจ้างงานทำให้ประชาชนระดับล่างมีรายได้เพิ่มขึ้น

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ประเทศอเมริกาได้ก้าวเข้าสู่ผู้นำทางเศรษฐกิจและการเมือง การพัฒนาประเทศในทุกด้าน ทำให้ประเทศอเมริกกลายเป็นประเทศเจ้าหนึ่งของเกือบทุกประเทศในยุโรป และเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อเมริกาได้กลายเป็นผู้ชนะสงคราม สามารถเป็นผู้นำการค้าทั่วโลก ผู้ครองความร่ำรวยและมีอิทธิพลสูงสุด

เมื่อมาถึงช่วงปี 1930 ที่ประเทศตะวันตกรวมถึงสหรัฐฯ ตกอยู่ในภาวะที่เรียกว่าข้าวยากหมากแพง กล่าวคือ เมื่อความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจในช่วงปี 1920 ต้องยุติลง โดยเฉพาะช่วงหลังปี 1927 ที่ปัญหาทางเศรษฐกิจเริ่มก่อตัวขึ้นอย่างชัดเจน แต่ตลาดหุ้นยังคงเติบโตอย่างต่อเนื่องจนเมื่อสองปีหลังจากนั้น คือเมื่อปี 1929 ตลาดหุ้นสหรัฐฯ ก็ได้ล่มลง ธุรกิจล้มละลายเป็นจำนวนมาก ในช่วงเวลานั้นเองที่ประเทศในยุโรปและสหรัฐฯ ได้เข้าสู่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างแท้จริง (Statt, 1997 : 50)

อเมริกาโดยประธานาธิบดีวูดโรว์ วิลสัน (Woodrow Wilson) ได้แก้ปัญหาโดยการใช้นโยบายขาดดุล และสนับสนุนให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยได้รับความร่วมมือจากนักอุตสาหกรรม คือ Henry Ford ซึ่งเกิดแฟชั่นยุค Fordism คือการเพิ่มค่าแรงให้กับคนงานซึ่งเป็นผู้ผลิต เพื่อให้ผู้ผลิตมีโอกาสได้เป็นผู้บริโภค อเมริกาจึงเป็นผู้นำแฟชั่นในยุคบริโภคนิยม โดยส่งเสริมให้ผู้ใช้แรงงานมีโอกาสเป็นผู้บริโภคเพื่อการผลิตให้สูงขึ้น และได้ขยายการผลิตเพื่อตอบสนองผู้บริโภคในทุกระดับ

ในอุตสาหกรรมแฟชั่นนับว่าเป็นยุคที่เทคโนโลยีสมัยใหม่มีบทบาทอย่างมาก เพราะนอกจากเรื่องของเส้นใยสังเคราะห์ซึ่งเป็นเส้นใยวิทยาศาสตร์แล้ว ในช่วงเวลาดังกล่าวยังได้มีการพัฒนาส่วนประกอบอื่น ๆ ที่ใช้ทำเสื้อผ้าขึ้นมาอีกด้วย ตัวอย่างเช่น เรื่องของสิ่งที่ใช้ยึดส่วนต่างๆ ของเสื้อผ้าเข้าไว้ด้วยกัน เช่นกระดุม ซิป ฯ จึงเกิดการจ้างแรงงานมากขึ้นในอุตสาหกรรมส่วนประกอบของเสื้อผ้าด้วย และในอุตสาหกรรมอื่นก็มีการจ้างงานเพิ่มขึ้น ทั้งแรงงานที่เป็นผู้หญิงและผู้ชาย

สังคมอเมริกันก็เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้น แม้กระทั่งผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว ซึ่งมองตัวเองว่ามีหน้าที่เป็นภรรยาและมารดา ต่างก็ตะเกียกตะกายที่จะออกมาทำงานนอกบ้านในลักษณะ Full time และ Part time ภาคธุรกิจเองก็ตอบรับ เราจึงได้เห็นการเกิดการว่าจ้างให้ผู้หญิงทำงานมากขึ้น โดยเฉพาะงานพิมพ์ดีด งานในโรงงาน งานขายของ แม้กระทั่งงานซ่อมรถยนต์และพนักงานประจำลิฟต์ การเปลี่ยนแปลงทางการแต่งกายทั้งหมดในเวลานั้น ล้วนเกิดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบในการดำเนินชีวิตที่พวกเขาต้องออกจากบ้านมาทำงาน โดยเห็นได้อย่างชัดเจนจากการออกแบบ ทั้งกระโปรงที่สั้นขึ้น เบลาส์เชิ้ตสตรีแบบผู้ชาย ที่ล้วนเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ การที่ผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็น การเล่นกีฬา ตั้งแต่ว่ายน้ำ จนไปถึงการเล่นเลื้อนหิมะ ล้วนมีส่วนช่วยปรับปรุงรูปแบบเสื้อผ้าที่เห็นกันอยู่ในขณะนั้น (Smith, 1985 : 53)

สังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงออกมาทำงานนอกบ้านมากขึ้น ได้ส่งผลต่อรูปแบบการบริโภคในช่วงเวลานั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เจกซันในอดีตที่เกิดขึ้น คือเมื่อคนเหล่านั้นได้รับค่าตอบแทนในการทำงาน สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาก็คือความรู้สึกถึงความสามารถในการจับจ่ายใช้สอย การเกิดการเพิ่มขึ้นของการจ้างงานและแรงงานในสังคม อันนำมาสู่อำนาจในการบริโภคนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ ที่ทำให้สังคมในขณะนั้น มีลักษณะคล้ายสังคมบริโภคนิยม ที่คนในสังคมได้รับความรื่นรมย์จากการได้เสพวัตถุ สิ่งนี้ได้ส่งผลให้ผู้คนวิ่งตามการบริโภคอย่างไม่หยุดหย่อน การจ้างงานที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ล้วนมีผลมาจากการขยายตัวของอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมรถยนต์ในประเทศสหรัฐอเมริกาในขณะนั้น บทบาทของรถยนต์ในสังคมชาวอเมริกันมีความชัดเจนมากขึ้น ปี1900 ที่รถยนต์จัดว่าเป็นเครื่องเล่นของผู้มีอันจะกิน ในจุดนี้ผู้วิจัยเห็นว่า คนรวยในสังคมสมัยนั้น ใช้รถยนต์เป็นเครื่องบ่งบอกถึงฐานะ จุดนี้เองหากเรามองให้ลึกลงไป เราพบว่า การบริโภคสินค้ารถยนต์ของคนในสมัยนั้น มีลักษณะของการบริโภคสัญชาตญาณ กล่าวคือ ไม่ได้ซื้อรถเพื่อต้องการความสะดวกสบายในการเดินทางแต่เพียงอย่างเดียว แต่ซื้อรถเพื่อต้องการที่จะแสดงความแตกต่าง เพราะรถยนต์ซึ่งมีราคาแพงมากในขณะนั้นเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของผู้ซื้อออกมาให้สังคมได้เห็น (Statt, 1997 : 55)

หลังจากนั้นไม่นานเราทุกคนต่างก็ได้เห็นถึงการขยายตัวของอุตสาหกรรมรถยนต์ที่ส่งผลให้เกิดการจ้างงาน และนำไปสู่อำนาจในการจับจ่ายใช้สอยของคน กล่าวคือ ในปี 1908 เฮนรี ฟอร์ด (Henry Ford) ได้ทำรถยนต์รุ่น T ออกมาจำหน่ายในราคาที่เหมาะสมกับคนระดับแรงงาน ต่อมาในปี 1913 ระบบการประกอบชิ้นส่วนรถที่คิดค้นโดยฟอร์ด (Moving Assembly Line) ได้ถูกนำมาใช้กับการผลิตรถของเขา รูปแบบการผลิตที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนนี้ ทำให้เกิดการขยายตัวอย่างมากในอุตสาหกรรมรถยนต์ แนวคิดของฟอร์ดในช่วงนั้นคือ เขายินดีที่จะให้ค่าจ้างกับพนักงานของเขามากเป็นสองเท่าของที่โรงงานคู่แข่งให้ เนื่องด้วยเขามีความต้องการที่จะให้พนักงานของเขาทุกคน มีความสุขในการทำงาน และสิ่งนี้เองที่เขาคิดว่า จะนำมาซึ่งความตั้งใจ

และความเสียหายในการทำงานอย่างเต็มความสามารถของพนักงานทุกคน แต่ไม่เพียงเท่านั้น พอร์ดยังมีความคิดว่า การที่เขายินดีที่จะให้ค่าจ้างกับกลุ่มผู้ใช้แรงงานในอัตราสูงนี้ จะส่งผลดี ย้อนกลับสู่ธุรกิจของเขา กล่าวคือ เขาพบว่า แรงงานของเขาไม่เพียงมีบทบาทเป็นผู้ผลิตในสังคม หากแต่ยังทำหน้าที่เป็นผู้บริโภคด้วย (พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง, 254 : 715)

เมื่ออุตสาหกรรมรถยนต์ในขณะนั้นมีขนาดใหญ่ และขยายตัวอย่างต่อเนื่อง การให้ค่าจ้าง ที่สูงกับแรงงานของเขา ก็เปรียบเหมือนกับ การทำให้ผู้บริโภคในสังคมจำนวนมาก มีรายได้ มีความสามารถในการซื้อสินค้ามากขึ้น ในที่สุดแล้ว ก็เปรียบเหมือนกับการให้อำนาจกับผู้บริโภค ซึ่งก็อาจจะกลายมาเป็นลูกค้าในธุรกิจรถยนต์ของเขา เขากล่าวว่า “หากคุณตัดค่าจ้างที่คุณจ่าย ให้กับลูกจ้าง ก็เหมือนคุณกำลังลดจำนวนลูกค้าของคุณลง” เพียงไม่นานหลังจากการเปิดตัว รถยนต์รุ่นดังกล่าวของพอร์ดในท้องตลาด เราได้เห็นถึงการตื่นตัวของชาวอเมริกันต่อสินค้าชนิดนี้ โดยรถยนต์พอร์ดรุ่น T นี้ทำยอดขายได้มากกว่า สี่ล้านคัน ภายในเวลาไม่กี่ปี (Statt, 1997 : 55)

แนวคิดของพอร์ดต่อประเด็นเรื่องค่าจ้างนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้เกิด วัฒนธรรมบริโภคนิยมขึ้นในสังคมอเมริกันตอนนั้น อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีแนวคิดว่าการที่ประชาชนมีความสามารถในการหาเงินมาจับจ่ายซื้อสินค้าบริโภคนั้น ไม่ได้เป็นเพียงปัจจัยเดียว ที่ส่งผลให้เกิด การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการบริโภค เพราะผู้วิจัยมองว่าการที่คนเรามีทรัพย์สินอยู่มาก ไม่ได้ เป็นสิ่งยืนยันถึงอัตราการใช้จ่ายที่จะต้องมากขึ้นในประชาชนทุกคนตามไปด้วย หากแต่มีปัจจัยอีก หลายอย่าง ที่ส่งผลให้ผู้บริโภครู้สึกดีที่ได้ซื้อสินค้ามาไว้เป็นของตน และหนึ่งในปัจจัยเหล่านั้น ผู้วิจัยคิดว่าเป็นระบบแพชั่น

ดังที่ได้กล่าวมาในส่วนก่อนหน้านี้ ว่าเรามักไม่ค่อยสังเกตเห็นว่าระบบแพชั่นเป็น เครื่องมือหนึ่งในการให้ความหมายทางวัฒนธรรมกับสินค้าบริโภค เมื่อคนคนหนึ่งบริโภคสินค้า ใด ๆ จุดมุ่งหมายในการบริโภคของเขาอันหนึ่ง อาจเป็นการอาศัยสินค้านั้น ๆ เพื่อสะท้อนความ เป็นตัวเองของผู้ที่บริโภคออกมาให้สังคมรับรู้ กระบวนการดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า อาจเกิดขึ้น ทั้งโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ แต่อย่างไรก็ดีระบบแพชั่นมีบทบาทในการสร้างความหมายทาง วัฒนธรรมให้กับสินค้านั้น ๆ การทำหน้าที่ให้ความหมายดังกล่าวของระบบแพชั่นนี้ มี กระบวนการที่ค่อนข้างซับซ้อน กล่าวคือ ระบบแพชั่นได้นำเสนอความหมายทางวัฒนธรรม โดย ใช้ผู้นำเป็นผู้สร้างความหมาย ผู้นำในที่นี้อาจจะเป็นปัจเจกชนที่มีชื่อเสียง เป็นนางงาม ชายงาม มี ชาติกำเนิด เป็นผู้ประสบผลสำเร็จ และต้องได้รับการยอมรับนับถือจากสังคม ปัจเจกชนหรือ กลุ่มคนเหล่านี้คือแหล่งของความหมายของกลุ่มคนที่เป็นผู้ตาม ซึ่งที่นี้ก็คือ ผู้บริโภคที่ติดตาม แพชั่น (สิริพร สมบูรณ์บุรณะ, 2545 : 71)

ระหว่างศตวรรษที่สิบเก้าและศตวรรษที่ยี่สิบเป็นช่วงที่ระบบสื่อสิ่งพิมพ์และภาพยนตร์ได้ เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วจึง เป็นช่วงเวลาหนึ่งที่ระบบแพชั่นสื่อสำเร็จรูปได้เข้ามามีบทบาทอย่างยิ่ง ต่อรูปแบบการบริโภคของประชาชน อย่างไรก็ตาม เราต้องยอมรับว่า ระบบแพชั่นสำเร็จรูปดังกล่าว

นี้ ไม่ได้ส่งอิทธิพลต่อรูปแบบการบริโภคด้วยตัวเองแต่เพียงสิ่งเดียว หากแต่ต้องอาศัยสิ่งที่เราเรียกว่า "สื่อ" (Media) เข้ามาเป็นตัวช่วย ในยุคสมัยดังกล่าว หญิงชาวอเมริกันที่มีฐานะปานกลาง และอาศัยอยู่ในแถบชานเมือง สามารถติดตามสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม โดยในที่นี้ หมายถึง กระแสความนิยมในการแต่งตัวของคนในเมือง ที่ใช้ชีวิตอย่างหรูหรา และได้ชื่อว่าเป็นผู้นำในการสร้างกระแส หรือมีรูปแบบในการดำเนินชีวิต ที่เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม อย่างเช่น ดารา ภาพยนตร์ นักการเมือง และนักกีฬา ผ่านทางการอ่านหนังสือพิมพ์ ไม่เพียงเท่านั้น นิตยสารทั้งที่เป็นนิตยสารแฟชั่นโดยตรง หรือที่เป็นนิตยสารสตรี ก็มีให้เลือกบริโภคอย่างมากมายในสมัยนั้น การลงภาพพิมพ์ ภาพถ่าย และภาพวาด รวมถึงเรื่องราวล่าสุดที่เกิดขึ้นในวงสังคม เป็นสิ่งที่นิตยสารอย่าง Vogue นำเสนอให้กับผู้อ่าน นอกจากนี้ ข้อเสนอเทศทางแฟชั่น รวมถึงคำบรรยายเรื่องราวของงานเดินร่าและงานแต่งงานที่เจ้าสาวแต่งกายอย่างสวยงามที่สุด ล้วนส่งผลให้ผู้หญิงพากันตื่นตัวเรื่องแฟชั่นกัน ไปด้วยไปทั่วประเทศ ผู้วิจัยเห็นว่า การที่สังคมอเมริกันในสมัยนั้นมีความเป็นบริโภคนิยมนี้ นับว่ามีความเป็นจริงอยู่มาก โดยเริ่มจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมที่นำไปสู่การเพิ่มขึ้นของความสามารถในการใช้จ่ายของประชาชน กับกระแสแฟชั่นที่ถูกนำเสนอผ่านทางสื่อต่างๆ (พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง, 2547: 715)

สรุปได้ว่าอเมริกาเป็นประเทศที่กระตุ้นให้เกิดกระแสบริโภคนิยม โดยเฉพาะแฟชั่นในยุคที่แรงงานของประเทศมีฐานะเป็นชนชั้นกลาง เนื่องจากแนวคิดของ Fordism แฟชั่นการแต่งกายจึงเป็นแฟชั่นของคนสามัญ เป็นแฟชั่นชนชั้นกลาง นิยมแต่งกายแบบอิสระ ง่ายและสะดวก เช่น กางเกงยีนส์ เสื้อยืด เสื้อเชิ้ต ซึ่งปัจจุบันเป็นแฟชั่นที่แพร่หลายไปทั่วโลก ในรูปแบบ Sport หรือ Casual Wear

แฟชั่นในยุคโลกาภิวัตน์

สังคมบริโภคนิยมในศตวรรษที่ 19 ก่อให้เกิดวัฒนธรรมในการบริโภคแบบใหม่ คือการบริโภค "สัญลักษณ์" ของสินค้า ซึ่งเริ่มมีเค้าร่างปรากฏให้เห็นประมาณ ปี 1900 แฟชั่นการแต่งกายได้แข่งขันกันพัฒนาทั้งฝรั่งเศส อังกฤษ และอเมริกา ในรูปแบบที่แตกต่างกัน โดยฝรั่งเศสเป็นผู้นำแฟชั่นสตรี อังกฤษเป็นผู้นำแฟชั่นบุรุษ และอเมริกาเป็นผู้ตามแฟชั่นเสื้อผ้าสำเร็จรูป โดยชนชั้นกลางทั่วโลกเริ่มสนใจที่จะลอกเลียนแบบหรือติดตามการแต่งกายจากประเทศที่เจริญกว่า โดยประเทศฝรั่งเศสตั้งต้นเป็นผู้กำหนดแนวทางแฟชั่น โลก และรัฐบาลได้ให้งบประมาณและความสำคัญในการพัฒนาความเป็นผู้นำทางแฟชั่นเป็นอย่างสูง โดยเป็นผู้จัดประกายการเปลี่ยนแปลงการแต่งกาย และเผยแพร่ให้ประเทศอื่นๆ ทั่วโลกเลียนแบบ ด้วยการขายลิขสิทธิ์การผลิต แบบอย่าง วัตถุประสงค์ สินค้าทุนและเทคโนโลยีทุกแบบ โดยกำหนดสัญลักษณ์ของสินค้าเป็นชื่อหรือตราสินค้า (Brand) หรือรูปสัญลักษณ์อื่นๆ ให้สร้างการตลาดเพื่อปลูกกระแสบริโภคนิยมปัจจุบัน ประชาชนผู้มีรายได้เพียงพอนิยมซื้อสินค้าที่แบรนด์ มีใช้เพื่อความจำเป็นหรือมองเพียงว่าสินค้า

และบริการนั้นๆ เป็นปัจจัยสี่ หากแต่เป็นการบริโภคเพื่อความโก้หรูและแสดงถึงรสนิยม และแม้แต่ประชาชนกลุ่มที่มีรายได้น้อยบางกลุ่มก็พยายามเลือกซื้อสินค้าที่เลียนแบบสินค้าแบรนด์ดัง เพื่อตอบสนองความต้องการที่จะเป็นผู้ที่ได้รับความยกย่องจากสังคมว่าเป็นผู้มีรสนิยม

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้สงบลง บรรยากาศทางสังคมในสหรัฐอเมริกาได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก โดยสามารถเห็นการเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจนมากกว่าทวีปอื่นไม่ว่าจะเป็นผลที่ทุกคนได้รับจากสงคราม รวมถึงบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมของผู้หญิง ซึ่งก่อให้เกิดการปฏิวัติทางวัฒนธรรมและระบบค่านิยม บรรดานักเขียนในสมัยนั้น ต่างพากันพูดถึงสิ่งที่เกิดขึ้นผ่านทางผลงานของพวกเขา เรื่องมาตรฐานทางพฤติกรรมของสตรีที่เปลี่ยนแปลงไป

พอถึงช่วงปี 1920 การกำเนิดของกลุ่มผู้หญิงสมัยใหม่ หรือหญิงสาวที่ไม่ยึดติดกับประเพณีเดิม ทำให้ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไป รวมถึงการแต่งกาย สิ่งเหล่านี้ทั้งหมด เหมือนเป็นสิ่งที่ทำให้คนรุ่นใหม่เป็นอิสระจากรูปแบบในการดำเนินชีวิตในอดีตและพร้อมที่จะแต่งกายตามกระแสนิยม

เชิงสัญญา (พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง, 2547 : 717)

ในช่วงปี 1920 เราได้เห็นถึงรูปแบบการแต่งกายที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะกับผู้หญิง รูปแบบกระโปรงที่สั้นขึ้น จนเผยให้เห็นช่วงขา หรือทรงผมที่สั้นกุดกับถุงเท้ายาวสีสันสดใส เป็นสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์แฟชั่นโลก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ ไม่เว้นแม้กระทั่งการนำเอารูปแบบการตัดเย็บกางเกงแบบผู้ชายมาใช้ สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นเรื่องธรรมดาที่ยอมรับได้ และเกิดขึ้นควบคู่ไปกับรูปแบบการดำเนินชีวิตด้านอื่น ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป อีกสิ่งหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่ออย่างชัดเจน ต่อรูปแบบในการดำเนินชีวิตของคนในยุคนี้ คืออุตสาหกรรมบันเทิง โดยเฉพาะภาพยนตร์ ในช่วงเวลานั้น ภาพยนตร์ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของคนในสมัยนั้น ภาพยนตร์ส่งอิทธิพลให้เกิดการแพร่กระจายของรสนิยมคนเมือง ไปสู่แถบชนบท ในระยะแรกภาพยนตร์ที่ฉายนั้นยังไม่มีเสียง หรือที่เราเรียกกันว่าภาพยนตร์เงียบ ต่อมาเมื่อกระแสแฟชั่นมีการใส่เสียงเข้าไปในภาพยนตร์นั้นทำให้ภาพยนตร์มีอิทธิพลและได้รับความนิยมอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนได้เพิ่มทวีขึ้นโดยเป็นการแต่งกายตามผู้นำในสื่อต่างๆ และอิทธิพลของภาพยนตร์ที่มีต่อแฟชั่นการแต่งกาย (Smith, 1985 : 80)

เมื่อแฟชั่นทำหน้าที่ในการให้ความหมายทางวัฒนธรรมของสินค้าบริโภคผ่านทา “ผู้นำ” โดยอาศัยสื่อ (Media) แฟชั่นที่ปรากฏในภาพยนตร์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการแต่งกาย ความประพฤติและการดำเนินชีวิต ล้วนส่งผลให้เกิดกระแสบริโภคนิยมในหมู่ประชาชนทั้งสิ้น จากการศึกษา ดาราภาพยนตร์ในขณะนั้นกลายเป็นผู้ก้าวนำแฟชั่น รูคอล์ฟ วาเลนติโน กลายเป็นชายในฝันของผู้หญิงทั่วประเทศ บรรดาผู้ชายก็เลียนแบบทรงผมที่ใส่น้ำมันวาววับ กับรองเท้าขัดมัน ทำให้ความต้องการบริโภคของสินค้าและยอดขายของสินค้าเหล่านี้พุ่งสูงขึ้น ในที่นี้ ภาพยนตร์ทำหน้าที่เป็นสื่อ ในการนำเสนอความหมายทางวัฒนธรรม อันได้แก่ความหล่อเหลากับบุคลิกที่เป็นที่ปรารถนาของตัวดาราดาราภาพยนตร์และตัวภาพยนตร์เองที่เสมือนเป็นผู้นำ ไปสู่ผู้บริโภค ส่วนฝ่ายหญิง

เป็นดาราสาวคือ โจน ครอว์ฟอร์ด เป็นดารานในช่วงนั้น ก็ได้สร้างกระแสความนิยม ผ่านทางการแสดงบทของสาวที่ใช้ชีวิตอย่างหรูหรา อันนำไปสู่ การลอกเลียนแบบการแต่งหน้า ทรงผม และเสื้อผ้า เรายังสามารถเห็นกระแสความต้องการบริโภคของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ไม่เว้นแม้แต่ในช่วงที่เข้าสู่ยุคเศรษฐกิจตกต่ำ ผู้หญิงในยุคนั้นก็ยังคงมีความต้องการที่จะแต่งตัวเลียนแบบนักแสดงที่ตนประทับใจ โดยไม่สนใจความขัดสนทางเศรษฐกิจที่กำลังก่อตัวขึ้นในสังคมสหรัฐฯ โดยบรรดาผู้หญิงทั้งในจอและในชีวิตจริง ต่างก็แต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่หรูหรา และแต่งบ้านเรือนกันอย่างโอ่อ่า(Mueller อ้างถึงใน พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง, 2547 : 720) เพื่อสร้างสัญญาให้กับตนเอง

การแข่งขันกีฬาในช่วงนั้นก็เป็อีกสิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่ออุตสาหกรรมแฟชั่นเครื่องแต่งกาย ความนิยมในด้านกีฬาไม่ว่าจะเป็นเบสบอล ฟุตบอลมหาวิทยาลัยของชาวอเมริกัน หรือการชกมวย เทนนิส และกอล์ฟก็ได้รับความนิยมเช่นกัน สำหรับคนทั่วไปเมื่อการกีฬาเป็นที่แพร่หลาย ส่วนหนึ่งมาจากการที่สังคมมีความอยู่ดีกินดี คนจึงสามารถเข้าร่วมชมและเล่นได้ง่ายขึ้น จึงเกิดการพัฒนาเครื่องแต่งกายบางชนิดที่มีความพิเศษ อันเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการเล่นกีฬาบางชนิด เช่น เทนนิสและสกี และเสื้อผ้าที่ใช้ใส่เล่นกีฬาเฉพาะเหล่านี้ ก็ได้ถูกพัฒนามาเป็นสปอร์ตแวร์ (Sportwear) เพื่อเลียนแบบนักกีฬาที่ชื่นชอบ เป็นเครื่องนุ่งห่มที่ใช้สวมเพื่อพักผ่อนยามว่าง

สรุปได้ว่าหลังจากการได้ศึกษาถึงพัฒนาการของแฟชั่น กับกระแสบริโภคนิยม ที่เริ่มขึ้นตั้งแต่ยุค 1920 ถึงปัจจุบันคือ การพัฒนาหลาย ๆ ด้านและการอุบัติขึ้นของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้สามารถมองเห็นความต้องการในการบริโภคที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และวัฒนธรรมการบริโภคแบบใหม่ที่เกิดขึ้นคือ การบริโภค “สัญญา” ซึ่งเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการผลิตสินค้าที่มีตราสินค้าของตนเองมากยิ่งขึ้นเพื่อตอบสนองผู้บริโภคหลายๆ กลุ่ม และหลายๆ ประเทศ และสิ่งเหล่านี้ยิ่งปรากฏภาพชัดเจนขึ้นจนทำให้เกิดรูปแบบแฟชั่นโลกาภิวัตน์โดยอาศัยสื่อภาพยนตร์เป็นผู้สร้างกระแส ในปัจจุบันแฟชั่นเป็นสากลใช้เหมือนกันทั่วโลกจนทำให้เกิดการขยายรูปแบบการผลิตสินค้าเป็นแบบลูกโซ่กระจายไปยังประเทศใกล้เคียง หรือประเทศที่มีค่าจ้างแรงงานต่ำกว่า เพื่อลดต้นทุนสินค้าสนองผู้บริโภคที่เป็นชนชั้นกลางมากขึ้น

ความสำคัญของอุตสาหกรรมแฟชั่น

อุตสาหกรรมแฟชั่น โดยเฉพาะด้านสิ่งทอนับว่าเป็นอุตสาหกรรมหลักที่นำรายได้มหาศาลเข้าสู่ประเทศหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกาประเทศเดียว ที่ในปัจจุบันมีมูลค่ายอดสั่งซื้อสินค้าแฟชั่นนี้มากกว่า 2 แสนล้านดอลลาร์ต่อปี เราจึงอาจกล่าวได้ว่า อุตสาหกรรมแฟชั่นนี้ เป็นอุตสาหกรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดอุตสาหกรรมหนึ่งของโลก ประเทศที่พัฒนาแล้วเป็น

ผู้บริโภคเพิ่มขึ้นมากกว่าประเทศที่กำลังพัฒนา และประเทศกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนาเป็นผู้ส่งออกสินค้าแฟชั่นในลักษณะการผลิตสินค้าแบบลูกโซ่

สิ่งหนึ่งที่เราสามารถใช้ยืนยันถึงความสำคัญของอุตสาหกรรมแฟชั่น โดยเฉพาะอุตสาหกรรมสิ่งทอ ที่มีต่อระบบเศรษฐกิจโลกในฐานะของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ได้แก่ การมองถึงการส่งออกและนำเข้ารวมถึงส่วนแบ่งตลาดสิ่งทอของโลก ซึ่งจะทำให้เราได้มองเห็นถึงเม็ดเงินมหาศาลที่หมุนเวียนในธุรกิจ

ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศในทวีปยุโรปเป็นผู้นำเข้ามากกว่าส่งออก ประเทศทางเขตเอเชียเป็นประเทศผู้ส่งออกมากกว่านำเข้า

สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศที่มีศักยภาพในการแข่งขันสูงสุดในตลาดสิ่งทอโลก โดยมีมูลค่าการส่งออกและส่วนแบ่งการตลาดสูงสุด เป็นลำดับที่ 1 ตั้งแต่ปี 2537 ถึงปัจจุบัน คือจากมูลค่าการส่งออกเพียง 16,888 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ มีสัดส่วนเพียงร้อยละ 7.9 ในปี 2533 อยู่ลำดับที่ 4 รองจากฮ่องกง เยอรมัน และอิตาลี ซึ่งอยู่ลำดับที่ 1 2 และ 3 มูลค่าส่งออกเพิ่มขึ้นถึง 35,549 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ มีสัดส่วนถึงร้อยละ 13.1 ขึ้นเป็นลำดับที่ 1 ในปี 2537 สำหรับปี 2538 และปี 2539 ถึงแม้จะมีสัดส่วนลดลงเหลือเพียงร้อยละ 12.3 และ 11.7 แต่มูลค่าเพิ่มขึ้นจากปี 2537 คือมูลค่า 37,967 และ 37,146 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ตามลำดับ และยังคงรักษาสถานะเป็นผู้ส่งออกที่มีสัดส่วนลำดับ 1 อย่างไรก็ตามในปี 2540 สาธารณรัฐประชาชนจีนกลับมีมูลค่าส่งออกเพิ่มขึ้นถึง 45,631 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ โดยมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 13.7 เป็นลำดับที่ 1 ปี 2541 มูลค่าการส่งออกลดลงเหลือเพียง 42,865 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ลดลงร้อยละ 6 โดยมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 13 แต่ยังคงรักษาสถานะเป็นผู้ส่งออกลำดับที่ 1 อย่างเดิม โดยมีประเทศผู้ส่งออกที่มีสัดส่วนในปี 2541 รองลงมาได้แก่ ฮ่องกง อิตาลี เยอรมัน สหรัฐอเมริกา เกาหลีใต้ และไต้หวัน มีสัดส่วน 10.6 8.4 6.3 4.8 และ 4.3 เป็นลำดับที่ 2 3 4 5 6 และ 7 ตามลำดับ (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2544)

จากมูลค่าสิ่งทอของโลกในปี 2541 มูลค่า 330.6 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ สหรัฐอเมริกาเป็นแหล่งนำเข้าสินค้าสิ่งทอที่สำคัญของโลก มีมูลค่านำเข้าลำดับที่ 1 สัดส่วนประมาณร้อยละ 20 ของมูลค่าการนำเข้าสิ่งทอทั้งหมดของโลก และมีการนำเข้าเพิ่มขึ้นทุกปี ประเทศผู้นำเข้ารองจากสหรัฐอเมริกาได้แก่ เยอรมัน ฮ่องกง สหราชอาณาจักร และญี่ปุ่น โดยมีมูลค่านำเข้าปี 2541 มูลค่า 33,332, 27,781 20,286 และ 19,080 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ สัดส่วนร้อยละ 9.7 8.1 5.9 และ 5.6 เป็นลำดับที่ 2 3 4 และ 5 ตามลำดับ (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2544 : 14)

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบมูลค่าการนำเข้าสิ่งทอของประเทศต่างๆ ทั่วโลก

ลำดับ	ประเทศ	มูลค่าการนำเข้า (ล้านเหรียญสหรัฐฯ)					สัดส่วน		
		2533	2538	2539	2540	2541	2533	2540	2541
1	สหรัฐอเมริกา	33,707	51,808	54,019	62,760	69,182	15.0	18.4	20.2
2	เยอรมัน	32,279	37,029	36,539	32,881	33,332	14.4	9.6	9.7
3	ฮ่องกง	17,095	29,513	30,145	31,224	27,781	7.6	9.2	9.7
4	สหราชอาณาจักร	13,979	16,043	17,778	19,625	20,286	6.2	5.8	5.9
5	ญี่ปุ่น	12,843	24,743	25,747	22,534	19,080	5.7	6.6	5.6
6	ฝรั่งเศส	15,976	17,777	17,932	17,727	19,060	7.1	5.2	5.6
7	อิตาลี	8,713	11,039	11,181	11,718	12,464	3.9	3.4	3.6
8	จีน	5,292	10,914	11,914	12,267	11,082	2.4	3.6	3.2
9	เบลเยียม-ลักซ์	7,569	8,531	8,519	8,470	9,718	3.4	2.5	2.8
10	เนเธอร์แลนด์	8,383	8,514	8,873	9,722	8,179	3.7	2.9	2.4
11	แคนาดา	4,713	5,894	5,861	6,863	7,300	2.1	2.0	2.1
12	เม็กซิโก	1,565	3,680	4,615	6,140	7,185	0.7	1.8	2.1
13	สเปน	3,699	5,333	5,864	5,761	6,525	1.6	1.7	1.9
14	สวีเดน	5,286	5,705	5,448	4,927	5,097	2.4	1.4	1.5
15	ออสเตรเลีย	2,153	3,052	3,229	3,306	3,155	1.0	1.0	0.9
30	ไทย	na	1618*	1,479	1,493	1,300	na	0.4	0.4

ที่มา : WTO Annual Report 1999 * ศูนย์สถิติการพาณิชย์ กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์

อุตสาหกรรมแฟชั่นนับว่าเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญในการสร้างรายได้เข้าประเทศ ดังนั้นรัฐบาลในหลายประเทศ ต่างให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมนี้เป็นอย่างมาก โดยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รัฐบาลในแต่ละประเทศ ได้เข้ามามีบทบาทอย่างยิ่งในการปรับปรุงโครงสร้างของอุตสาหกรรมแฟชั่นโลก โดยรัฐบาลในหลายประเทศได้มีการออกนโยบาย ในการที่จะสร้างความเข้มแข็งในอุตสาหกรรมแฟชั่น โดยเฉพาะด้านสิ่งทอ อุตสาหกรรมแฟชั่นไม่เพียงจะทำรายได้เข้าประเทศได้มากแต่ยังเป็นอุตสาหกรรมหลักอย่างหนึ่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในประเทศได้มากอีกด้วย ส่งผลให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวพัฒนาตามไปด้วย ในประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลาย มักมีอุตสาหกรรมแฟชั่นเป็นตัวชูโรง ไม่ว่าจะเป็น อเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส และอิตาลี เป็นต้น (Tony Hines, 2001 : 12)

ตัวอย่างนโยบายที่รัฐบาลหลายประเทศมีต่ออุตสาหกรรมแฟชั่น ได้แก่

1. วางโครงสร้างของอุตสาหกรรมเสื้อผ้าและสิ่งทอใหม่
2. กระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวของอุตสาหกรรมผ่านแนวคิดด้านการจ้างผลิตในต่างประเทศ

รวมถึงการใช้ประโยชน์จากข้อตกลงทางการค้าต่าง ๆ

นอกจากการที่รัฐบาลในหลายประเทศ ได้ให้การสนับสนุน ทั้งในด้านของข้อกำหนด และเงินทุน แก่ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมดังกล่าวแล้ว รัฐบาลในหลายประเทศ ไม่ว่าจะเป็นได้หวันหรือญี่ปุ่น ยังได้มีแนวคิดที่จะยกระดับอุตสาหกรรมสิ่งทอภายในประเทศ ด้วยการออกกฎหมายเพื่อควบคุมการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตให้เกิดมาตรฐาน สินค้าที่ผลิตได้ จึงมีมูลค่าเพิ่มขึ้น ซึ่งหมายถึงรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นของอุตสาหกรรมต่อประเทศ (Tony Hines, 2001 : 19)

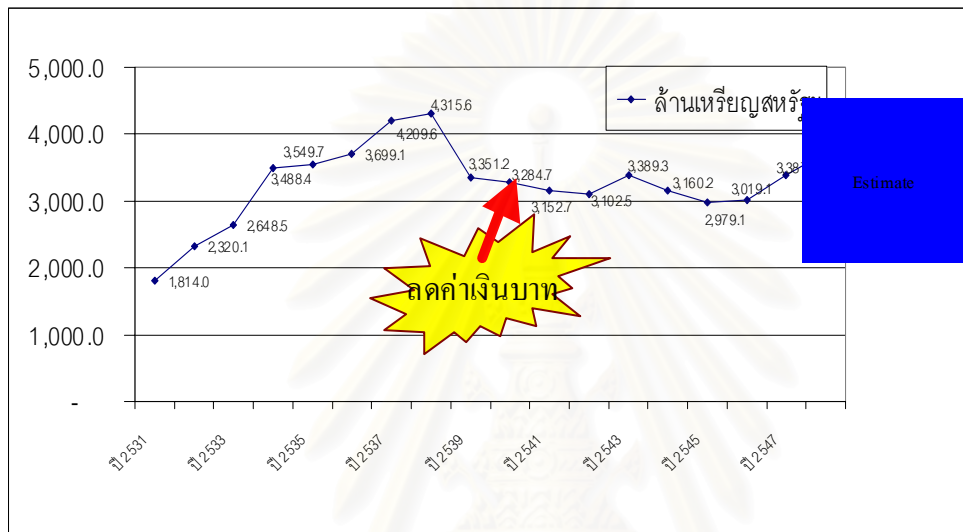
สำหรับประเทศไทยอุตสาหกรรมแฟชั่นกำลังยกระดับสู่สากล จากการเป็นผู้รับจ้างผลิตมาเป็นเจ้าของตราสินค้า เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม แต่การเป็นผู้นำแฟชั่นจะเกิดขึ้นได้เมื่อประเทศไทยปรับเปลี่ยนประเทศจากประเทศกำลังพัฒนาให้เป็นประเทศพัฒนา เพราะจะเลียนแบบผู้ที่มีความสามารถสูงกว่า ฉะนั้นแฟชั่นของประเทศไทยยังจะต้องเป็นความคุ้มค่าตามหลักของ Fordism

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

กระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะกับกลุ่มผลประโยชน์ : กรณีศึกษากรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น

มูลเหตุของการเกิดนโยบายสาธารณะ “โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น”

รูปที่ 4 สถานการณ์การลดค่าเงินบาท (กระทรวงอุตสาหกรรม : 12)

นโยบายสาธารณะโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นมีมูลเหตุจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและการลดค่าเงินบาทในปี 2540 ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ อุตสาหกรรมหลายประเภทประสบปัญหาอัตราการขายตัวลดลงรวมทั้งอุตสาหกรรมการผลิตสิ่งทอในปี 2539 – 2542 ก็มีอัตราการขายตัวลดลงด้วยเช่นกัน เนื่องมาจากปัญหาพื้นฐานทางด้านต้นทุนการผลิตโดยเฉพาะวัตถุดิบนำเข้ามีราคาสูงขึ้น ทั้งยังมีการแข่งขันกันอย่างสูงในอุตสาหกรรมเสื้อผ้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ ปัจจัยสำคัญอีกประการคือ ในต่างประเทศได้รับกดดันจากการเติบโตทางการส่งออกของประเทศจีนและประเทศอินเดีย และจะมีเขตการค้าเสรี (WTO) เกิดขึ้นในปี 2548 ประเทศไทยต้องลดข้อกีดกันทางการค้าที่ทำให้ได้เปรียบออกไป และจะทำให้มีการนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศมากขึ้น ปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อภาวะการผลิตของอุตสาหกรรมสิ่งทอทำให้มูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ลดลง และมูลค่าเพิ่มในการส่งออกก็ลดลงด้วย

ตารางที่ 2 ตารางแสดงภาวะการผลิตของอุตสาหกรรมสิ่งทอระหว่างปี 2539-2542

	ปริมาณ				อัตราการขยายตัว (ร้อยละ)		
	2539	2540	2541	2542	2540	2541	2542
เส้นใย(1,000 ตัน)	548.4	576.5	720.4	708.0	5.1	25	-1.7
เส้นใยฝ้าย	26.9	25.0	18.2	14.2	-7.1	-27.2	-22.0
เส้นใยสังเคราะห์	521.5	551.5	702.2	693.8	5.75	27.3	-1.2
เส้นด้าย (1,000 ตัน)	769.9	769.6	777.1	762.8	-0.04	1.0	-1.8
เส้นด้ายฝ้าย	317.0	297.4	267.2	268.5	-6.18	-10.2	0.5
เส้นด้ายใยสังเคราะห์	452.9	472.2	509.9	494.3	4.26	8.0	-3.1
ผ้าผืน (1,000 ตัน)	632.1	617.7	578.8	592.4	-2.28	-6.3	2.3
ผ้าทอ	418.6	411.3	383.9	392.6	-1.74	-6.7	2.3
ผ้าถัก	213.5	206.4	194.9	199.8	-3.33	-5.6	2.5
เครื่องนุ่งห่ม (1,000 ตัน)	431.4	4.8.8	374.3	387.9	-5.24	-8.4	3.6
ผ้าทอ	268.3	250.0	223.3	230.1	-6.82	-10.7	3.0
ผ้าถัก	163.1	158.8	151.0	157.8	-2.64	-4.9	4.5

ที่มา : กองอุตสาหกรรมสิ่งทอ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม

ภาวะการณีนีส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อผู้ประกอบการด้านการผลิตในอุตสาหกรรมสิ่งทอ ถึงกับบางรายต้องปิดกิจการไป รัฐบาลสมัยนาย ชวน หลีกภัย ตระหนักดีถึงปัญหานี้แต่ก็ยังไม่สามารถหาแนวทางช่วยเหลือได้ ดังนั้นผู้ประกอบการด้านการผลิตจึงรวมตัวกันขึ้นเป็นชมรม และทำการเสนอนโยบายเรียกร้องความช่วยเหลือจากรัฐบาล โดยผ่านกลไกอำนาจ 2 ทาง คือ กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ และสถาบันสิ่งทอ กระทรวงอุตสาหกรรม โดยชมรมแบรนด์เนม ได้ร่างสมุดปกขาวขึ้นมาเพื่อเสนอแนวคิดและการปฏิบัติงาน

กระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น

จากทฤษฎีนโยบายสาธารณะ สรุปได้ว่า การกำหนดนโยบายสาธารณะจะต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ โครงสร้างส่วนบนของระบบเศรษฐกิจ อุปสงค์ของนโยบายเศรษฐกิจ และ อุปทานของนโยบายเศรษฐกิจ ซึ่งนโยบายสาธารณะใดๆ ก็ตามจะถูกกำหนดโดยโครงสร้างส่วนบนของระบบเศรษฐกิจ อันรวมถึงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองไว้ด้วย ซึ่งมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมของประชาชน อย่างเช่น โครงสร้างอำนาจทางการเมืองของประเทศไทยเป็นระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นประชาชนย่อมมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะด้วย ส่วนอุปสงค์ของนโยบายเศรษฐกิจก็คือความต้องการของประชาชน ซึ่งอาจเป็นราษฎรธรรมดา หรือกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถเรียกร้องนโยบายได้โดยตรง หรือเรียกร้องผ่านรัฐสภา

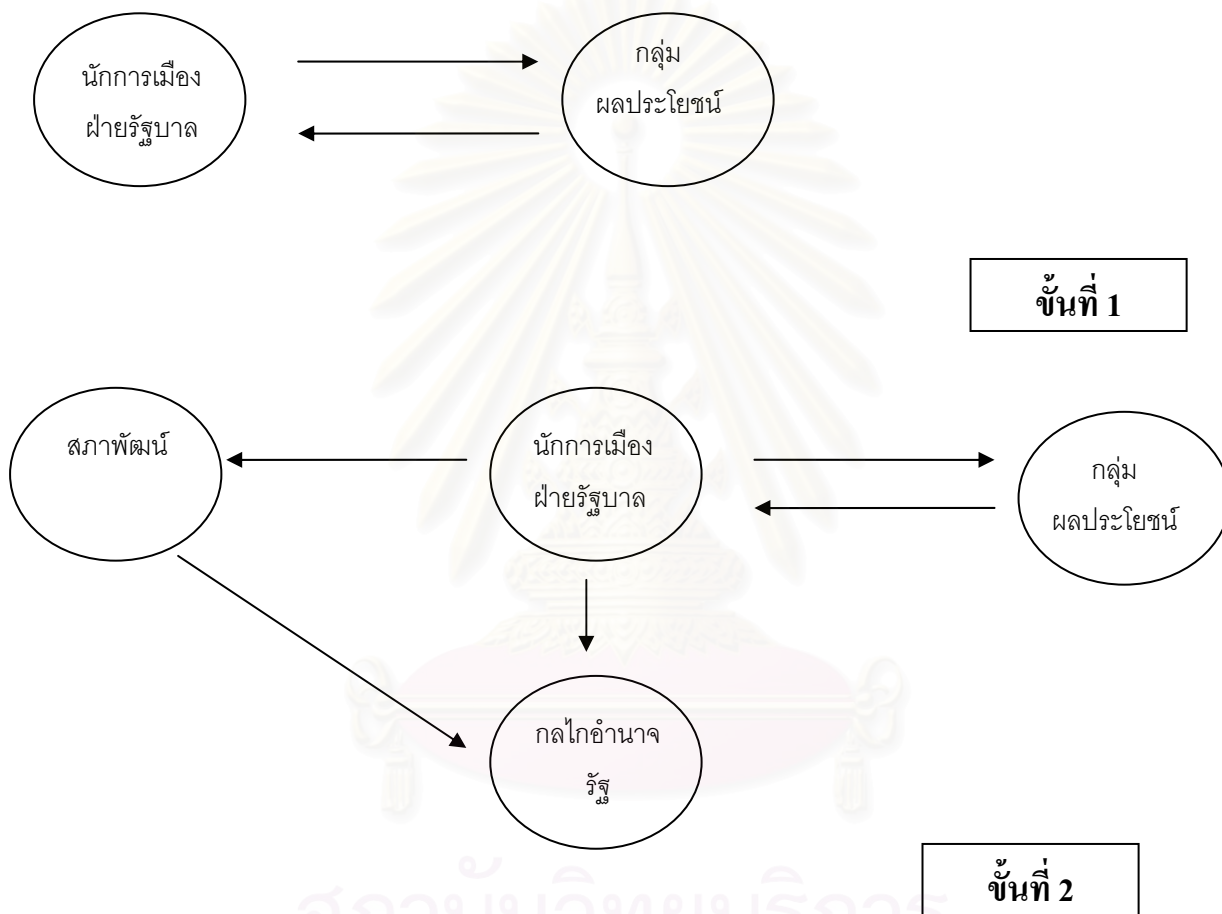
องค์ประกอบสุดท้าย คือ อุปทานของระบบเศรษฐกิจ ซึ่งผู้ที่ทำการผลิตนโยบายสาธารณะเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ก็คือ พรรคการเมือง ชนชั้นทางอำนาจ หรือ รัฐสภาเป็นต้น ดังนั้น แม้ว่าประชาชนจะเรียกร้องนโยบายสาธารณะอย่างรุนแรงเพียงใด หากชนชั้นปกครองหรือรัฐบาลไม่เห็นด้วยแล้ว ก็เป็นการยากที่ข้อเรียกร้องนั้นจะได้รับการอนุมัติเป็นนโยบายสาธารณะ

สำหรับกรณีศึกษาโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น นั้น มีกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ ดังนี้

1. ผู้ประกอบการด้านการผลิต และชมรมแบรนด์เนม ซึ่งจัดว่าเป็นอุปสงค์ของนโยบายเศรษฐกิจในรูปแบบกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้ทำการเรียกร้องโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น เพื่อช่วยยกระดับสินค้าแฟชั่นไทยให้ทัดเทียมกับต่างชาติ และประชาสัมพันธ์ให้สินค้าแฟชั่นไทยเป็นที่รู้จักในตลาดนานาชาติมากขึ้น ซึ่งจากเป็นผลให้อัตราการผลิตและส่งออกขยายตัวขึ้น
2. กลุ่มผู้ประกอบการด้านการผลิตและชมรมแบรนด์เนมทำการเรียกร้องนโยบายผ่านกลไกอำนาจรัฐ 2 หน่วยงาน คือ กรมส่งเสริมการส่งออก กระทรวงพาณิชย์ และสถาบันสิ่งทอ กระทรวงอุตสาหกรรม แต่ไม่เกิดผลในเชิงนโยบาย
3. หลังจากการเรียกร้องนโยบายผ่านกลไกอำนาจรัฐแล้วไม่ประสบผลสำเร็จ จึงนำนโยบายที่บันทึกไว้ในสมุดปกขาว เสนอผ่านรองนายกรัฐมนตรี นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ แล้วนโยบายนี้จึงได้รับการเสนอต่อนายกรัฐมนตรี นายทักษิณ ชินวัตร
4. นโยบายในสมุดปกขาวได้รับการพิจารณาและมีคำสั่งให้เพิ่มเติม อุตสาหกรรมอัญมณี และเครื่องหนังเข้ามาอยู่ในโครงการนี้ด้วยเพื่อความสมบูรณ์แบบของโครงการ
5. โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นได้รับการอนุมัติเป็นนโยบายสาธารณะเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2546 มีงบประมาณในการดำเนินโครงการ 1,824 ล้านบาท โดยรัฐบาลมีมติให้สภาพัฒน์เป็นผู้ควบคุมการใช้งบประมาณ

หลังจากที่อนุมัติโครงการแล้ว ได้เกิดกลุ่มพันธมิตรซึ่งเป็นกลุ่มผลประโยชน์อื่น เช่น กลุ่มธุรกิจพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ กลุ่มธุรกิจด้านรับจัดงาน และด้านการศึกษาเข้ามาเกี่ยวข้องกับโครงการมากมายเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ โดยผ่านการชักจูงจากบุคคลในคณะรัฐบาลทำให้กลุ่มผลประโยชน์ที่ผลักดันนโยบายอย่างเต็มที่ไม่ได้รับประโยชน์ตามวัตถุประสงค์

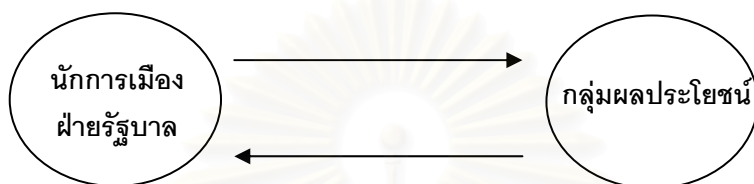
สรุปได้ว่ากระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะของรัฐบาลนายทักษิณ ชินวัตร มีขั้นตอนดังนี้

กระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะของรัฐบาลที่นำโดยนายทักษิณ ชินวัตร เป็นกระบวนการที่โครงสร้างส่วนบนของระบบเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสให้ประชาชนที่เป็นกลุ่มผลประโยชน์มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะอย่างเต็มที่ ตามระบอบประชาธิปไตย จึงทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างรวดเร็ว แต่ในส่วนของอุปสงค์ของระบบเศรษฐกิจ ไม่ได้เป็นไปตามทฤษฎีอย่างชัดเจน เพราะเป็นการเสนอนโยบายแบบข้ามขั้นตอน กล่าวคือเสนอนโยบายผ่านบุคคลในคณะรัฐบาล คือนายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์แทนที่จะเสนอนโยบายผ่านรัฐสภา และในด้านอุปทาน ผู้กำหนดนโยบายสาธารณะโครงการกรุงเทพฯ เมืองแพ้นี้ ก็คือนักการเมืองฝ่ายรัฐบาล ทั้งนี้ นักการเมืองฝ่ายรัฐบาลต่างเห็นประโยชน์ของโครงการนี้ในการที่จะได้ผลงานในการสร้าง

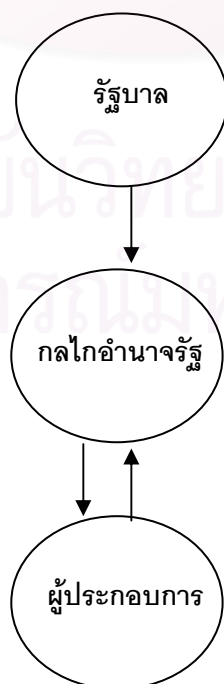
มูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ และโครงการนี้ยังสามารถกระจายผลประโยชน์ไปยังธุรกิจของกลุ่มคนบางกลุ่มในคณะรัฐบาลได้อีก เพราะคณะรัฐบาลชุดนี้ประกอบด้วยรัฐมนตรีที่เป็นตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์จำนวนมากอย่างเช่น นายประชา มาลินนท์ ที่ประกอบธุรกิจด้านบันเทิง และอสังหาริมทรัพย์ และแม้กระทั่งนายกรัฐมนตรี นายทักษิณ ชินวัตร ที่ครอบครองมีธุรกิจด้านการสื่อสาร และธุรกิจบันเทิง

วิธีการสร้างนโยบายสาธารณะของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร

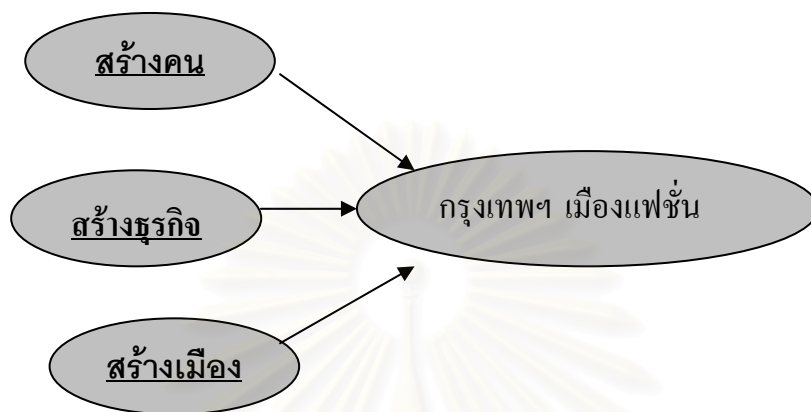
สรุปได้ว่าการกำหนดนโยบายสาธารณะในรัฐบาลของนายทักษิณ ชินวัตร เป็นการทำงานประสานกันโดยตรงระหว่างนักการเมืองฝ่ายรัฐบาล และกลุ่มผลประโยชน์ โดยมองข้ามกลไกอำนาจรัฐ ดังนั้นนโยบายสาธารณะจึงเกิดได้อย่างรวดเร็ว แตกต่างจากรัฐบาลนายชวน หลีกภัย ที่มีการปฏิบัติงานตามขั้นตอน ไม่มีการประสานกันระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ และนักการเมืองฝ่ายรัฐบาล เพราะรัฐบาลนายชวน หลีกภัย มีความคิดเห็นว่ากลุ่มผลประโยชน์เป็นผู้เข้ามาแสวงหาประโยชน์จากรัฐบาลเพียงอย่างเดียว และการกำหนดนโยบายสาธารณะมักเกิดความล่าช้าเมื่อผ่านกลไกอำนาจรัฐที่ทำงานอย่างเป็นขั้นตอนตามระบบราชการ เป็นลักษณะตามแผนภาพต่อไปนี้

วิธีการสร้างนโยบายสาธารณะของรัฐบาล ชวน หลีกภัย

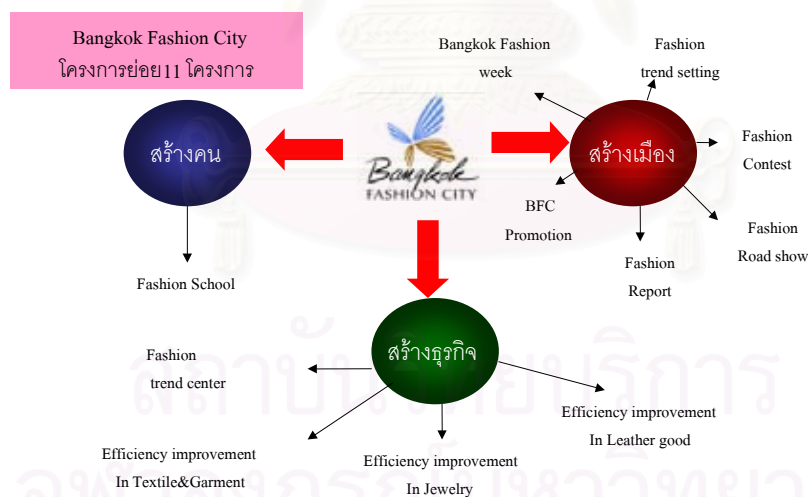

นโยบายสาธารณะ “โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น”

เมื่อโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นได้รับการอนุมัติ จึงมีการกำหนดยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน ดังนี้

รูปที่ 5 ยุทธศาสตร์โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น

รูปที่ 6 แผนภาพโครงการย่อยทั้ง 11 โครงการในนโยบายสาธารณะโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น (ที่มา สำนักงานโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น)

เนื่องจากการจะสร้างกรุงเทพฯ ให้เป็นที่ยอมรับจากต่างชาติในความเป็นศูนย์กลางของธุรกิจแฟชั่นได้นั้น ต้องอาศัยการพัฒนาและเชื่อมโยงปัจจัยหลักทั้ง 3 ประการคือ ทรัพยากรบุคคล องค์กรธุรกิจต่าง ๆ และสภาพแวดล้อมทั้งด้านกิจกรรมและสถานที่เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ดังกล่าวทั้งภายในและต่างประเทศ ซึ่งปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ ต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้

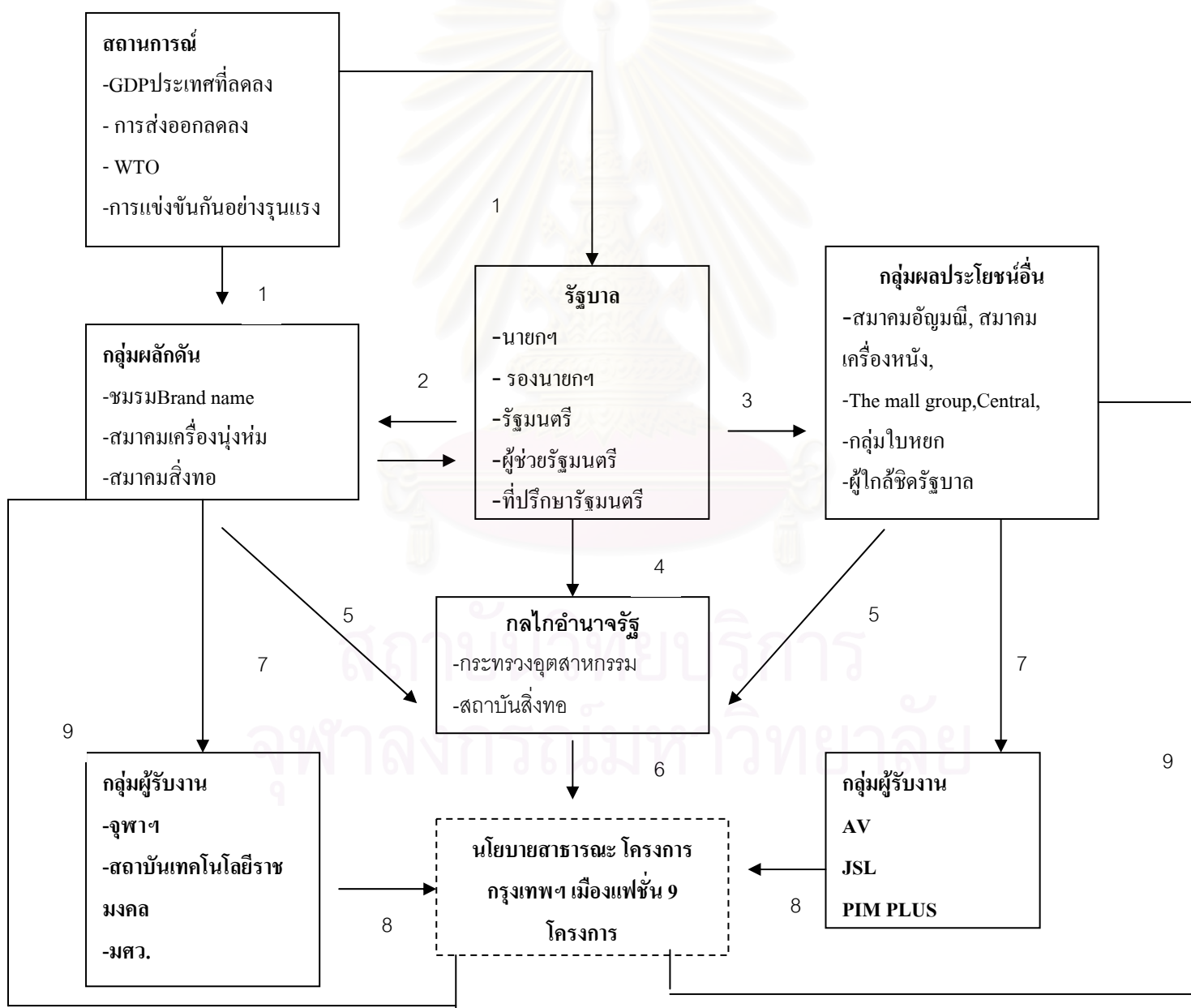
สอดคล้องไปพร้อม ๆ กันเพื่อให้เกิดความแข็งแกร่งและสามารถเข้าไปสู่ภาวะการแข่งขันในตลาดโลกได้

โครงการกรุงเทพเมืองแฟชั่นมีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

1. เพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้กรุงเทพฯ เป็นเมืองแฟชั่น
2. เพื่อพัฒนาให้กรุงเทพฯ เป็นผู้นำแฟชั่นและศูนย์ธุรกิจแฟชั่นของภูมิภาค
3. เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าแฟชั่นของไทย ทั้งในการผลิต และการตลาดที่ครบวงจร ภายใต้ตราสินค้าของไทย ที่ได้รับการยอมรับในภูมิภาคและทั่วโลก
4. พัฒนาความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมแฟชั่น และขยายตัวสูงในการส่งออก
5. เพื่อสร้างความเชื่อมโยงระหว่างผู้ประกอบการของแต่ละอุตสาหกรรมตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ และพัฒนารูปแบบของสินค้าทั้งในด้านการออกแบบและคุณภาพจนสามารถลดการนำเข้าวัตถุดิบ และสามารถสนองตอบความต้องการของลูกค้าได้อย่างรวดเร็ว
6. เพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานธุรกิจแฟชั่นและยกระดับบุคลากรที่มีคุณภาพสู่อุตสาหกรรมแฟชั่น โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นมีระยะเวลา 3 ปี คือ เริ่มต้นโครงการในปี 2546 และสิ้นสุดในปี 2548 การดำเนินโครงการต่างๆ จะต้องแล้วเสร็จสอดคล้องกับกิจกรรมต่างๆ ที่กำหนดโดยแบ่งระยะเวลาดำเนินโครงการระยะแรก 1 ปี 6 เดือน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความสัมพันธ์ของนโยบายสาธารณะ ของโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นกับกลุ่มผลประโยชน์
 ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้นว่า หลังจากโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นได้รับการอนุมัติแล้ว มีกลุ่ม
 ผลประโยชน์อื่นๆ ในธุรกิจภาคต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องอีกมาก จากการศึกษาเอกสารการประชุมที่
 เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ
 กรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นแบบเจาะลึก พบว่าความสัมพันธ์ของนโยบายสาธารณะ ของโครงการ
 กรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นกับกลุ่มผลประโยชน์เป็นไป ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์เศรษฐกิจกับกลุ่มผลิตภัณฑ์ และรัฐบาล

สถานการณ์วิกฤติของอุตสาหกรรมสิ่งทอของประเทศไทย เกิดขึ้นตั้งแต่ ปี 2540 โดยที่การส่งออกสิ่งทอของประเทศไทยได้ลดลงและอุตสาหกรรมสิ่งทอได้รับการขนานนามว่า Sun set Industry ทำให้ผู้ประกอบการต่างๆ ภายในประเทศประสบปัญหาขาดทุนและทำให้เกิดการลดขนาดการผลิต ปิดโรงงาน ไล่นักงานออกเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาสังคม รัฐบาลตั้งแต่สมัยนายกรัฐมนตรีนายชวน หลีกภัย และสมัยนายชวน หลีกภัยต่างตระหนักถึงปัญหานี้ และได้พยายามหาทางแก้ไข โดยให้กลไกอำนาจรัฐเป็นผู้รับนโยบายไปดำเนินงาน แต่นโยบายของรัฐบาลทั้ง 2 ชุดเป็นนโยบายที่เน้นการแก้ปัญหาที่ไม่มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง โดยพยายามที่จะเสริมสร้างประสิทธิภาพการผลิตและการตลาด แต่เนื่องจากโครงสร้างของอุตสาหกรรมสิ่งทอในประเทศไทยเป็นโครงสร้างรับจ้างผลิตเน้นค่าแรงราคาถูก ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่มีผู้ประกอบการจำนวนมากเพราะลงทุนน้อยแต่เป็นธุรกิจที่ใช้แรงงานมาก เมื่อเกิดการแข่งขันที่รุนแรงมากขึ้น การแข่งขันลดราคาจึงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้การทำธุรกิจประสบภาวะขาดทุนและสถาบันการเงินไม่ให้การสนับสนุนด้านการเงิน แต่เนื่องจากความรับผิดชอบที่มีต่อคนงานจำนวนมากจึงเป็นธุรกิจที่ตัดสินใจเลิกยาก ผู้ประกอบการส่วนใหญ่จึงตกอยู่ในภาวะ “กลืนไม่เข้า คายไม่ออก” และพยายามที่จะพยุลงสถานการณ์ไปเรื่อยๆ และหวังจะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล

รัฐบาลได้ตระหนักถึงสถานการณ์ดังกล่าวประกอบกับระบบการค้าโลกจะเปลี่ยนเป็นการค้าเสรี (WTO) และการแข่งขันจะยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น รัฐบาลวิตกว่าหากเกิดปัญหารุนแรงขึ้นและเอกชนไม่สามารถแก้ปัญหาได้ เกิดการเลิกกิจการไปเรื่อยๆ ภาวะการขาดดุลทางการเงินของประเทศจะทวีความรุนแรงขึ้นและภาวะการว่างงานจะเกิดขึ้นในสังคม อันจะนำมาสู่ปัญหาสังคมอีกมากมาย

จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้กลุ่มผู้ประกอบการที่เป็นสมาคมการค้า เช่นสมาคมเครื่องนุ่งห่มไทย ซึ่งนายสุชาติ จันทรนาคราช เป็นนายกสมาคม สมาคมสิ่งทอ โดยมีคุณชาลิต นิ้มละอ เป็นนายกสมาคม ต้องประชุมระหว่างสมาชิกเพื่อหาวิธีแก้ปัญหาและเสนอมาตรการต่างๆ ให้กับภาครัฐ และผู้ประกอบการบางส่วนที่ไม่ใช่ผู้ผลิตที่มีตราสินค้าของตนเอง ไม่ต้องการเข้าไปอยู่ในสมาคมเครื่องนุ่งห่ม และสมาคมสิ่งทอเกิดการรวมตัวกันขึ้นอย่างหลวมๆ เพื่อตั้งเป็นชมรมเพื่อหาวิธีเข้าไปหาความช่วยเหลือจากรัฐบาล

รัฐบาลนายชวน หลีกภัย และนายชวน หลีกภัยได้ให้กระทรวงพาณิชย์เป็นผู้แก้ปัญหา แต่กระทรวงพาณิชย์เป็นเพียงผู้ส่งเสริมการขาย ไม่ได้เป็นผู้ที่มีความเข้าใจในอุตสาหกรรม จึงไม่สามารถเข้าใจถึงความต้องการที่แท้จริงของอุตสาหกรรมการผลิต ความพยายามแก้ปัญหาสิ่งทอจึงไม่ประสบผลสำเร็จ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผลิตภัณฑ์และรัฐบาล

กลุ่มผู้ประกอบการของประเทศแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มต้นน้ำ เป็นกลุ่มอุตสาหกรรมที่ทำการปั่นด้าย ทอผ้า ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีการลงทุนสูง และมีผู้เป็นเจ้าของกิจการจำนวนไม่มาก แต่มีอิทธิพลสูงเนื่องจากเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบส่งให้ผู้ประกอบการอื่นๆ กลุ่มต้นน้ำมักจะมีกิจการกลางน้ำด้วย เช่น ฟอก ย้อม พิมพ์ แต่ง ทั้งสองกลุ่มจะเป็นสมาชิกของสมาคมสิ่งทอ ซึ่งมีอิทธิพลต่อภาครัฐมาตลอดเนื่องจากเป็นผู้ที่เริ่มต้นการลงทุนและเป็นการลงทุนที่ใช้เงินจำนวนมาก กลุ่มนี้จึงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับภาครัฐ โดยเฉพาะคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) เพราะเป็นการลงทุนตามยุทธศาสตร์เศรษฐกิจของประเทศ

สมาคมเครื่องนุ่งห่มเป็นกลุ่มที่มีสมาชิกจำนวนมากเพราะเป็นธุรกิจที่ใช้เงินทุนพอสมควร แต่ใช้แรงงานมาก เป็นกลุ่มที่มีการรับจ้างผลิตให้ต่างประเทศในลักษณะการผลิตแบบลูกโซ่ การส่งออกจะเป็นรูปแบบตราสินค้าต่างประเทศ กลุ่มนี้จะมีผู้ประกอบการจำนวนมากและเน้นการผลิตแบบทุนนิยม Adam Smith โดยแบ่งเป็นกระบวนการเน้นการผลิตจำนวนมาก ใช้ค่าแรงต่ำ กลุ่มนี้จึงมีความสัมพันธ์กับภาครัฐในด้านสังคมเพราะเป็นกลุ่มที่ใช้คนจำนวนมาก โดยเป็นการหาอาชีพให้ประชาชนสร้างงานในประเทศ

ในธุรกิจสิ่งทอมีกลุ่มผู้ประกอบการขนาดเล็กเน้นการผลิตสินค้าคุณภาพ และจำหน่ายภายในประเทศ โดยมีตราสินค้าของตนเอง กลุ่มนี้จะมีโรงงานขนาดเล็ก และใช้คนจำนวนพอสมควร ไม่รับจ้างผลิตให้ผู้อื่นและส่วนใหญ่จะเป็นอิสระไม่ยุ่งเกี่ยวกับสมาคมสิ่งทอและสมาคมเครื่องนุ่งห่มเนื่องจากมองว่าสินค้าตนเองมีคุณภาพและผลิตจำนวนไม่มาก ไม่เน้นการพัฒนาทางเทคโนโลยีหรือประสิทธิภาพการผลิต แต่เน้นการออกแบบและการตลาด

กลุ่มนี้มีความสัมพันธ์กับภาครัฐเมื่อกรมส่งเสริมการส่งออก กระทรวงพาณิชย์ ได้เปลี่ยนความสนใจจากการสนับสนุนผู้รับจ้างผลิตมาสนใจผู้มีตราสินค้า โดยพยายามให้ผู้ผลิตเปลี่ยนจากการเป็นผู้รับจ้างมาเป็นผู้มีตราสินค้า กรมส่งเสริมการส่งออกพยายามให้ผู้ประกอบการที่มีตราสินค้ารวมตัวกันเป็นสมาคมเพื่อจะใช้กลุ่มที่มีตราสินค้าเป็นผู้ทำการตลาดของประเทศ จึงเกิดชมรม Brand name ขึ้น

เนื่องจากทั้ง 3 กลุ่มมีวิธีทำธุรกิจที่แตกต่างกันการประชุมเพื่อหาทางแก้ปัญหาเกี่ยวกับกลไกอำนาจรัฐจึงไม่สามารถหาจุดยืนร่วมกันได้ แต่อย่างไรก็ตาม ทั้ง 3 กลุ่มถือว่าเป็นกลุ่มผลิตภัณฑ์ให้เกิด โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นขึ้น

ในส่วนของรัฐบาลการแก้ปัญหาสิ่งทอได้เริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยของนายกฯ ชวน หลีกภัย แต่เป็นเพียงการศึกษาข้อมูลและไม่สามารถปฏิบัติได้

รัฐบาลนายกฯ ทักษิณ ชินวัตร ประกอบด้วยรัฐมนตรีที่มาจากภาคธุรกิจ นายทักษิณ เป็นนักยุทธศาสตร์ รองนายกฯ นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ เป็นนักการตลาด มีความสัมพันธ์กับ

ผู้ผลิตสินค้าสำเร็จรูปในเครือสหพัฒน์พิบูลย์ จำกัดมหาชน รัฐมนตรี นายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ เป็นเจ้าของธุรกิจชิ้นส่วนประกอบรถยนต์ ได้เชิญ นายสงคราม ชิวประวัติดำรง อดีตนายกสมาคมสิ่งทอเป็นที่ปรึกษาของรัฐมนตรี และที่ปรึกษารัฐมนตรีอีกท่านหนึ่งคือ นายสถาพร กวิตานนท์ เป็นผู้อำนวยการคณะกรรมการมาตลอดส่งเสริมการลงทุน(BOI) เพราะฉะนั้นคณะรัฐบาลชุดนี้จึงมีความสัมพันธ์กับนักธุรกิจจำนวนมาก

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผลักดันกับรัฐบาล เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการเป็นความสนิทชิดชอบรู้จักกัน และพยายามหาวิธีแก้ปัญหาร่วมกัน

นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ รองนายกรัฐมนตรี คุณเลศสภาพพัฒน์ ให้นายสุวิทย์ เมษินทรีย์ ว่าอุตสาหกรรมใดมีอนาคต แล้วกำหนดนโยบายทำ Action plan นายสุวิทย์ เมษินทรีย์ เป็นอาจารย์ของนายประดิษฐ์ รัตนวิจิตร-ศิลป์ รั้วที่จะเป็นวิทยากรให้กลุ่มผู้ประกอบการแบรนด์เนม ที่โรงแรมมารีน่า เซอ่า เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2544)และจุดประกายให้สร้างโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นจีน และทำเป็นสมุดปกขาวเพื่อเสนอต่อรัฐบาล

(สุพจน์ ลาภปรารถนา, สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2549)

เมื่อสมุดปกขาวได้เสนอสู่กระทรวงพาณิชย์ ไม่ได้ได้รับความสนใจ แต่เมื่อเสนอผ่านสมาคมเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งมีนายสุชาติ จันทรนาคราชเป็นนายกสมาคม มีนายชวลิต นิมละอ นายสงคราม ชิวประวัติดำรง มีความสัมพันธ์กับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม นายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ ในฐานะที่ปรึกษา จึงได้นำโครงการนี้เสนอต่อนายสุริยะ ซึ่งมีหน้าที่ทำแผนอุตสาหกรรมหลักเสนอต่อนายกรัฐมนตรี

การเสนอโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นต่อรองนายกรัฐมนตรี นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ ในการประชุมที่เอราวัณ จึงสามารถสรุปได้อย่างรวดเร็ว เพราะ นายสมคิด รั้วโครงการนี้มาจากนายสุวิทย์ เมษินทรีย์ ขณะเดียวกัน นายสถาพร กวิตานนท์ ที่ปรึกษารัฐมนตรีมีความสัมพันธ์กับสมาคมอัญมณี และเครื่องหนังในฐานะผู้ที่ให้การส่งเสริมการลงทุนมาโดยตลอด เห็นว่าควรจะมีอีก 2 สมาคมเข้ามาเพื่อให้เป็นโครงการที่สมบูรณ์แบบ

จากการศึกษาวิธีก่อรูปนโยบายสาธารณะระหว่างรัฐบาลนายกฯ นายชวน หลีกภัย และนายกฯ นายทักษิณ ชินวัตร จะเห็นได้ว่ารัฐบาลนายกฯ ชวน พยายามสร้างนโยบายอย่างเป็นทางการ โดยให้กลไกของรัฐเป็นผู้เสนอ ขณะที่รัฐบาลนายกฯ นายทักษิณ ใช้รูปแบบการก่อรูปนโยบายแบบไม่เป็นทางการ โดยใช้ความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มคนใกล้ชิดและความสัมพันธ์กับสมาคมการค้าต่างๆ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับกลุ่มผลประโยชน์อื่น

เมื่อรองนายกฯ นายสมคิดเห็นด้วยกับโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นจึงเสนอให้นำร่างเสนอต่อนายกรัฐมนตรีภายใน 7 วัน โดยมีตัวแทนจากสมาคมเครื่องนุ่งห่ม สมาคมอัญมณี และสมาคมเครื่องหนัง นำเสนอ แต่สมาคมเครื่องนุ่งห่มเป็นเพียงผู้เดียวที่สามารถเสนอนโยบายได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะเป็นผู้ร่างสรุปปกขาว และได้ผ่านการประชุมมาแล้วหลายครั้ง นับเป็นครั้งแรกที่นโยบายสาธารณะได้ถูกนำเสนอจากภาคเอกชน

เนื่องจากนายกรัฐมนตรี นายทักษิณ ชินวัตรเป็น มีวิสัยทัศน์ด้านการตลาดจึงมองว่าโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น ของกระทรวงอุตสาหกรรมนี้ ควรเพิ่มพันธมิตรเป็นกลุ่มผู้ค้าปลีก และเจ้าของพื้นที่เข้ามาด้วยเพื่อเป็นสถานที่ขายสำหรับอุตสาหกรรมแฟชั่นของประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะช่วยผู้ผลิตภายในประเทศ

นอกจากกลุ่ม The mall แล้ว กลุ่มที่เข้าร่วมโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น ก็คือกลุ่มเซ็นทรัล กลุ่มไบฮอก ซึ่งคุณพันเลิศ ไบฮอก มีความสัมพันธ์เป็นเพื่อนของนายกรัฐมนตรี และต่อมาคุณพันเลิศ ไบฮอก ก็ได้เป็นผู้อำนวยการโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับกลุ่มพันธมิตรเป็นไปอย่างไม่เป็นทางการ โดยทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทุกสมัย กลุ่มพันธมิตรของรัฐมนตรีแต่ละคนได้เข้ามาเสนอโครงการต่างๆที่เอื้อประโยชน์ต่อธุรกิจของตน โดยใช้โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นเป็นกระแสทำการตลาด ตัวอย่างเช่น การจัดงาน Extravaganza ที่ถนนสุขุมวิท ตั้งแต่สยามเซ็นเตอร์ ไปถึงห้างเอ็มโพเรียม เป็นการจัดงานที่ไม่ได้ใช้งบประมาณจากภาครัฐเลย แต่เป็นการจัดงานเพื่อประชาสัมพันธ์ศูนย์การค้าสยามพารากอนที่กำลังก่อสร้างอยู่ และอยู่ระหว่างการขายร้านค้าให้ผู้ประกอบการต่างชาติ

4. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับกลไกอำนาจรัฐ

เป็นความสัมพันธ์โดยตรงและเป็นทางการ โดยกระทรวงอุตสาหกรรมจะต้องเป็นผู้ร่างโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นขึ้น และรัฐบาลชุดนี้ได้แต่งตั้งคณะกรรมการเพิ่มขีดความสามารถที่ขึ้นกับสภาพัฒนาฯ ขึ้นและมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน มีหน้าที่กำหนดยุทธศาสตร์หลัก เมื่อโครงการนี้ได้รับการอนุมัติเป็นนโยบายสาธารณะแล้วจะต้องร่างนโยบายภายใต้การกำกับดูแลของสภาพัฒนาฯ ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงหลักการใหญ่ๆ ได้

กระทรวงอุตสาหกรรมได้ให้สถาบันสิ่งทอเป็นผู้ร่างนโยบาย วิธีดำเนินการ งบประมาณ และอื่นๆ โดยผ่านการกำกับดูแลของสภาพัฒนาฯ

โครงการนี้วางแผนงานเสร็จในสมัยรัฐมนตรี นายสมศักดิ์ เทพสุทิน แต่เมื่อโครงการอนุมัติจึงให้ตั้งสำนักงานโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นขึ้นใหม่ โดยมีนายวิฑูรย์ สิมะ โชคดี เป็นผู้อำนวยการโครงการ

5. ความสัมพันธ์ระหว่างกลไกอำนาจรัฐกับกลุ่มผลักดันและกลุ่มผลประโยชน์อื่น

ในระหว่างที่สถาบันสิ่งทอกระทรวงอุตสาหกรรมได้ร่างโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นขึ้น กลุ่มผลักดันและกลุ่มพันธมิตรได้พยายามสร้างความสัมพันธ์กับรัฐมนตรี นายสมศักดิ์ เทพสุทิน กลุ่มผลักดันได้เสนอโครงการผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปตราไทโก้ และ พวงมาณี กลุ่มเบรนด์เนมผลักดัน โครงการจัดการแสดงแฟชั่นโชว์ความงามต่างๆ ของประเทศ กลุ่มผลประโยชน์อื่น เช่น เดอะ มอลล์ เสนอการจัดงาน Extravaganza กลุ่มไบฮอกจัดแฟชั่นสินค้าส่งออก กลุ่มเซ็นทรัลและกลุ่มเดอะมอลล์ เสนอพื้นที่ให้รัฐทำศูนย์การเรียนรู้แฟชั่น โดยกลุ่มผลักดันและกลุ่มผลประโยชน์อื่นต่างได้ประโยชน์จากโครงการนี้ เป็นกระแสเรียกความสนใจจากผู้ลงทุนต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยที่แท้จริงแล้วงบประมาณ 1,800 ล้านบาทยังไม่สามารถนำออกมาใช้ได้

6. ความสัมพันธ์ระหว่างกลไกอำนาจรัฐกับโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น

เมื่อกลไกอำนาจรัฐโดยสถาบันสิ่งทอได้ร่างนโยบายเสร็จสิ้นแล้ว กระทรวงอุตสาหกรรมไม่ได้ให้สถาบันสิ่งทอเป็นผู้ดำเนินงาน แต่ได้ตั้งสำนักงานขึ้นใหม่ เรียกว่าสำนักงานบริหารโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น และให้ นายวิฑูรย์ สิมะโชคดี เป็นผู้อำนวยการสำนัก เพื่อให้การบริหารโครงการดำเนินงานได้อย่างอิสระ โดยคณะกรรมการโครงการเป็นผู้อนุมัติ ไม่ต้องผ่านการควบคุมงานตามระบบราชการ แต่เนื่องจากโครงการนี้มีผู้สร้างความสัมพันธ์กับรัฐมนตรีและผู้เกี่ยวข้องมากมาย และทุกครั้งจะมีการเสนอความคิดเห็นจากที่ปรึกษากลุ่มต่างๆ จึงมีความกดดันสูงมากจนไม่สามารถทำงานได้

ปัจจุบันโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นมีหลักการดูแลโครงการโดยใช้ระบบการควบคุมแบบราชการ

7. ความสัมพันธ์ของกลุ่มผลักดัน และกลุ่มผลประโยชน์อื่นกับผู้รับงาน

ผลประโยชน์โดยตรงในโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น 1,800 ล้านบาทจะเป็นเม็ดเงินที่ต้องจ่ายให้กับกลุ่มผู้รับงาน ไม่ใช่กลุ่มผลักดัน หรือกลุ่มพันธมิตร เพราะโครงการทั้ง 11 โครงการในการสร้างกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นเป็นโครงการทางด้านวิชาการและการตลาด กลุ่มผลักดันจึงมีความสัมพันธ์กับทางด้านวิชาการ เช่นร่วมเป็นคณะกรรมการในการจัดโครงการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และร่วมเป็นคณะกรรมการ Tedet ของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เป็นต้น ซึ่งกลุ่มผลักดันมองว่า การพัฒนาทางวิชาการจะสามารถช่วยธุรกิจของกลุ่มผลักดันได้ กลุ่มพันธมิตรเป็นกลุ่มที่ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น กลุ่มอัญมณีและกลุ่มเครื่องหนังได้งบประมาณไปโดยตรง กลุ่มผู้ค้าปลีก เช่น เดอะมอลล์ เซ็นทรัล ไบฮอก ซึ่งเป็นผู้ค้าทางด้านอสังหาริมทรัพย์ ประสบความสำเร็จจากการขยายศูนย์การค้าให้เป็นเอกลักษณ์ของกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น กลุ่มผู้ใกล้ชิดตั้งบริษัทรับงานต่างๆ ทั้งทางด้านโฆษณา ศูนย์ข้อมูล และรับจัดงาน เป็นต้น

8. ความสัมพันธ์ของผู้รับงานและโครงการกรุงเทพเมืองแฟชั่น

เนื่องจากโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นเป็นโครงการใหม่ของประเทศ โครงการย่อยที่จะเกิดขึ้นทั้ง 11 โครงการจึงต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศมาร่วมทำ กลุ่มผู้รับงานส่วนใหญ่จึงต้องหาผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศมาช่วย เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประสานงานกับโรงเรียนแฟชั่นที่ฝรั่งเศสและอเมริกา สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล จ้างผู้เชี่ยวชาญจาก อิตาลี ญี่ปุ่น ฮองกง มาทำการฝึกสอน แต่บางโครงการก็ไม่สามารถหาผู้เชี่ยวชาญที่เหมาะสมได้จึงต้องดัดแปลงปรับเปลี่ยนโครงการไปตามขีดความสามารถของผู้รับงานเอง

ผู้รับงานเหล่านี้จึงเป็นกลไกหลักที่ทำให้โครงการบิดเบือนไป ทั้งนี้เพราะ

1. ไม่มีความรู้ในอุตสาหกรรมแฟชั่นโดยตรง ซึ่งสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นทุกวันนี้ กลุ่มผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ดำเนินงานในลักษณะ ประมูลมาก่อน แล้วหาผู้เชี่ยวชาญมาทำภายหลัง
2. ไม่มีความรู้เนื่องจากไม่ได้ผลักดันมาตั้งแต่ต้น
3. ศักยภาพที่จำกัดของบริษัท

นอกจากปัจจัยดังกล่าวที่ทำให้โครงการบิดเบือนไปแล้วยังอาจเป็นเพราะกลุ่มผู้รับงานพยายามปรับการดำเนินการต่างๆ ของโครงการให้เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มตนอย่างสูงสุด

9. ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผลักดันกับนโยบายสาธารณะโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น และความสัมพันธ์ของกลุ่มผลประโยชน์อื่นกับนโยบายสาธารณะโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น

กลุ่มผลักดันเห็นว่าโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น ได้ให้ผลประโยชน์ทางด้านวิชาการและภาพพจน์ของอุตสาหกรรม ทำให้สามารถพัฒนาสินค้าให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็ทำให้มีโอกาสทำการตลาดในระดับสากลให้มากขึ้น แม้ว่าตัวเลขการส่งออกสิ่งทอไม่ได้เพิ่มมากนักก็พึงพอใจในโครงการนี้

กลุ่มผลประโยชน์อื่นเป็นกลุ่มที่ได้ประโยชน์สูงสุด โดยเฉพาะกลุ่มอสังหาริมทรัพย์ โดยที่นโยบายของรัฐต้องการให้เป็นพื้นที่ขายสินค้าภายในประเทศ แต่ปัจจุบันกลับเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์เป็นตัวเลขสูงสุด เนื่องจากอุตสาหกรรมสิ่งทอจากประเทศอื่นๆ ได้เข้ามาจับจองพื้นที่ศูนย์การค้าในประเทศไทยไปหมด ทำให้กรุงเทพฯ เป็นเมืองแฟชั่นของสินค้าโลก ไม่ใช่เมืองแฟชั่นของสินค้าไทย และจุดที่น่าสนใจคือ อุตสาหกรรมอัญมณีไทยที่เป็นกลุ่มผลประโยชน์อื่นกลับได้ประโยชน์สูงกว่ากลุ่มสิ่งทอ และอาจจะกลายเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้เข้าประเทศมากกว่าอุตสาหกรรมสิ่งทอในอนาคต

ผลกระทบของนโยบายสาธารณะ “โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น”

เมื่อนุมัติโครงการกรุงเทพฯเมืองแฟชั่นแล้ว กระทรวงอุตสาหกรรมได้คาดคะเนผลกระทบจากโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น ด้านเศรษฐกิจและสังคมไว้ล่วงหน้า ดังนี้

1. ประเทศไทยมีภาพลักษณ์การเป็นเมืองแฟชั่นที่โดดเด่น สินค้าแฟชั่นภายใต้ตราสินค้าของไทยเป็นที่ยอมรับ และสามารถขยายตลาดได้อย่างแพร่หลายในภูมิภาค
2. อุตสาหกรรมแฟชั่นทั้งระบบมีการขยายตัวและพัฒนาสร้างมูลค่าเพิ่มและเพิ่มมูลค่าการส่งออก
3. ประมาณการมูลค่าทางเศรษฐกิจจากผลกระทบของโครงการปีละไม่ต่ำกว่า 33,500 ล้านบาทจากด้านต่าง ๆ ดังนี้
 - การใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวและนักธุรกิจที่เดินทางมา 3,500 ล้านบาท เพื่อการติดต่อธุรกิจและซื้อสินค้าแฟชั่นเพิ่มขึ้นปีละ 1 แสนคน
 - ปริมาณการค้าในศูนย์ธุรกิจแฟชั่นต่าง ๆ เพิ่มขึ้น 10,000 ล้านบาท
 - การเจาะตลาดในภูมิภาคสร้างรายได้โดยตรง 3,000 ล้านบาท
 - การขยายการส่งออกของอุตสาหกรรมแฟชั่นทั้งระบบ 17,000 ล้านบาท
4. ประเทศไทยมีความพร้อมในโครงสร้างพื้นฐานการพัฒนาธุรกิจอุตสาหกรรมแฟชั่นที่จะคงขีดความสามารถในระยะยาว

เมื่อโครงการได้เริ่มต้นดำเนินการมีกลุ่มผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องมากมาย วัตถุประสงค์ของโครงการจึงบิดเบือนไป ผลกระทบในด้านต่างๆ บางประการจึงไม่เป็นไปตามที่กระทรวงอุตสาหกรรมกำหนดไว้ ดังนี้

มิติการสร้างคน

หลังจากโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นได้รับการอนุมัติและดำเนินการมาจนถึงปัจจุบันพบว่ายุทธศาสตร์ของโครงการด้านการสร้างคนได้ผลที่น่าพึงพอใจ ในส่วนของการสร้างบุคลากรที่มีความรู้และทักษะเรื่องแฟชั่น การผลิตและธุรกิจแฟชั่นที่ตั้งเป้าไว้ก็เกิดผลในกลุ่มคนจำนวนมากในระดับเริ่มต้นโครงการ คือ โรงเรียนแฟชั่นต่างๆ ได้ผลิตบุคลากรที่มีความสามารถในการออกแบบ ตัดเย็บ และสามารถเข้าใจธุรกิจแฟชั่นในระดับที่จะเป็นผู้ประกอบการเองได้ แต่การสร้างคนให้นิยมแฟชั่นอาจจะเกิดผลกระทบต่อสังคมอย่างมาก ในด้านกระแสเชิงบริโภคนิยม คนไทยรู้จักแฟชั่นมากขึ้น และใช้คำว่าแฟชั่นกันอย่างแพร่หลายในทุกวงการ ไม่เฉพาะกับการแต่งกาย

เท่านั้น กระตุ้นเกิดการบริโภคเชิงสัญญาขึ้น คนไทยบริโภคสินค้ามากยิ่งขึ้น ในแง่ของเศรษฐกิจของประเทศน่าจะถือเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจโดยรวม แต่ขณะเดียวกันน่าจะเป็นอัตรายต่อสังคมที่จะเกิดการบริโภคที่เกินความจำเป็น

มิตินการสร้างธุรกิจ

ในมิตินการสร้างธุรกิจนั้นสามารถพัฒนารูปแบบและคุณภาพของสินค้าได้ซึ่งอาจเป็นผลมาจากยุทธศาสตร์การสร้างคน ที่สามารถสร้างบุคลากรในด้านการออกแบบและพัฒนาสินค้าแฟชั่นได้ ไม่ว่าจะเป็นในด้านรูปแบบ คุณภาพ และบรรจุภัณฑ์ และจากผลกระทบที่คนสนใจกระแสแฟชั่นในเชิงสัญญามากขึ้นดังที่ได้กล่าวไปแล้ว พบว่าเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบธุรกิจจาก ผู้รับจ้างผลิต (OEM) ซึ่งได้ผลกำไรน้อยที่สุด เป็นผู้ออกแบบ (ODM) ซึ่งได้ผลกำไรมากขึ้น และพัฒนาสูงสุดจนกลายเป็นเจ้าของตราสินค้า (OBM) ซึ่งได้ผลกำไรมากที่สุด เพราะผู้คนนิยมซื้อสินค้าที่มีตราสินค้ามากขึ้น แต่ในส่วนของ การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับตราสินค้าไทยพบว่า ไม่ได้ผลอย่างเต็มที่นักทั้งนี้เป็นผลที่โยงใยมาจากมิตินการสร้างเมืองที่เน้นการเป็นพื้นที่ขายสินค้าแบรนด์ดังทั่วโลก เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ดังนั้นสินค้าที่มีตราสินค้าของไทยจึงไม่ได้รับความสนใจในระดับที่คาดการณ์ไว้ เพราะคนไทยส่วนใหญ่มุ่งที่จะซื้อสินค้าแบรนด์ดังโดยที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากในการเดินทางไปยุโรป หรืออเมริกา

และจากมิตินการสร้างเมืองที่เน้นการเป็นผู้ขายจึงทำให้สินค้าแบรนด์เนมเกิดการผลิตสินค้าแบบลูกโซ่กระจายไปยังประเทศเพื่อนบ้านที่มีค่าจ้างผลิตต่ำ ทำให้วัตถุประสงค์การกระจายรายได้ไม่ไปถึงในระดับรากหญ้าในประเทศเท่ากับที่ควรจะเป็น ทั้งที่จุดประสงค์ที่กลุ่มผลิตภัณฑ์เสนอต่อรัฐในตอนต้นคือการช่วยผู้ผลิตในประเทศให้มีกำไรมากขึ้น

มิตินการสร้างเมือง

ในมิตินการสร้างเมืองนั้นก็เป็นการสร้างสัญญาให้กับสถานที่ซึ่งก็คือประเทศไทย หากเราสร้างกระแสให้สถานที่ใดเป็นตัวสัญญาแล้วนั้นผลที่ตามมาคือ ปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นซึ่งก็สามารถช่วยพัฒนาเศรษฐกิจในภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่งด้วย เหมือนอย่างปารีส หรือมิลาน เป็นสัญญาแห่งเมืองแฟชั่น การประชาสัมพันธ์ในมิตินการสร้างกรุงเทพฯ ให้เป็นเมืองแฟชั่นนี้ได้รับความสนใจอย่างมากจากชาวไทยและชาวต่างชาติ นอกจากนี้เราจะสร้างเมืองให้เป็นสัญญาแห่งความนำสมัยและน่าท่องเที่ยวแล้ว กรุงเทพฯ ยังเป็นศูนย์กลางการขายสินค้าด้วยดังเช่นสัญลักษณ์ของกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น คือ ห้างสรรพสินค้าที่ใหญ่โตอย่างสยามพารากอนเป็นศูนย์กลางการขายสินค้าทั้งของไทยและต่างประเทศ ซึ่งในมิตินการสร้างเมืองนี้ทำให้จุดประสงค์หลักของโครงการที่จะช่วยกลุ่มผลิตภัณฑ์ที่ได้รับผลกระทบ ต้องหลีกเลี่ยงให้สินค้าแฟชั่นต่างชาติพอสมควร

หากวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ “โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น” อย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่า ถึงแม้ว่าผลที่เกิดขึ้นจะผุดเฟ้นไปจากจุดประสงค์เดิมบ้างแต่ทุกกลุ่มก็ยังได้รับผลประโยชน์เช่นกัน จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับโอกาสและช่องทางที่แต่ละกลุ่มจะมองเห็นว่าตนจะต้องทำอะไรที่จะได้ผลประโยชน์ในระดับที่ตนเองพึงพอใจ และแน่นอนที่สุดโครงการนี้รัฐบาลมุ่งหวังจะเห็นตัวเลข GDP ที่เพิ่มขึ้นซึ่งจะต้องรอคอยผลเมื่อโครงการสิ้นสุดลง แต่ที่เห็นได้ชัดเจนในตอนนี้คือกระแส กรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นที่เริ่มเป็นที่รู้จักทั้งภายในและภายนอกประเทศ

จากโครงการนี้เองรัฐบาลก็ได้คิดนโยบายเศรษฐกิจแบบต่อยอดเอาไว้คือ

1. การผลิตสินค้าภายในประเทศแล้วส่งขายยังต่างประเทศ (IN-OUT)
2. การจ้างแรงงานต่างชาติผลิตในราคาถูกแล้วส่งมาขายในประเทศ (OUT-IN)
3. การผลิตสินค้านอกประเทศแล้วขายนอกประเทศแต่เม็ดเงินไหลเวียนมายังประเทศไทย (OUT-OUT)

โครงการและแนวคิดของรัฐบาลทั้งหมดหากติดตามสถานการณ์อย่างใกล้ชิด และศึกษากลยุทธ์การบริหารทั้งหมดแล้วประชาชนธรรมดาจะคิดตามทัน แต่โดยส่วนมากผู้ใกล้ชิดรัฐบาลมักจะเป็นผู้ที่เข้าใจแนวคิดการบริหารและปรับตัวตามทัน ดังนั้นผู้ประกอบการนั่นเองที่ได้ประโยชน์จากนโยบายสาธารณะสูงสุด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสรุปและวิเคราะห์

จากการศึกษากระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะกับกลุ่มผลประโยชน์กรณีศึกษา โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น พบว่ามีข้อสรุปในด้านกระบวนการ และความสัมพันธ์ของนโยบายฯ กับกลุ่มผลประโยชน์ ดังนี้

โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น มีกระบวนการการทำงานที่รวดเร็ว เพราะเสนอเรื่องผ่านบุคคลในรัฐบาลโดยตรง และการทำงานทุกขั้นตอนมีลักษณะวิ่งเข้าหาผู้ใกล้ชิดรัฐบาล และเอื้อประโยชน์ต่อบุคคลในคณะรัฐบาล ทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังมีรายละเอียดการวิเคราะห์โดยสรุปจากผู้วิจัย ดังต่อไปนี้

กลุ่มผลประโยชน์ ได้แก่ ชมรมแบรนด์เนม สมาคมเครื่องนุ่งห่ม และสมาคมสิ่งทอ ทำการเรียกร้องนโยบายโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นจากรัฐบาลผ่านกระทรวงพาณิชย์ และกระทรวงอุตสาหกรรมในตอนต้นเพื่อยกระดับอุตสาหกรรมสิ่งทอ และเสื้อผ้าสำเร็จรูป และยกระดับฝีมือให้สามารถขายในตลาดระดับสูงได้ตลอดจนมีตราสินค้าเป็นของตนเอง (Brand name) แต่ไม่เกิดผลในเชิงนโยบายอย่างเป็นทางการ จึงนำเสนอเรื่องผ่านรองนายกรัฐมนตรี (นาย สมคิด จาตุศรีพิทักษ์) ด้วยเหตุผลที่นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ เป็นบุคคลสำคัญในคณะรัฐบาลที่เคยมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวงการอุตสาหกรรมสิ่งทอจึงมีความเข้าใจถึงปัญหาของผู้ประกอบการธุรกิจนี้เป็นอย่างดี และยังเป็นการได้ช่วยเหลือคนที่เคยร่วมทำงานในวงการเดียวกันด้วย การเสนอ นโยบายแบบทางลัดโดยวิ่งตรงไปหาผู้มีอำนาจนั้นเป็นเหตุผลสำคัญที่ช่วยให้ นโยบายนี้ผ่านอย่างรวดเร็ว เพราะลักษณะการทำงานของรัฐบาลคณะนี้ให้ความสำคัญกับคนใกล้ชิดเป็นลำดับแรก

โดยทฤษฎีของนโยบายสาธารณะนั้น ถึงแม้กลุ่มผลประโยชน์จะเรียกร้องผลักดันให้เกิดนโยบายอย่างรุนแรงเพียงใด แต่หากชนชั้นผู้มีอำนาจเห็นว่า นโยบายนั้นไม่สามารถเอื้อประโยชน์ใดๆ ต่อตนเอง นโยบายนั้นก็เกิดขึ้นไม่ได้ สำหรับกรณีศึกษาโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นนั้น รัฐบาลรับนโยบายนี้และประกาศออกเป็นนโยบายสาธารณะ ด้วยเหตุผลประการแรกที่สำคัญมากคือ รัฐบาลต้องการเพิ่มมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ของอุตสาหกรรมสิ่งทอ ดังนั้น โครงการใดก็ตามที่จะเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ได้ รัฐบาลก็จะรับไว้อย่างรวดเร็ว หากโครงการนี้ประสบความสำเร็จก็จะถือว่าเป็นผลงานเด่นของรัฐบาลคณะนี้ และผลทางอ้อมที่ผู้วิจัยคิดว่ามีความสำคัญอีกประการคือรัฐบาลจะได้ฐานคะแนนเสียงเพิ่มขึ้นจากคนในวงการอุตสาหกรรมสิ่งทอด้วย

ประการต่อมา โครงการนี้กลุ่มเอกชนผู้เป็นกลุ่มผลประโยชน์ได้ร่างนโยบายและแผนการดำเนินงานของโครงการนี้ทั้งหมดไว้แล้ว ใน “สมุดปกขาว” ซึ่งรัฐบาลไม่ต้องเสียเวลาคิด และร่างนโยบายใหม่ เพียงแต่สั่งการไปให้กลไกอำนาจรัฐปฏิบัติตามเท่านั้น โครงการนี้จึงได้รับการอนุมัติ

เป็นนโยบายสาธารณะ และเริ่มดำเนินงานได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของการทำงานของรัฐบาลชุดนี้ที่เน้นความรวดเร็วเป็นหลัก

ประการต่อมารัฐมนตรีในคณะรัฐบาลส่วนใหญ่มาจากภาคธุรกิจ มีวิสัยทัศน์ด้านการตลาด จึง เล็งเห็นว่าโครงการนี้สามารถกระจายผลประโยชน์ไปได้อีกหลายทาง ดังนั้นเมื่อมีการตั้งงบประมาณ 1,800 ล้านบาท ขึ้นมาจึงมีกลุ่มผลประโยชน์ในภาคธุรกิจอื่นๆ ที่ไม่ได้ผลักดันโครงการนี้มาตั้งแต่แรก เข้ามาร่วมลงทุนเป็นจำนวนมาก และล้วนแต่เป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดกับบุคคลในคณะรัฐบาลทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการลงทุนทำศูนย์การค้าที่ใหญ่โต หรือบริษัทรับงานที่ประมูลงานได้อีกหลายบริษัท เรียกได้ว่าโครงการนี้อำนวยผลประโยชน์ในรูปแบบกำไรจากการเข้ามาร่วมงานกับรัฐบาล ให้แก่ผู้ใกล้ชิดรัฐบาลทุกคน ไม่มากก็น้อยขึ้นอยู่กับโอกาส และงานที่ได้ทำ

ความสัมพันธ์ของนโยบายโครงการกรุงเทพฯ เมืองแพ้นี้กับกลุ่มผลประโยชน์ เป็นการเอื้อประโยชน์ต่อกันทุกฝ่าย แต่จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับโอกาสและช่องทางในการแสวงหาผลประโยชน์ของแต่ละคน แต่จากการศึกษาในเชิงลึกพบว่าผู้ที่มีส่วนผลักดันมาตั้งแต่ต้นคือผู้ประกอบการด้านสิ่งทอและผู้ประกอบการด้านเครื่องนุ่งห่ม ได้รับประโยชน์น้อยกว่า หากเทียบกับกลุ่มพันธมิตรผู้ใกล้ชิดกับรัฐบาลซึ่งเป็นกลุ่มธุรกิจอื่น เช่น ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ และอัญมณี จากการวิเคราะห์การทำงานของคณะรัฐบาลที่เน้นรูปแบบความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ กับบุคคลในคณะรัฐบาล เช่นนี้ส่งผลกระทบต่อสังคมและประชาชนอย่างมาก ดังนี้

-โครงการของรัฐบาลต่างๆ บิดเบือนไปจากวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพราะระหว่างทางในการดำเนินนโยบาย นักการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดได้พยายามปรับเปลี่ยนนโยบายให้สอดคล้องกับความต้องการของตนเอง ทำให้ผู้ที่จะได้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ไม่ได้รับอย่างเต็มที่ สำหรับโครงการกรุงเทพฯ เมืองแพ้นี้ที่ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ว่า จะช่วยผู้ประกอบการสิ่งทอในด้านการผลิตให้มีผลกำไรเพิ่มขึ้น ซึ่งในความเป็นจริงไม่ได้ช่วยได้มากนักเพราะกลับไปเอื้อประโยชน์อย่างสูงให้กับผู้ประกอบการศูนย์การค้าที่ได้เงินมหาศาลจากการให้เช่าพื้นที่ เป็นศูนย์รวมสินค้านานาชาติ และเป็นกลจักรสำคัญที่ทำให้เกิดการผลิตแบบลูกโซ่ที่กระจายกำลังการผลิตไปยังประเทศอื่นๆ ในภูมิภาค ดังนั้นผู้ผลิตในวงการสิ่งทอไทยก็ประสบความลำบากอยู่เช่นเดิม หรืออาจจะแย่ลงกว่าเดิมก็เป็นได้ และการเป็นศูนย์รวมสินค้านานาชาติก็ทำให้สินค้า OTOP ของไทยได้รับการประชาสัมพันธ์น้อยลงไป ทำให้ประชาชนผู้ผลิตสินค้าในระดับรากหญ้าประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอีกด้วย นอกจากนั้นการสร้างสัญญาของเมืองแพ้นี้เป็นตัวนำพาให้เกิดเศรษฐกิจระบบทุนนิยมขึ้นทำให้เกิดปัญหาด้านค่าครองชีพที่ไม่เพียงพอ ซึ่งหากจะทำให้การสร้างสัญญาประสบความสำเร็จอย่างแท้จริงรัฐบาลควรศึกษาแนวคิดแบบ Fordism อย่างลึกซึ้งและนำมาปรับใช้เพราะ Fordism สามารถทำให้ชนชั้นผู้ใช้แรงงานในการผลิตสามารถมีกำลังทรัพย์พอที่จะเป็นผู้บริโภคสินค้าเชิงสัญญาได้ และจะเห็นได้ว่าประเทศที่มีสัญลักษณ์เมืองแพ้นี้ จะมียอดนำเข้าสินค้าแฟชั่นจากต่างประเทศสูง เพราะประชาชนต้องการบริโภคสินค้าแฟชั่นในราคาถูก ประเทศ

เหล่านั้น จึงควรต้อง ปรับราคาสินค้าแฟชั่น ให้เหมาะสมกับรายได้ของประชากร เป็นการบริโภค
ของประชากรภายในประเทศ

- การเอื้อประโยชน์ให้บุคคลที่ใกล้ชิดกับรัฐบาลเช่นนี้ ทำให้กระจายความช่วยเหลือไปยังผู้
ที่ประสบปัญหาเศรษฐกิจได้ไม่ทั่วถึง เรียกได้ว่า การให้โอกาสทำงานเฉพาะคนใกล้ชิดเป็นการ
กระจายรายได้ในระดับหนึ่ง แต่คนในระดับล่างที่ยากจนจริงๆ ก็ยังคงไม่ได้รับการช่วยเหลืออย่าง
จริงจังต่อไป ทำให้เกิดการแบ่งชนชั้นในสังคมอย่างชัดเจน ผู้ประกอบธุรกิจที่มีความใกล้ชิดกับ
รัฐบาลเป็นกลุ่มเดียว ที่ได้โอกาสทำงานได้ผลกำไรสูง มีเงินทองมากมาย เป็นชนชั้นระดับสูงใน
สังคม

และจากการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้ผลิตสิ่งทอ และเครื่องนุ่งห่มในธุรกิจแฟชั่นมีบทบาทใน
โครงการนี้เพียงในขั้นต้นที่เป็นผู้เรียกร้องนโยบายจากรัฐบาล และเป็นผู้ร่างนโยบายในสมุดปกขาว
เพื่อนำเสนอต่อนายกรัฐมนตรี และการดำเนินงานก็เป็นไปตามสมุดปกขาวในเบื้องต้น แต่เมื่อ
โครงการได้รับอนุมัติ ก็เกิดผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องและมีบทบาทโดดเด่นกลุ่มใหม่ คือกลุ่มบริษัทเอกชน
ผู้รับงาน และกลุ่มอสังหาริมทรัพย์ ที่กลายเป็นจุดเด่นในการสร้างความเป็นศูนย์กลางและสร้าง
สัญลักษณ์ของกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่นให้เป็นที่รู้จักแก่ชาวโลก และคาดว่าจะเป็นสิ่งดึงดูด
นักท่องเที่ยวจำนวนมหาศาลในแต่ละปี ซึ่งมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ(GDP) ของ
อุตสาหกรรมสิ่งทอที่รัฐเคยหวังว่าจะสร้าง คงเปลี่ยนไปเป็นยอดนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นใน
อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ . การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์ : แนวคิดและตัวอย่างงานวิจัย. กรุงเทพฯ : ไสเออร์ เพลส, 2547.

กาสชัย แจ่มขจรเกียรติ. รายงานวิชาการเรื่องการทำแฟชั่นคลัสเตอร์ในส่วนของสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มบริเวณจังหวัดนครปฐมและพื้นที่ใกล้เคียง , 2547.

อุตสาหกรรม, กระทรวง. โครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น (Bangkok Fashion City). (ม.ป.ท.), 2546.

กุลชน ชนาพงศธร. การบริหารรัฐกิจเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2523.

จัตติยา วรรณสุด. นโยบายสังคม : แนวคิดและการศึกษาเฉพาะกรณี. กรุงเทพฯ : โอเอสพรีนติ้ง, 2540.

ชุบ กาญจนประกร. การกำหนดนโยบายบริหารเทศบาล. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2508.

ทินพันธ์ นาคะตะ. วิทยาศาสตร์สังคม. กรุงเทพฯ : อรุณสภา, 2527.

ธนภูมิ อติเวธิน. วัฒนธรรมบริโภคนิยมกับอาหารเพื่อสุขภาพในบริบทสังคมเมือง. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2543.

ธันยวัฒน์ รัตนสัก. นโยบายสาธารณะ. เชียงใหม่: คณินนิตการพิมพ์, 2546

นิธิ เอียวศรีวงศ์ .บริโภค/โพสต์โมเดิร์น. กรุงเทพฯ : มติชน, 2547.

นิพนธ์ พัวพงศกร. ผลกระทบต่อแรงงานจากการนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้ในการผลิต : กรณีศึกษา
อุตสาหกรรมทอผ้า. รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2539.

พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง. ประวัติการแต่งกายโลก. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

“แฟชั่นนานาชาติ.” 2005 (ออนไลน์), เข้าถึงจาก

users.rowan.edu/~shontz/morepathfnds/thingswewear/Definitions.html. 2545

ฤทธิณรงค์ กุลประสูตร. ศึกษากรณีกระบวนการประชาสัมพันธ์และสร้างภาพลักษณ์กรุงเทพฯ
เมืองแฟชั่น. รายงานวิชาการหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูงการบริหารเศรษฐกิจ
สาธารณะสำหรับนักบริหารระดับสูง สถาบันพระปกเกล้า. 2547.

รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์. โลกาวัตกรกับสังคมเศรษฐกิจไทย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2538.

รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์. กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย : บทวิเคราะห์เชิง
ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง พ.ศ. 2475 – 2530. กรุงเทพฯ : สหคมสังคมศาสตร์แห่ง
ประเทศไทย, 2532

รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์. กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย : บทวิเคราะห์เชิง
ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง 2475 – 2530. กรุงเทพฯ : คบไฟ, 2545.

วรรณพร จันทรินทร์. ปัจเจกนิยม. กรุงเทพฯ : ธรรมคำวิทยการพิมพ์, 2540.

วิทยา นภาศิริกุลกิจ และสุรพล ราชภัณฑารักษ์. พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

เศรษฐสยาม. ลัทธิบริโภคนิยมกับชุมชน. กรุงเทพฯ : สมาพันธ์, 2540.

วรวิทย์ เจริญเลิศ. พัฒนาการเศรษฐกิจเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2544.

สิริพร สมบูรณ์บุรณะ . วัฒนธรรมการบริโภค แนวคิดและการวิเคราะห์ กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกริก, 2545.

สุรสิทธิ์ วชิรขจร. นโยบายสาธารณะ. กรุงเทพฯ, 2536.

สุริชัย หวันแก้ว . การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของไทยและแนวโน้มในอนาคต. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์ . โบคิริยาร์ด นักคิดที่มองเจาะลึกถึงความเป็นไปของสังคมแห่งการบริโภค. (ม.ท.ป.). 2531.

สมพร เฟื่องจันทร์. นโยบายสาธารณะ : ทฤษฎีและปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2540.

สมพร เฟื่องจันทร์. แนวคิดและหลักการจัดการในองค์การสาธารณะ. สงขลา : สมาร์พรีนท์, 2544.

สำนักงานโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น. เอกสารโครงการกรุงเทพฯ เมืองแฟชั่น คำถาม – คำตอบ. (ม.ป.ท.). 2546.

สำนักส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. สภาพการณ์อุตสาหกรรมสิ่งทอไทย. (ม.ท.ป.). 2546.

อนุสรณ์ ลิ้มมณี. การวิเคราะห์ระบบการเมือง. กรุงเทพฯ : รามคำแหง, 2521.

อมร รักษาศักดิ์. การพัฒนา นโยบาย. กรุงเทพฯ : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2524.

“บริโภคนิยมกับสังคม.” เดอะ เนชั่น (ธันวาคม 2546) : 15- 18.

มนตรี เจนวิทย์การ. บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ที่มีต่อรัฐบาล ระบบราชการ ประชาชน และการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

“บริโภคนิยม.” 2549 (ออนไลน์), เข้าถึงจาก www.gotomanager.com.

“บริโภคนิยม.” 2548 (ออนไลน์), เข้าถึงจาก www.thaigov.com.

“ประวัติแฟชั่น.” 2548 (ออนไลน์), เข้าถึงจาก www.wikipedia.com . 2548

ภาษาอังกฤษ

Smith, Ann Marie. Fashion Branding. London : Cambridge, 1985.

Mueller, Carol Stewart Eleanor Lewit Smiley. MARKETING TODAY’S FASHION-3rd ed.
London : Oxford, 1986.

Statt, David A. CONSUMPTIONS . London : Sp. Publications ,1997

Wilcow, David R. WORLD’S FASHION . London : Sp. Publications ,1992.

Featherstone, Mike Consumer Culture and Postmodernism . London : Sage Publications, 1992

Pitman, Joseph. FASHION MARKETS. London, 1874.

Marsh, Lisa. The House of Klein : fashion, controversy, and a business obsession.
London, 1967.

Tungate, Mark. Fashion brands : branding style from Armani to Zara. London, 1967.

Minahan, Mark and Michael Beverland. Why women shop : secrets revealed.
Italy, 2005.

Hines, Tony and Margaret Bruce. Fashion Marketing .
2001.

“WHAT AND HOW IN THE FASHIONINDUSTRY.” 2005 (ออนไลน์), เข้าถึงจาก

<http://www.netcore.ca/~gibsonjs/dict1f3.html> .

ประดิษฐ์ รัตนวิจิตรศิลป์, สัมภาษณ์, 3 มกราคม 2549.

สมชัย ส่งวัฒนา, สัมภาษณ์, 6 มกราคม 2549.

สุพจน์ ลาภปรารณา, สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2549.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางศิริณา โชควัฒนา ปวโรฬารวิทยา เกิดเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2486 ปัจจุบันอายุ 63 ปี เป็นบุตรของ ดร.เทียม โชควัฒนา และ นางสาวพิณ โชควัฒนา จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจากโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา จากนั้นได้เดินทางไปศึกษาต่อที่ GRAPHIC DESIGN WORTHING COLLEGE OF ART ประเทศอังกฤษ และเนื่องจากมีความสนใจในด้านสังคมและเศรษฐกิจจึงเข้าศึกษาที่คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง อบรมการบริหารเศรษฐกิจสาธารณะสำหรับนักบริหารระดับสูง รุ่นที่ 2 สถาบันพระปกเกล้า และเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโทบริหารธุรกิจที่ภาควิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี 2547

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย